

Partea III.	225—272.
A. Archi-Ep. si Epii. terei roman.	225—233.
B. Metropolitii A. Julei, dupa Con-	
dic'a metropoliei dein Bucuresti :	234—252.
Alegerea lui Josefu Budai	234.
Ioasafu	237.
Saba	238.
Barlaam	—
Theofilu	239.
Athanasiu	240.
Instructiunea lui Dositeiu patr.	
Jerusal. contra Athanasiu I .	240—251.
C. Dalterii dela A. Epii. A. Jul.	253—256.
Dela Genadiu dein 4 Dec. 1628 .	253.
Theofilu dein 9. apr. 1697 .	254.
(Vesprémi István, unguresce	255.
Athanasiu I, dein 1700	256.
D. Zaconicu	257—263.
E. Acte de ale A. Epiloru. A. Jul.	264—267.
Enciclic'a lui Barlaam dein 27 Jun. 1688.	264.
Deliberatul Sinodului dein 15 Jun. 1714.	
pentru ereditatea lui Theofilu	265.
Anotate de ale lui Athan. I.	266.
F. Protestulu Barsioveniloru, dein 27	
Jun. 1701	268.
G. Dein M. Cseréi despre Saba ungar.	270.
H. Articli dietali despre preotii rom. .	271.
Elegi'a lui G. Sincai latinesce	273.

B 10285
C U V E N T U

LA INAUGURAREA

ASOCIATIUNEI

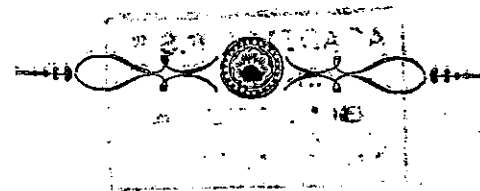
ROM. TRASILV.

IN IV NOV. MDCCCLXI

APARATU IN CUNTRA UNEI CRITICE

DE

T. CIPARIU.

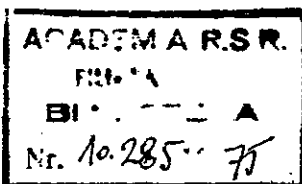

BLASIU MDCCCLXII

Ca tipariulu Seminariului A. diocesanu.

B 10285

B 10285

PREFATIUNE

Scopulu și alu acestei noue editiuni, facute la dorirea mai multoru frati, nu e de catu curatu istoricu literariu, er' nu politicu. Er' unde se ar' paré că talia in politica, avemu de a oserbá, că cele politice, aruncate in ochi-ne, inca nu se po-teau trece cu vederea. Cu tote că, pre candu tota lumea erá si este si acumu innotandu in unde politice, nu asi poté fi singuru, caruia se i-se impute asemeni pecate, de suntu pecate.

Inse editiunea acesta totu se destinge in catu-va de cea de in folia-le publice, si pentru pucinele scaimbari stilistice, si pentru adausa-le mai alesu in note si in fine. Mai multa scaimbare nu se potea face, forá de a denaturá caracterulu acestei scrieri, seau forá de a o supune la una noua compusetiune, care nu-mi erá acumu pre in potentia.

Totu ce am se mai adaugu este, că se rōgii pre celi ce se aru află vetemati pre in unele es- presiuni si dein asta editiune, se tienia bene a mente, că nu am avutu de cugetu se vetemti pre nemenea, foră numai se respondi pre ca- tu se ar' poté in aceeași mesura, nece mai mi- ca nece mai mare, de catu au fostu atacure-le partei cuntrarie; de si recunosc, că a nevolia e- ste a nimeri totu de un'a mesur'a adecata; inse in unele că acestea culp'a e a'antaniului agresoriu.

C U V E N T U.

ESCELENTIA, DOMNI SI FRATI!

Candu ne uitămu inapoi la istori'a poporului nostru, si mai alesu la a natiunei nostre dein asta patria dulce, carea e antaniulu léganu alu vitiei romane pre aceste locure nordice-orientali, mai că nu aflămu in seri'a atătoru mari de seculi, dela in- ceputulu celui alu doilea alu erei crestine, pană acumu preste mediuloculu celui alu XIX, de catu nu- mai dile de lacreme, de doreri, si de suferintie de tota forma; er' dilele de bucuria pentru poporulu romanu, si pentru natiunea nostra transilvanica in specia, au fostu mai pucine si mai rare de catu pé- n'a de corbu albu. Cultur'a romana, ce o au adusu cu sene in Daci'a dein alte parti ale lunei mai fe- ricite si mai desfatate, si o au straplantatu in a- cestu pamentu rece si inghiaciatu, cultur'a de ca- rea marturisescu tote ruinele si tote anghiurele patriei nostre, si acele XL de cetati, ce le numera Ptolomeu in geografi'a sa cu numele, abiá cu 50 de ani dupa stramutarea nostra in acestu Babilonu, — tota, mai tota cadiu préda gentiloru barbare, cari in a-ante de a predá Greci'a si Itali'a, Aten'a si Rom'a, se paru, că dein préd'a patriei nostre, si dein ruin'a culturei romane de pre acestu pamentu,

siau luat gustu de a se incrunță in ruinele si ale celorlalte provincie de in imperiul romanu. De in aceasta ruina totale a natiunii, numai D. dieu scie, cumu amu scapatu, numai că pre in minune, si numai cu pielea si cu viat'ă, că-ci acele incursiuni si predatiuni nu numai ne au rapitu averea si cultur'ă, ce o amu avutu, ci ne au rapitu si milia de milia de suflete de ale fratiloru se au parentiloru nostri. Si de ca ar' fi fostu moartea lor numai corporale, mai pucina le ar' fi fostu si amaratiunea, in se de catu moartea naturale mai este moarte si mai cumplita pentru omu: sclavi'ă, despartirea de ai sei, si mai pre susu de tote semtiulul unei ruine natiunale. Că-ci nece una dorere pote se se asemene cu acea dorere, candu-si vede omulu nu numai perirea sa, ci vede de una data si perirea a unei patrie, a unei natiuni intregi, mai fora nece una sperare de redicare de in acea perire. In se de in tote aceste ruine providenti'ă ne a conserbatu in ca in aceste doreri cumplite unu tesauru nepretiuitu, care nu ni-l'au potutu rapit nece sabi'ă invingatoriului, nece crudimea tiranului ce domnia pre corporele nostre, nece puterea fisica, nece politic'ă infernale, — unu tesauru nascutu cu noi dela tătiele mamoi nostre, dulce că sarutarile maicutieloru, candu ne aplecau la senulu lor, tesauru mai scumpu de catu viat'ă, tesauru care de l'amu fi pierdutu, de l'amu pierde, de vomu suferi vre una data, că ce-ne-va cu puterea, au cu momelile se nilu rapesca de in manu-le nostre, — atunci mai bene, mai bene se ne inghitia pamentulu de vii, se ne adunăm la parentii nostri cu acea mangaiare, că nu amu tradatu cea mai scumpa ereditate, foră de care nu amu fi demni de a ne mai nu-

mi filii lor: limb'ă romana. — Ci sperăm in providenti'ă divina, sperăm in virtutea neinfranta a natiunii, pre care intru atati seculi nece in cea mai apusa sorte a ei nu a tradat'o; sperăm in marii barbati, si insufletiti filii ai natiunii, cari mai alesu in aceste tempore critice, in cari se tracteza cestiunea de a fi au a nu fi, cu tota barbati'ă demna de unu romanu vechiu, cu tota resolutiunea nefaciara, si cu pen'ă, si cu cuventulu, si cu fapt'ă, au spriginitu si spriginescu caus'ă culturalei, in basereca, in scola, in politica; cari siau intorsu tota influenti'ă si pusetiunea, si n'au crutiatu nece ostenele, nece spese, numai si numai, că sesi spriginesca aceasta natiune, cu alu careia nume se lauda, si a careia limba o vorbescu.

Chiaru si asta dă solene, ce ne a adunatu de in tote partile patriei, e unu testimoniu alu vietii romanesci, si una protestatiune mai solene de catu si juramentulu, că natiunea romana nu vră, si nu va suferi nece una data, că se apuna de in seri'ă natiuniloru că romana, că nu vră si nu va suferi nece una data acea batujocura, că se se sapede de alu seu nume, si de a sa limba, in favorea nece celei mai culte natiuni si limbe in lume, cu atatu mai pucinu in favorea ori-carei alte, carea eri alalta eri in ca era neculta, barbara, si care pană si astadi in ca nu sia scuturatu de totu rugin'ă, ce o rodea pană la anema in ca in a-ante de 20—30 ani, se au in a-ante că de una suta de ani. Acesta adunare atatu de numerosa, atatu de stralucita, de atati barbati bravi si demni, cari cu atata bucuria nusi pregetara nece ostenele nece spesele, că se alerge aici in departare, si se lie parte la acesta serbatoria natiunale, e unu documentu neinfrantu, că

se semtu maretii a fi filii ai natiunii romane, si a se numi cu numele stramosiescu. Natiunile, cari viseza si traiescu in acela visu desiertu, ca ore-cumu si ore-candu totu voru se aduca pre romanu, ca sesi despretiuesca limb'a sa, si se adoreze pre alt'a straina, cari nu se potu desbaera de ilusiunile loru, ca romanulu va mai voli a se impena cu penele straine, si va mai inavuti saraci'a unoru natiunii gamfate si pretensive, — depuna - si unadata pentru totu de - un'a tote ambitiunile reu calculate, descepte - se dein visulu loru, si nu se mai nutresca cu ilusiuni seci si amagitorie. Ca-ci amen, amen dicemu loru, ca mai curundu va trece cerulu si pamentulu, de catu se se mai prefaca romanulu in cea seau cea natiune. De romanu ca natiune dici, nu de romanu ca individ. Ca-ci deca au fostu impregiurari, candu cate unu bietu de romanu, au de fome, au de goletate, au de ore-care ambitiune, au de vre - unu altu calculu, s'a taliatu de trupin'a natiunii sale, si s'a inochiatu ca unu olivu domestecu in olivu selbatecu, ast'a s'a potutu intempla, pote ca se va mai intempla, si pote ca chiaru si in dilele nostre se vedemu cu ochii asemenea templari; sei lasamu inse in numele lui D. diu, sesi caute fericirea si repausulu animei loru, unde le place, si unde spereza se le afle. Ci romanulu ca natiune, pre carele XVII seculi l'au strambatu la pamentu in adeveru, ei nu l'au ruptu, nece l'au smulsu dein radecina, si de aci inante se mai treca si de XVII ori cate XVII seculi, totu romanu va remane, de s'aru duce si cu milia-le instrainanduse. Ast'a ne e credenti'a neclatita, si speramu, ca toti, celi ce nutrescu asemenea credentia, nu se voru rusina, ca-ci mai meduosa e tru-

pin'a natiunii, de catu se sece, deca se si usca multe si ori-catu de multe ramuri dein corpulu ei; ca unu agru fructuosu, carele e in stare nu numai a nutri graulu dein destulu, ci si polomid'a; ci polomid'a se va arde, er' graulu se va aduna, si era - si se va semená, ca sementi'a se nui lipsesca in tota eternitatea.

Ci nu voliescu a me intende mai departe, macaru ca multe s'aru mai pote dice si aduce dein viati'a natiunii, ce demustra invederatu, ca desierte suntu tote sperarile, ilusiunile, visa-le; in desiertu tote amagirile, magulirile, momelele; in desiertu tote sofismele si machinatiunile toturoru; cari mai ducu si tragu - sperare, ca dor' dor' dein romanu voru pote face altu poporu, nordicu au asiaticu. Unu radiemu natiunalitatei romane se implanta astadi, si speramu, ca asemenea radieme de asta si de alte forme se voru implanta si de ci in a-ante, si mai multe si mai poteroase.

Se oramu dar' acestei tenere plante, ce astadi se implanta in a dou'a a nostra patria, sei oramu benecuventare dela celu ce sustiene si spriginesce tote, ca cu ajutoriulu celui prea inaltu, si cu zelulu invapaiatu alu natiunii, nutrita si crescuta, se ajunga catu mai curundu la statur'a normale, in carea se inverdiesca, se infrundiesca, si fructure inmilite se aduca de bunu si dulce gustu toturoru romaniloru, fructure de cultura si propasire in tote ramure-le scientiei, artei si civilizatiunii.

Se oramu, Domni si frati, si acestui mare barbatu alu natiunii, carele dela inceputu cu caldura a cuprensu la senu-si, si fora pregetu a condu-su pana in momentul de facia, ide'a acestei asociatiuni, carea astadi dein idea trece in realita-

te. Sei orămu dein ânema caldurosa, cu sinceritate nefaciarita si cu resunetu strabatutoriu, cá celu ce l'a inaltiatu la acesta mare trepta, sei insufle portarea de grige parentesca pentru natiunea romana, nu numai in cele sante si d. diesci, ci si in cele ce se tienu de buna starea unui poporu demnu de una sorte mai buna, de buna starea nu numai materiale, ci si mai vertosu de acea stare eminente, ce destinge pre una natiune culta de catrà unu poporu, precumu cuventulu destinge pre omu de alte vietuitoria pre acestu pamentu. Sei orămu cá sesi vedea efectuate intentiunile marânemose, ce le nutresce catrà natiunea romana, sesi vedea natiunea fericita, mai fericita de cumu o aflase la inceputulu pastoriei sale, sesi vedea mangaiarea cu ochii, repausulu si multiamirea sufletulu inca si in viati'a acesta. Sei orămu dîle fericite, in mediulocu natiunei ajunse la fericire, dîle multe, si impreunate cu neincetata multinmita dein partea acestei natiuni bune si teneru semtitorie; cerendu si rogandune, cá si de aci in a-antese benevolesca a cuprende si a adapostí, a ajutá si a spriginí acesta tenera societate, pre care ó a ocrotitu dela léganu panà in momentulu de facia. Se traíti Escelentia Vostra!

A P O L O G I A .

Blasiu 2/4 Dec. 1861.

I.

Multi suntu criticii, de vomu numí asia pre ori ce-ne, care-si redica cuventulu spre judecarea altuia bene seau reu; ci pucini mi-se paru a fi, cari seau se scia legile unei critice sanetose, cumu le cere mentea si cuvenenti'a, seau se le urmeze strinsu si cumu se ar' cuveni.

Mai este inca si una specia de omeni, cari pentru cá mai desfrenatu sesi pota espectorá totu ce le dicteza pasiunea si afectulu, se tragu sub scutulu anonimitatei, cá dupa unu gardu securu, unde nu numai se nui ajunga nemenea, ci nece macaru sesi pota vedé; si mai alesu candu-si ascutu pen'a asupr'a unoru persone, cari ori de in ce cauza, seau dein impregiurari, seau chiaru si dein ânema barbatesca, au esítu pre campulu luptei cu visirulu deschisu. Pentru atari critici de multu se afla unu nume corespundietoriu in dictiunaria-le toturoru natiuniloru scrisa si nescrisa.

In catu acestea se potu aplecá la critic'a dein K*** sub titlu: „Asociatiune literaria romana“, carea panà in momentulu scrierei acesteia a ajunsu la patru numeri, cu promisiune de a o continuá si mai departe, lasu in judecat'a abonatorulu acelu diurnalu.

Scopulu mieu nu este aici, nece a reproduce acea critica lunga, nece a luá la crise de a-menuntulu tote espectoratiunile, injuriile, sarcasmele, si al-

te cate tote de in acea critica. Ce-ne are volia de ale cunosce de in firu in peru, pote se le vedea in numerii dîsului diurnal. Ci scopulu mîeu este numai, a dá respunsu la cele mai esentiali, si inca pre catu se ar' poté mai pre scurtu si mai la intielesu, nu atatu intru interesulu persoanei si cuventarei mele, catu mai vertosu intru alu causei chiaru natiunali, carea nu se pote despartî nece una data de caus'a literaturei, limbei, si istoriei ei.

Cele alalte seau nu merita nece-cumu luarea a mente; seau cari aru mai meritá, se tienu de alte persone prea-demne, in ale caror'a drepturi nu-mi liau libertate de a me mestecare.

In articulu I, dupa ce criticulu premita acelu principiu de mare pretiu pentru ori ce critica, cumu cá va se se tienia strinsu de actele publicate despre inugurarea asociatiunei, pentru cá nu cumu-va apoi sei impute ceneva, cá nu si-a facutu critic'a dupa documente autentice, — numai de cátu cu actele in mana dá prob'a cea mai eclatante seau despre capacitatea critica, seau devolienti'a de a urmá strinsu principiulu, ce l'a premisu, candu in data face unu hircu catu se pote de grosu, referindu pre temeliulu acestorlu acte, cumu cá comitele C*** ar' fi contribuitu la asociatiune 1000 fl. v. a. Stá asta unde-va scrisu in actele publicate? Celu picinu io nu-miaducu a-mente, nece dein acte nece dein cele ce le am auditu in faci'a adunarei, de catu cá intre meritele domnului comite s'a adusu in a-ante si acea fapta generosa, cá a datu societatei de lectura dein Clusiu 1000 fl. v. a.

Adeveratu, cá nece diurnalele de in Clusiu nuau prea sciutu de diu'a iniaugurarei dîsei societati, inacaru cá s'a tienu chiaru in Clusiu si numai in Octobre a. c., nece au fostu in stare de a face destiitiune intra acea societate si intra asociatiunea deschisa in 4. Nov. a. c. in Sabiniu. Ce mirare dar' deca nece criticulu nostru nu le a destinsu, de si avea actele a mana.

Dupa acestea, domni'a lui descoperindu dein parte-si, ce obiecte ar' fi asteptatu, se le afle tratate in cuventarea Esc. Sale D. presidente, si nemultumindu-se cá ce nu le a aflatu, in urma inchide cu acea elegante oserbatiune: cá pote le va afla in cuventarea mea. Adeverulu inse e, cá d-lui nece aici nu aflá ce a cercatu, si pre cumu se va vedé, cu multa parere de reu. Ci intru asta un'a, diu, cá nu am nece atat'a pecatu, catu pronculu candu-lu nasce muma-sa, de in cauza, — cá d-lui nu mi-a facutu cunoscuta de buna ora dorire sa, er' acumu e camu tardiforu pentru asta data. Ci patientia numai, cá-ce quod differtur non aufertur, si pote cá cu alta ocasiune ne vomu pune tota nevolienti'a, cá selu multumimu, deca ne va fi pre in potentia.

Dupa ce dar' nece pre asta cale, nece de capulu mîeu, nu eram in stare, de a scl si a impleni dorintiele Criticului mîeu, nu-mi remase alta, de catu semi alegu io insuni materi'a cuventarei dupa preceperea si voli'a mea, — ci, pre catu se ar' poté, cautandu si la scopulu Asociatiunei, carele pre cumu se vede de in titulu ei e: Literatur'a romana si cultur'a poporului romanu. Inse literatura natiunale, si cultura natiunale, forá cultur'a limbei natiunali unde s'a mai vedutu si auditu

tându-va? S'au vediatu adevăratu națiunii, cari cu pucina grige de literatur'a națiunale, seau prelunga ea, au mai cultivatu și alta literatură în limbă, une-ori cu totul diferite de cea națiunale, cumu făcua la începutu tote națiunile latine, cele germane, multe slavice, și chiar și cea ungara. Inse asta negrige nu a ținutu multu, ci desteptându-se în ele semtiulu națiunale, cu atatu mai mare zelu și ardore se apucara de cultur'a limbii națiunale și de literatur'a ei, cu catu făcuseră mai mari pași în cultur'a națiunale chiaru și cu ajutorulu literaturii și limbii străine.

De acea și io credeam, că la deschiderea Asociațiunii romane pentru literatur'a și cultur'a națiunale, nu se ar' pot' lua alta materie mai amesurata scopulu acestei asociațiuni, de catu impregiurările în cari se afla astăzi limb'a romănesca, și causele decadentiei culturii națiunale, cari nu se puteau tractă un'a foră de alt'a.

Încă și impregiurările de facia ale romanilor, ce nu se puteau ignoră, și alte cestiuni de mare importantia pentru romanu, se pareau a cere totu aceeași materie; după ce nece certele literaturilor și politicilor, despre originea și natura atătu a limbii câtu și a națiunii romane, încă nu au încetatu cu totul; și după ce încă totu mai suntu oameni grei la capu și vertosi la cerbice, cari nece întru unu modu nu se potu impacă cu aceea idee, că românulu ar' fi romanu, er' nu dacu, seau schiau, seau germanu, seau celu pucinu amestecatură de în tote gunoiale gentiloru, cari curundu după începutulu creștinatatei se preambulară că fierele pre câmpii Daciei, Mesiei, și mai departe, ardiendu, taliandu, devastandu și facun-

du cele mai crancene escese pre unde treceau *); cu tote că de alta parte totu aceiași se recunoscă a fi nepoții Gothiloru, Huniloru, Avariloru, Bulgariloru, Schiaviniloru etc.

Și pentru ce tote acestea? Pentru că toti acești oameni învețiati, cari studieza istoria numai cu ochii închisi seau după interese politice, cu totă învețiatur'a lor, nu potu seau nu voru se precepta, cumu după atate predațiuni și nevoie se mai fă potutu scapă macaru pietioru de romanu pre aceste locuri? Eli se leganau în orb'a credenții, că romanulu de multu jace în senulu pământulu, pre unde au trecut Atila și ai lui, — și éca, de una dată că una fantoma le stă în a-antea ochiloru, că și cumu ar' fi esitu de în mormentu, una națiune, care nu numai porta nume de romanu și vorbesce limba romăna, ci și, pre dî ce merge, cercetarile istorice și filologice totu mai apriatu o demustreza a fi întru adevăru romăna pre cumu se numesce.

De în asemeni cause pot' că și criticulu nostru așteptă, că de ori ce altu obiectu se cuventămu, numai de limb'a și naționalitatea romăna nu, și semi fiu luată alta materie mai demna de

*) De în nenumărate locuri la scrietorii vechi citămu numai pre Sex. Anr. Victor: Hic (Gratianus) cum animadvertisset, Thraciam Daciamque, tamquam genitales terras, possidentibus Gothicis Taisalicisque, atque omni pernicie atrocioribus Hunnis et Alanis, extremum periculum instare nomini romano, accito ab Hispaniis Theodosio — imperium committit (Épit. c. 47). Despre crudimile Gothiloru, Hunniloru, Schiaviniloru, Avariloru, Rusiloru etc. vedi la Amm. Marcellinu, Procopiu, Nestore, Cedrenu etc. în Appendice nr. I.

foculu si elocenti'a, cu care am cumentatu. Si dieu, a cumentá de limb'a romanescá, si de istori'a calamitatiloru natiunali, carea e legata cu istori'a culturai acestei natiuni, se nu fia obiectu demnu de cumentare la di'ra inaugurarei unei asociatiuni anumite pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu? Se nu fia lucru cumentiosu a cumentá despre acelea cu focu intru una cumentare, care nu erá nece potea se fia disertatiune academica, ci numai una resalutare amicale in numele unei natiuni, aprense de amoreá limb'ei si natiunalitatei sale, catrá unu barbatu mare, fi-liu alu natiunei, bravu si nepregetatoriu in cauz'a natiunei sale, si miedilocitoriulu infientiarei acestei asociatiuni? Si deca nu, care obiectu po- tea fi mai demnu si mai nobile, de catu limb'a si istori'a culturai unei natiuni?

Pote cá criticulu asteptá, cá celu pucinu de- in consideratiuni politice se nu alegu una ma- teria asia neplacuta multoru amici de ai romaniloru, seati alegundu se o tractezu mai multu re- ce de catu caldu. — Intru ádeverti, prudenti'a lu- mei, carea de multe ori nu e alta de catu calcula- rea intereselorú private, demanda cu seriositate, nu numai sese astempere ceneva, ci se se faca une- ori chiaru si mutu. Ci nu totu omului e datu a fi prudente; er' caruia nu e datu, va fi si resólitu a suferi cu resemnatiune, ori ce imputatiuni si de- faime voru se urmeze de in neprudenti'a lui.

De cele alalte, ce suntu impreunate cu acesta thema, despre ratecirile enormi in care am ca- dlutu si io, de opiniunea publica ce erá despre e- ruditiunea mea, si despre fantomele in cuntri'a ca- roru m'am luptatu, numai de catu la loculu seu.

II.

In art. II, numai de catu la inceputu Criti- culu dá una traductiune de mai intrega cunen- tarea mea, — va se dica afora de epilogu, — pre care apoi sub linia o imple cu oserbatiuni de to- ta speci'a, istorice, umoristice, proverbiali si alte asemenea. De aci trece la una deductiune isto- rica, basata pre documente istorice, si anume du- pa istoricii latini Eutropiu si Trebeliu, bizantinu- lu Chalcocondyla, pre care-lu citeza si la not'a mai dein urma, cumu vomu vedé, si dupa alte funta- ne istorice cari le presupune cunoscuté, pre cumu si suntu, ici colea si dupa coniecture. Dein cari tote conchide, cumu cá románii nu suntu romani, ci numai una amestecatura dein remasítiele daci- loru romanisati, si a le altoru natiuni dela Dunare sujugate (de ce-ne?), asia pre cumu suntu si ita- lianii, ispanii, si francii de astadi. De unde se cu- nosce, cá partea cea mai importante a acestei cri- tice jace chiaru in acestu articlu alu Criticului, er' celi alalti suntu numai parerga.

Chiaru dein asta importantia a obiectului cre- du si io, cá-mi va fi liertatu, deca ce-va mai pre largu voliu se respndiu la acestu articlu; nu in- tru atátu pentru cá se me aparú de imputatiu- nea, cá am cadiutu in erori neasteptate, cá- ce ce-ne e acelu omu, ori cátu de invetiatu, carele se se creda infallibile? Ci pentru cá insumi am da- tu ocaziune acestei critice, cutezandu a prochiama ore-cumu in faci'a lumii romanetatea limb'ei si natiunalitatei romanesci la inaugurarea Asociatiu- nei, si asia sumu detoriu a o si aparare. Er', deca cumu-va si dupa acestu respnsu totu se va a-

deveri, că am ratecitu in parerea mea, cărea o credu a fi si a tota natiunea romana, atunci nu am de catu se me rogu a fi escusatu dein consideratiunea nepotentiei omenesci, careia si io si alti fili ai lui Adam suntemu supusi, de nu toti dar' cea mai mare parte, — se întielege, afora de Criticulu nostru.

In câtu dar' pentru traductiunea cuventarei, — aici nu voliu semi dau nece una parere, că-ce nu me semtiu destulu de competente in obiectulu traductiuniloru straine; se punemu inse, că sum multiumitu, pentru că se trecemu mai curundu.

Er' in catu pentru notele, si deductiunea istorica, inca nu voliu se preocupu judecat'a publicului, numai rogu pre fia-carele, că mai in a-ante se fia cu ce-va luare a mente si la respunsulu ce-lu voliu dá io mai in diosu; si apoi in numele Domnului judece ce-ne cumu-i va placé.

Notele Criticului suntu 12 la numeru, mai lungi si mai scurte, unele numai de câte 1—3 linie, ci indesate. In care ur'a in adeveru pismurescu Criticului, semtiendu-mi nepotentia de a indesá ideele, asia cumu face d-lui. Inse ast'a e una calitate personale, care nu e data totu omului, cu atatu mai pucinu romanului, carele, precumu aliurea oserbeza Criticulu, e gura mare. Dixit cabus ollae. Ci ad rem.

In not'a a n t a n i a numai de catu Criticulu arata oresi care neplacere, că ce am cutezatu a numi Daci'a pamentu re ce si inghia oia tu, oserbandu, că dein contra vechiloru romani forte le a placutu Daci'a pentru aurulu si sarea ei; er' spre intarirea acestei pareri provoca la inscriptiunile,

rari o numescu Dacia felix ¹⁾, si la Horatiu nu sciu pentru ce invingeri, că ce aici d-lui si-a indesatu ideele in doua-trei cuvente in asia mesura, câtu nu potui precepe deplenu, ore alude la: Poene occupatam seditionibus Delevit urbem dacus et aethiops (l. III. od. VI. vv. 13. 14), au la: Occidit Daci Cotysonis agmen (totu acolo od. VIII. v. 18), au pote la alte locuri. — Esenti'a lucrului este, că io nu am graitu nece de aurulu si sarea Daciei, nece de fericitatea ei, nece de victoriele ce le au reportatu seau dacii asupr'a romaniloru, seau romanii in cuntr'a celor'a. Io am graitu numai de clim'a ei cea frigurosa, care toti o semtîmu aici, nu numai iern'a, ci une oria chiaru si in fundulu verei, de care adeveru ne potu fi marturia chiaru si diurnalele unguresci. Celu pucinu pre la noi omenii nu ambla iern'a cu vestimente de vera, de catu numai unii intrecuti, si cari nu au alte imbracamente, er' ver'a amu vediutu cu totii destuli in bunde si cojoce. Adeveratu, că Daci'a pote e mai caldurosa cu ce-va de catu Siberi'a, care inca e renumita de metalifodine mai că Transilvani'a, si asia forte ferice si placuta de asi petrece ce-ne-va uritulu intru ins'a, deca fericirea stă in aur si alte metale; inse ast'a e dupa gustulu omului, — dupa alu meu nu, fire-asi n'asi fi pentru aceea romanu. Io dein parte-mi me tienu strinsu de mosiulu Ovidiu, care pre cumu se scie, e mai competente jude in asta materia de catu mosiulu Horatiu, care n'a fostu amblatu mai de parte de catu pană la Philippi, inca si acolo camu uritu: „abiecta non bene parmula.“ Deci

²⁾ De aceste inscriptiuni, vedi in Apend. nr. II.

io si acumu prochiamezu pre autoritatea poetului Tomitanu: că Daci'a e pamentu rece si inghia: ciatu, exceptis excipiendis, celu pucinu mai decâtu acea tiera, de care suspinandu bietulu poetu dicea: hei mihi quo domino non licet ire tuo!

Solus ad egressum missus septemplicis Istri Parrhasiae gelido virginis axe premor.

Ulterius nihil est, nisi non habitabile frigus.

Heu quam vicina est ultima terra mihi! etc. (Trist. II. v. 189 seq. III. el. IV. v. 51 seq.) Ci se trecemu la alte mai serioasa.

In not'a a doua, carea e de mai mare importantia, la dis'a mea: cumu că numai D. dieu scie, cumu amu scapatu dein asta ruina totale a natiunei, ne promite d-lui, că mai in diosu va se esplice acesta minune; — vomu vedé; ér' aici ne pune numai acea problema se o deslegamu: „Deca suntemu immediatii descendenti ai romaniloru si nu amestecatură, cumu e, de n'amu sujugatu si noi prein scientie si cultura pre barbarii, ce ne sujugara cu putere fisica, cumu sujugă Greci'a pre Romani, si natiunile cu cultur'a romana pre poporele barbare dein occidente, mai alesu deca români si dupa esîrea romaniloru dein Daci'a erau asia de numerosi, cumu dicemu noi?“ Problema e pre cumu se pare forte grea, numai cătu form'a-i e camu captiosa; că-ce deca ne pune in conditiunea dein a-ante, că immediatii descendenti ai romaniloru, cumu pote se ne puia in a dou'a in antitese cu romanii vechi? — Ci se lasamu sofism'a la una parte, si se oserbămu numai atat'a: că Romanii vechi nece nu au fostu asia de barbari, candu au supusu Greci'a, nece nu o au tra-

ctatu asia, cumu tractara cesti dein urma provincie danubiane. Esemple de crudime au datu a-deveratu si Romanii in Greci'a, precumu se templă cu Corintulu prein Mumiu ¹⁾ si altele; ci asto au fostu numai fapte singuratece, ér' nu generali că templarile de lunga Dunare. De in asta cauza cultur'a grecesca nu a scapatatu, ci inca totu mai tare se a inaltiatu, pană candu catastrofele dein Greci'a au fostu numai partiali. Aten'a arsa si predata de Persi sub Themistocle, se inaltia sub Pericle la mai inalta cultura de catu pană aci. Derimarea Thebei prein Alesandru celu mare nu aduse nece una stricatiune in cultur'a grecesca, si alte templari fatali totu asemenea; er' in catu pentru Greci'a sujugata Romaniloru, se scie, că ea nece una data nu a fostu mai culta si mai invetiata de catu in acea epoca, in carea greciloru numai acea libertate ²⁾ le lipsea, că nu se mai poteau certasi predă unii pre altii că mai in a-ante.

Inse dupa ce cadu acea mana tare, si acea politica profunda a geniului romanu sub nou'a

¹⁾ L. Mummiu, numitu Achaicu, Cos. la a. U. C. 608 (in a-ante de Chr. 146), termină belulu inceputu de L. Metellu in Greci'a, cuprense si sterse Corintulu, er' Greci'a se fece provincia romana sub numele de de Achaia, in preuna cu Macedoni'a sujugata de L. Aemiliu Paullu la a. U. C. 586 (a. Chr. 168); de care scrie Pliniu: Haec eadem est Macedonia, cujus uno die Paullus Aemilius imperator noster LXXII urbes direptas vendidit (hist. nat. l. IV c. 17). Inse de continenti'a acestoru omeni pentru sene, vedi in Apend. nr. III.

²⁾ Universae Achaiae libertatem Domitius Nero dedit. Pliniu hist. nat. l. IV. c. 10. Athenae, — libera haec civitas. ib. c. 11 etc.

forma a statului, si nu a mai fostu ce-ne se mai apere Greci'a, cadiu si acesta maretia natiune de-in culmea cea mai inalta a culturai si a scientieloru la sortea cea mai trista, sub loviturile de morte ale poporeloru nordice si asiaticе. Au nu amu potе si noi intrebа cu acel'asi dereptu pre Criticulu aici, cа Greci'a de ce nu a sujugatu si ea pre poporele barbare dupa caderea imperiului romanu? si in specia de ce nu a civilisatu pre Turci? Er' deca imperates'a scientieloru si a culturai n'a fostu in stare se civiliseze si se sujuge pre altii de catu numai pre Romani, cu ce dereptu pote pune Criticulu intrebarea: cа de ce nu a civilisatu si romānulu pre barbarii de-in Daci'a, deca e romanu? Insa nece Greci'a nu a sujugatu pre Romani cu scientiele si cu cultur'a, ci numai cu luxulu si cu coruptiunea; er' dis'a: cа Greci'a invinsa a invinsu pre invingutoriulu seu, e numai una frase ingeniosa, si nu insemneza alta, de cātu cа Greci'a erа mai invetiata si mai culta de catu Itali'a, si Aten'a de catu Rom'a. Ci se fia tractatu numai Romanii cu Greci'a, cumu au tractatu barbarii cu provinciile dela Dunare, cātu se nu remania nece pietra pre pietra, nece urma unde au fostu candu-va cetati cu cultura, amu fi vedutu cumu ar' fi sujugatu Greci'a sujugata pre sujugatorii sei; documentu ne e Greci'a sub Turci.

Si cа se nu dica ore ce-ne, cа am maritu lucrulu preste adeveru, citezu pentru scurtare de-in nenumerate locuri ale istoriciloru vechi numai aceste doua. Antaniu ce dice Zosimu in lib. IV, 59, dupa versiunea editiunei mai noue (Bonn 1837, pag. 245): Romanum imperium barbarorum domicilium factum est, aut potius incolis prorsus

amissis ad eam redactum est formam, ut ne loca quidem, in quibus urbes sitae fuerunt, agnoscantur ¹⁾; care si de Daci'a se adeveresce, unde dein 44 de cetati numite de Ptolomeu ²⁾ abia trei-patru se sciu anumitu, cа unde au fostu; asia nu numai ele, ci si ruinele loru au peritu. Totu asia s'a templatu chiaru si in Panoni'a inca in seclulu IV alu domnului nostru, precumu ne da marturia coevulu Pacatu Drepaniu in pnegiriculu seu catra M. Theodosiu (la a. 391), unde la capu XXXII dice despre cetatile Panoni-ei: quas inimica dudum populatione miles impleverat, Gothus ille, et Hunnus etc.

De cultur'a si scientiele occidentelui in urm'a incursiuniloru si predatiuniloru barbare, nu am lipsa se graiescu mai pre largu; cа si forа de a insemnа eu, tota lumea scie, in ce barbaria profunda, si in ce intunerecu mai presusu de tota indoiei'a, cadiura tote acele tieri, cari si mai in a-ante abia apucasera a propasi in scientie si in cultura. Si de nu tienea crestinetatea in ore-catu sufletulu civilisatiunei, Europ'a erа se ajunga la cea mai de pre urma degradatiune intelectuale si morale; asia catu afora de munastirile calugariloru, si de academiele Arabiloru dein Spani'a si Sicili'a, la cari acureau si tenerimea dein Europ'a cea alalta, tota cultur'a literaria erа stinsa.

¹⁾ *Ἡ ῥωμαίων ἐπιχρᾶτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα, βαρβάρων οὐκιστηρίων γέγονεν, ἢ καὶ τέλειον ἐκπεσοῦσα τῶν οὐκιστηρίων εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος, ὥστε μὴδὲ τοὺς τόπους ἐνοῖς γεγόνασιν αἱ πόλεις ἐπιγινώσκων.* Acestea sub Theodosiu M. la a. 395 d. Chr.

²⁾ Geogr. I. III c. VIII. Vedi Apend. nr. IV.

Dein cari cause, credu că ne va escusă si Criticulu, deca romanii cu tota romanetatea lor, si se fia fostu ori catu de numerosi, nu au fostu in stare se civiliseze si se sujuge pre barbari cu cultur'a si cu scientiele, cari si eli totu dein acele cause le au pierdu că si alti romani. Inse deca nu au civilisatu romanii pre barbari, lasu că voru fi civilisatu nepotii cestor'a pre nepotii daciloru romanisati. Cumu? — nu e de lipsa se o spunemu.

III.

Dupa ce amu vediutu, cumu au civilisatu Grecii pre Romani si pre Turci, si érași cumu civilisara gothii, hunii etc. Itali'a, Gali'a etc., dein care civilisatiune se nascu apoi acelu tempu de auru, ce se numesce *aevum medium*, trecemu la a treia nota, unde Criticulu la dis'a mea: cumu că incursiunile barbariloru ne au rapitu si averea si cultur'a, adauge acesta oserbatiune profunda: „Acea, cumu că Daci'a vechia dupa Romani a fostu in posesiunea gothiloru, si dupa aceea intru a huniloru, apoi intru a gepideloru, avariloru, aflamu in istoria, er' cumu că anume Transilvani'a in seclulu 3, 4, 5, 6, 7, ar' fi fostu in posesiunea româniloru de sene statatoria si independente, necairi nu se afla scrisu. Dereptu că spunu istoricii nostri celi unguresci, că pre tempulu venirei unguiloru, români aru fi avutu in Gelu unu principe alu lor; ci ast'a e lucru mai tardiu, si scim, că unguuru a impartitu cu românu, luandu pre nobilii lui intre nobilii sei, si pre iobagi intre iobagi. Inse acumu nu e bene a provocá la funtane unguresci“. — Dar' prea bene scimu si noi

cumu a impartitu unguuru cu românu, si cumu a luat pre nobilii nostri intre nobilii unguresci; ci scimu si acea, că pre iobagii nostri ni-i-au lasatu none, er' pre iobagii unguresci si-i-au tienutu lor. Ci se lasamu aceste la una parte, si se vedemu de cele alalte mai momentosa.

Adeveratu este, că de la capetulu seclului III pană la alu VIII-lea, nece Romanii nece români nu au mai avutu Daci'a intrega in posesiune; io inse concedu Criticului si mai multu, cumu că romanii si dupa venirea unguiloru nu o au tienutu intrega, inca nece Transilvani'a; ci totu ce au tienutu romanii, au fostu unele parti mai menunte, pre unde si pre catu tempu barbarii, ne mai avendu ce predă in Daci'a, treceau in Mesi'a si Panoni'a si de aci mai incolo, pană ce veniau altii, cari totu asia faceau că si celi mai de in ante. Intrebu inse io aici, că ce legatura e intre dișele d-lui si intre cea de in cuventarea mea? Io am dișu, că barbarii ne au rapitu tote; pote d-lui se nege ast'a, ori de amu fostu Romani ori daci romanisati? Si de nu pote negá, ce vorbe mai infira, cari nu restorn'a dis'a mea? D-lui se pare că a vrutu se arate numai, că romanii nu au fostu independenti nece una data, ci au fostu supusii gothiloru, huniloru etc. mai antaniu, er' dupa aceea in Transilvani'a unguiloru. Ci si ast'a erá de prisosu, pentru că nemenea nu a negatu-o.

Inse diferenti'a intre români si unguiri, inca nu o mare in acestu respectu. Romanii in Transilvani'a avura aceeași sorte cu unguirii, cumu concede chiaru d-lui; diferenti'a éra-si erá numai in plus-minus, numai catu unguirii se nevolira mai antaniu a trage pre romani in cast'a sa, facundu

de in nobile romanu nobile unguru, apoi identificandu nobilismulu cu magiarismulu. Er' in catu pontru alta independentia, in specia a' Transilvaniei, scimu prea bene, ce independentia e a fi vasalu turcului, — in Transilvani'a chiaru cá si in Moldov'a si in Valachi'a. Ci se dícemu si mai multu: de nu erau armele victoriose ale imperatului Leopoldu I., nu numai Transilvani'a, ci si Ungari'a, pote cá erá se remania si mai in colo vasale Turciei, pre cumu fusese pan' aci in 150 de ani, in cari diumetate Ungari'a erá pasialicu turcescu, er' principii Transilvani erau tributarii Portei otomanice cá si principii romanesci. Si in adeveru, pote fi ce-va mai curiosu, de catu cá unu principe de una parte se-si aroge titlu de principe alu Transilvaniei, Moldovei si Valachiei, er' de alt'a se se scria tributariu credentiosu alu imperatiei turcesci? ¹⁾

Er' deca romanii nu au mai avutu tota Daci'a, inca nece Transilvani'a intrega, de sene statutoria si independente, de candu a domnitu Aurelianu, nu face nemica; fiendu cá scimu, cumu cá nece ungurii nu au tienutu totu de un'a tote provincie coronei unguresci; de aceea inse eli totu nu se lasa de dereptulu istoricu, ci pretendu, cá ce a fostu una data apertinentia coronei unguresci, nu se mai pote instrainá de jure — ci numai de facto. De in care teoria unguresca despre sta-

¹⁾ „Stephanus Bocskai, divina misericordia, princeps Transilvaniæ, Moldaviæ et Valachiæ, dominus totius Hungariæ et vicinarum partium, Moraviæ, Silesiæ et Styriæ, Religionis evangelicæ assertor et defensor acer, fidelis turcici imperii tributarius etc.“
Vedi J. Graff, de Transilvania, pag. 19.

tu se aru poté deduce conclusiuni curiose, neplacute chiaru si aparatoriloru ei; de care inse nu voliu se mai tendu verb'a, fiendu cá nu mi e scopulu se politizezu, ci numai se respondi la cele imputate pre terenulu istoriei.

Ce e mai multu, in cuventarea mea nece e vorba de posesiunea Daciei, ci candu am dísu averea, am intielesu mai multu averea particularia a natiunei, de catu posesiunea tierei seau independentia politica. De in contra, candu am dísu, cá incursiunile barbariloru ne au rapitu tote, am adausu; cá totu acelea ne au rapitu si libertatea, nu numai a statului ci si cea personale, care nu o va negá nece Criticulu; de aceea si not'a d-lui nece nu refrange asertulu meu, dar' nece nu avea locu, pentru cá nu are legatura cu elu.

Pote cá d-lui nece avea alta de cugetu, de cátu se afle ocaziune de asi acatiá cod'a notei sale: Cumu cá, vedi Domne, romanii nece nu voru se mai scia de istoricii unguresci si de alte fontane istorice, juridice, si ce sciu eu. In care un'a, cá si in altele, forte reu se insiela; pentru cá sum convinsu, cumu cá totu romanulu cosidereza ori ce documente istorice seau juridice ale patriei, fia acele unguresci, fia de ori ce alta limba si origine, de celu mai pretiosu materiale pentru istoria natiunei romane; cumu suntu nu numai scrietorii transilvani magiari, Battyáni, Betlenescii, Benkö, Bod; Cserey, Huszti, Kóleseri, Szeredai, Wesselényi, — ci si istoricii Ungariei: Bonfiniu (de si e italu), Istvánfy, Pray, Engel, Kovachich, Timon, Turoczy, si colectiunile istorice-diplomatice ale lui Schwandtner, Fejér, Katona, Koller, Wagner etc., pre cari si io i-am avutu paná la a 1849, si in-

ca-i mai am celu pucinu în fragmente ¹⁾; si asia-i voru si avendu inca si alti romani, neindotitu, nu cá se ne involbâmu ochii la eli, ci cá se le luâmu folosulu, candu ni-se va dá ocasiune. Er' de cumu-va ce-ne-va astepta de la romanu, cá se se incline în a-antea ori carui istoricu, mai alesu unguru, si se creda tute fabulele Anonimului lui Bela ²⁾, tute ipotesile seau coniecturele, injuriile si clevețele asupr'a nostra, ce le aflâmu la altii de almentrea forte respectabili, erasi reu se insiela. Adeverulu si aici e in miediu-locu, nu in extreme. Deci istoriculu cu coscientia fia chiaru si romanu, si caruia adeverulu e mai pre susu de catu ori ce interesu, nu se va indoí a se folosí si cu suntanele unguresci totu cá cu cele de alta origine, in catu adeca cuprendu adeverulu; er' candu noi amu lapeda pre cele unguresci en bloc, si numai pentru cá suntu unguresci, pre cumu se pare a ne imputá d-lui, ar' fi unu pecatu de in partea nostra

¹⁾ Bibliotec'a mea, cáta remasese a casa fû predata in 1849 nu numai de trupele lui Bem ci si de altii; er' cáta erá trecuta la Sabinu, mai tota fû rapita si dusa in tier'a unguresca, unde, afora de 120 de tomi, ce abia-i potui recapeta, celi alalti preste 700 si astadi se afla, ori catu m'am nevolitu cu frumosulu sei recapetu, ci totu in desiertu.

²⁾ Noi de si suntemu de una opiniune cu Cornides si Engel despre Anonymulu lui Bel'a, totu nu potemu se credemu de ex. ce scrie in C. I. despre originea Magiariloru, alui Atila, Ugek etc., despre inspiratiunea lui Almos prein S. Spiritu, macaru cá erá paganu: Cum autem ipse Almus pervenisset ad maturam aetatem, tunc donum Spiritus sancti erat in eo, — licet paganus, tamen potentior fuit et sapientior omnibus ducibus Scythiae (c. 4) etc.

totu asia ne-escusatu, cá si dein partea d-loru, áe-ca ar' pretende de la noi seau de la alta natiune, cá ori carui documentu ungurescu, forá nece una alta apretuire, sei dâmu tota credenti'a, cá si cumu ar' fi oraclu infalibile. De care a feritu D. dieu.

Totu asia de cu fundamentu oserbeza d-lui si in nota a p a t r ' a : „ Cumu cá Transilvani'a nece una data nu s'a tienutu de Moldov'a si de tier'a romanesca; cá asia io nu am; de ce se me intristezu, forá numai, cá ne amu despartitu de Rom'a; cá destula recompensare - mi pote fi mie, fiendu cá dupa confesiune me tieniu de acolo; si cá de almentrea inca noi romanii nu ne amu mai poté intielege cu Italianii, fiendu cá cestia nu vorbescu romanesce.“ Si aste tute le insemneza la acele doua - trei vorbe ale mele: despartirea de catra ai sei!

Pre cumu se pare, d-lui nu scie de ce despartire am graitu io in acelu locu, si de acea se nevoliesce a cercá nodu in papura aratandumu, cá nu am cuventu de a me plange de nece una despartire, si inca pre temeliu istoricu: Adeveratú cá Transilvani'a de vre uná milia de ani incóce nu se-a mai tienutu de Moldov'a si de tier'a romanesca, cei mai multu, ea nu s'a tienutu nece una - data, nece macaru in a-ante de venirea ungu-riloru in partile acestea, pentru cá Transilvani'a si pre tempulu Daciloru a fostu centrulu Daciei; er' nu apertinenti'a provinciiloru danubiane; — ci deca Transilvani'a nu s'a tienutu nece una data de celea, nu face nemica, fiendu destulu, cá celea se au tienutu de Transilvani'a, si mai alesu de candu se facura apertentie coronei unguresci, celu pucinu de jure deca nu de facto, cá se numai apasu si pre titlele principiloru Transilvani, cari

nu știu deca nu toti se intitulau: principe Moldovei și Valachiei. De unde, de me dorca de asta despartire, mi se pare că nu asi avé pecatu, nece meritezu imputare, știendu că asta dorere o au și — altii, și mai de nu și insusi Criticulul.

Inse ori de ce despartire se fiu grăitu io, adevărulu e, că la tota templarea nu asi avé mai mare pecatu, de catu multi de în compatriotii nostri, cari suspina atâtu de amaru după glori'a trecută a mării Ungarie, cându ast'a se tendea dein câmpii Franciei până la Bosporu, și dela Atelcusu până sub murii cetatei eterne; pre lenga cari, dorirea romanului de astadi, de a-si scutură jugulu celu de multi seculi de pre cerbicea lui, de a scapă de sub tutoratulu celor ce pretendu a fi mai maturi de catu noi, și de a-si recapetă libertatea deplena, ce se cuvene ori carui cetatianu alu statului, — e neindoitul forte modesta. — Er' deca în amaratiunea anemei după schiavi'a deatati seculi, în carea ne amu surupatu cu totulu, mai esprime-mu și noi câte una dorere seau dorire, și ne mai aducemu a mente, nu de glori'a strabuniloru, ci de calamitatile natiunali, credeam, că nu pote fi cauza de vetemare Criticului, cu atâtu mai pucinu de sarcasme; mai alesu, cându vedemu tote gazelele magiare plene de cele mai amare cipete asupr'a tiraniei cestoru 12 ani mai de în coce, cari pre lenga schiavi'a nostra de mai 12 seculi suntu că etatea lui Saturnu pre lenga captivitatea judeiloru dela Babilonu. Va se dica, că romanului nu e liertatu nece a semti, necumu a esprime, alta dorire de catu după tutel'a patriarchale, de care ne amu lipsitu în a. domnului 1848? Frumosa libertate; mai remane numai, că se sarutăm ver-

g'a pedagogului nostru, și atunci éca érase etatea de auru.

De person'a mea inca nu fiu ingrigiatu Criticulul, că-ce io nu am graitu numai în numele meu; și ce va pati una natiune întreaga, io inca suferiu bucuros. De alta parte, ce se atinge de confesiunea mea, aici nu sum detoriu a responde nemenui de catu lui D. dieu, și ce-ne-si bate jocu de confesiunea altuia, și-a uitatu seau nu a știutu nece una data de dîs'a apostolului 1): Tu ce ai cu-sierbulu altuia? Domnului seiu va stă seau va cadé: ci puternicu este alu face se sté. Dealmentea inca, a fi de una confesiune cu tota viti'a latina, și cu cea mai mare parte a natiuniloru celoru mai civilisate ale lumei, și chiaru cu a nobilei natiuni magiare, mi-tieniu nu numai de recompensare, ci și de onore.

Er' greutatea, ce ni-o pune d-lui: că nu ne amu întielege cu Italianii, inca nu e nece una greutate; pentru că limbele se invetia curundu, unde e de lipsa, și bucuros unde nu se impun cu poterea. Apoi limb'a italiana nece ne ar' fi mai cu a nevoia de invetiatiu de catu alte limbe de în patri'a nostra, inca nece mai cu a nevoia de catu chiaru Italianiloru, cari pre cumu se știé, pre margi-nile Italiei de susu și de diosu vorbescu milie de dialecte, cu nemica mai aproape de limb'a clasica italiana, de cumu e cea romanesca 2). De în astă parte dar' inca pote fi d-lui foră nece una grige.

1) Rom. XIV, 4.

2) Vedi P. Monti Vocabulario dei dialetti di Como (S. Mil. 1845); unde pag. 410 — 412 aduce parabola filii prodigi (Luc. c. XV) in 12 dialecte cari tote suntu usitate in giuru de Como.

IV.

În not'a a cincia, la cele ce am graitu de limb'a romanesca; dice, ca de si cuventele suntu fromosa si disa cu focu, ci suntu de prisosu si numai lupta in cuntr'a unei mori de ventu.—Adeveratu, ca amu dori, io si totu romanulu; ca tote cate s'au incercatu pana acumu in Transilvani'a si in Ungari'a, in cuntr'a limbei romanesci, proiecte, decrete, legi etc., ca se ne restringa limb'a deiti derepturele ei cele naturali, — se fia nu mai mora de ventu si altu nemica; si atunci fia incredentiatu Criticulu, impreuna cu toti celi de una parere cu d-lui, ca noi nu vomu fi asia de riau; catu se ne mai batemu cu atari giganti. Pana atunci inse, d-lui se pare, ca ne crede a fi atatu de stupidi, catu se nu scimu destinge intre giganti si intre mora de ventu. Adeverulu inse e, ca propagandistii desnatiunalisarei, de carii mai ca si Criticulu se tiene, suntu de acea parere, cumu ca deca de una camu-data nu ne oprescu se vorbimu romanesce noi intre noi; a casa si la campu, parentii cu pruncii, fetiorii cu fetele; — ast'a e destulu pentru romanu, si asia ca eli nu voru se ne rapesca limb'a. Er' deca e vorb'a de limb'a diplomatica, de limb'a judiciaria; comitatense, — atunci e altu ceva. Aci, d'icu d-loru, ca noi nu avemu dereptu de a ne folosi cu limb'a natiunale, ci suntemu detori a ne folosi cu alt'a straina, de esemplu cu cea magiara. Er' caus'a, pentru ce? Pentru ca 1. Transilvani'a si Ungari'a e pamentu ungurescu; 2. pentru ca este lege (unguresca) pentru acest'a; 3. pentru ca cauta se fia numai una limba diplomatica. Dupa cari cause apoi,

d-loru d'icu, ca nu ne rapescu limb'a, nece voru se ne o rapesca, ci legea si politic'a ne opresce; er' deca ne luptamu in cuntr'a acestei legi si politice, d'icu, ca ne batemu cu mori de ventu.

Ast'a nu ar' ave lipsa de nece unu comentariu, dupa ce de atate ori si atatu de fundate se au restornatu tote aceste cause, asia catu ar' fi de mirare, cumu de mai si cuteza ce-ne-va, a sta in a-ante cu arme atatu de ruginite, spre asi apar'a caus'a propagandei, deca nu amu sci, ca aici e lupt'a pentru sustienerea suprematiei, de carea nece unu poporu, de candu -i lumea, nu s'a lasatu de buna volia, pana candu a potutu. De acea si noi laudamu curagiulu, cu carele o apara cavalerii ei, ci nu laudamu si caus'a, carea o apara, si carea inurma, cu tota bravur'a paladniloru ei, totu va se cada, pentru ca e rea. In cuntr'a acestei cause a se lupta, nu e lupta in cuntr'a moriloru de ventu, ci in cuntr'a unei realitati forte reali; si romanulu, carele mai de una di a portatu asta lupta si in cuntr'a Slavonismulu cu succesu, credu, ca e resolutu a o porta si acumu pana in capetu cu tota barbatia, si pentru ca caus'a e derepta, nu numai natiunale, si pentru ca causele aduse pentru suprematia altei limbe suntu de nece una valoare. Cu tote astea, se ne fia liertatu ale esamina si aici pre scurtu, si restringundune numai la Transilvani'a.

Adeveratu este, ca de vre-o cati-va seculi incoce celi tari impartira Transilvani'a in trei teritoria: ungurescu, secuescu si sasescu; — uitandusi se mai impartia si cu romanii, cumu dicea Criticulu mai susu. Inse la inceputu nu a fostu asia, precumu arata istoria si diplomele vechi, la cari asia bu-

curosu provoca unii in cuntr'a nostra. Ci pamentulu, ce s'a numitu mai tardiu ungurescu, era numai nobilitariu, si forã preponderanti'a ce sia luatu nobilimea ungara nece ca se ar' mai fi numitu de catu nobilitariu. — Pamentulu sasescu la inceputu inca a fostu numai terra regia, si erasi numai prein sistem'a uniunei sasiloru cu nobilimea ungara se stramutã dein pamentu regiu in pamentu sasescu, chiaru in cuntr'a privilegiatoru natiunei sasesci ¹⁾. — Singuru pamentulu secuiescu a remasu ceea ce a fostu dela inceputu dupa numirea lui, numai catu omenii politici si aici, dein nume administrativu: scaunasiu (székely), facura natiune politica, dîcundu: ca scaunasiu atatu insemneza catu hunu seau avaru dein tempurile lui Atila ²⁾; cu tote ca pre asta cale si sasii se aru potẽ numi scaunasi, pentru ca si fundulu regiu e impartitu in scaune, ca si alu secuiloru, si in urma si eli aru potẽ dice, ca suntu remasietiele Gothiloru, precumu au si dîsu unii deintre scrietorii sasi Trüster ³⁾, Topeltinu ⁴⁾ si altii, inse cu mare neplacere a na-

¹⁾ Praeter supra dicta, silvam Blaccorum et Bissenorum, cum aquis, usus communes exercendo cum praedictis scilicet Blaccis et Bissenis, eisdem contulimus. Diploma Andreanum de 1224. Vedi Apend. nr. V.

²⁾ De Seculi, vedi Apend. nr. VI.

³⁾ Alt und Neu teusche Dacia, p. 154: Die Teutschen in Dacia, sind der alten Quaden und Westphaler Nachkömmling, — zu geschweigen, dass die Gothen etc. in diesen Landen lange Zeit regieret haben.

⁴⁾ Origines et occ. Trans. Cap. III. De reliquiis Gothorum seu Dacis, quos hodie Saxones vocamus etc.

tiunei sasesci, dein momente afundu politice *). Dein cari singure inca destulu de chiaru se vede, catu de nefundatu e argumentulu de antaniu, cumu ca Transilvani'a e pamentu ungurescu, forã de a ne mai lasã in deductiuni si mai departe. Un'a inse nu potemu lasã se nu o atingemu, adeca, cumu ca, celu pucinu acumu dupa emanciparea si rescumpararea pamentulu colonicale, una tiera, care nu e mai multu numai in posesiunea unei singure natiuni, ci celu pucinu in a' trei natiuni, nu se mai pote numi cu dereptulu pamentulu un eia; mai alesu, deca si mai in a-ante nu s'a numitu asia; de catu per abusum, seau pentru ca Transilvani'a, ca si Croati'a etc., erau provincie, ce se tieneau de coron'a Ungariei, inse de almentrea aveau administratiune speciale destinta de a Ungariei; despre care, deca ce-ne-va vre se scia mai pre largu, indereptamu la Sig. Kossã: De publica partium Trans. administratione sub Wayvodis, Viennae 1816.

Totu atat'a valoare are si argumentulu adusu dein legile unguresci, legi cari suntu dictate de suprematia er' nu de dereptate; er' legea nederepta e ca si juramentulu nedereptu, si nu obligã in cuscientia pre nece unu omu de omenia, ci numai dein afora. Deci in desiertu provoca propagandistii desnatiionalisarei la legi, cari nu tier'a le a facutu, nece intru interesulu natiionalitoru tieriei, ci numai una oligarchia ajunsa la culmea puterei, si numai intru interesulu acelei natiionalitati de carea se tienea, cu scopu, ca du-

*) Val. Frank origines nationum, pag. 5 etc.; vedi Apend. nr. VII.

pa ce se vediu, că nu se mai pote tiené suprema-
ti'a feudale, oclu pucinu ac so pastrozo cea poli-
tica a natiunalitatei respective, sub umbr'a care-
ia s'a trasu nobilimea cea mai cu putere.

Remane caus'a diplomatica, adeca, că pentru
unitatea administratiunei nu potu fi mai multe
limbe administrative intru unu statu de catu u-
n'a; — si că aceea in Transilvani'a (si Ungari'a)
cauta se fia cea magiara. — Inse dupa parereea nu
numai a nostra, ci si a unoru staturi, nu e chiaru
necesitate absoluta, că se fia numai una limba
administrativa si dipomatica intru unu statu, mai
alesu deca statulu stà mai dein multe natiunalita-
ti, cumu e de esemplu Elveti'a, — Austri'a, — inca
nece urmeza, că deca ar' fi de absoluta necesita-
te, cumu nu este, limb'a acea un'a diplomatica se
fia a minoritatei, candu dupa ordenea naturale a
lucuriloru se ar' cadé se fia ceea a majoritatei,
dein cauza, că mai usioru este minoritatei a in-
vetiá limb'a majoritatei, de catu vice-versa, pre-
cumu de facto se vede chiaru in Transilvani'a,
unde mai toti Ungurii si Sasii sciu bene-reu ro-
manesce, er' romanii cea mai mare parte nu sciu
unguresce, sascesce forte pucini. Deci asta pre ten-
tiune a minoritatei, că ce almentrea nu o pote-
mu numi, că majoritatea se se supuna minorita-
tei, nu numai e nefundata ci si pre catu de nera-
tiunale atatu si injuriosa. Er' că diplomatia chiaru
a limbei magiare nu e de neaparata necesitate,
nece in Transilvani'a nece in Ungari'a, se cuno-
sce mai pre susu de tota indoielea dein acea cer-
custare necontestabile, că in Ungari'a panà la a.
1848 nu a fostu recunoscuta prein legi diploma-
ti'a limbei magiare, macaru că Ungari'a că statu esi-

ste mai de una milia de ani; ci in loculu limbei ma-
giare limb'a statului erá cea latina, cu carea erau
multiemite tote natiunalitatile coronei unguresci
de acumu, si aru fi si astadi, deca spiritulu de su-
prematia nu ar' fi restornatu acesta lege impaca-
toria, punendu in locui alt'a, carea e numai pomulu
discordiei. Deci deca chiaru si Ungari'a potú stá,
dela S. Stefanu I. panà la Ferdinandu V. in 848
de ani, forà diplomati'a limbei magiare, cu tote
că acolo elementulu magiaru e mai compactu de
catu aici, de ce se nu pota stá si Transilvani'a,
— si amendone, si de ci in a-ante? Er' deca
provoca ce-ne-va la alte staturi ale Europei cu
limba diplomatica un'a, cumu e Angli'a, Belgiulu,
Franci'a etc., de si au mai multe natiunalitati in
senulu loru, — de una parte siau uitatu, că aste
staturi au alta stare politica astadi in Europ'a, nu
că Ungari'a si Transilvani'a, apoi deca Angli'a nu
scie de alta limba diplomatica de catu cea anglica
in tierile sale, injuri'a totu injuria remane, cumu erau
si altele mai multe injurie in Angli'a, cu tota liberta-
tea ce domnesce in acelu statu tare si superbu.
In Franci'a elementulu germanu, britanicu si cel-
ticu, in catu pentru limba, e intru una minoritate
absoluta pre lenga celu franco-galicu modernu, de
acea diplomati'a limbei francesci de sene urme-
za pre cale naturale. In Belgiu inca suntu semne,
că nu lungu va se tienia supreatia limbei fran-
cesci. Apoi Ungari'a seau elementulu magiaru potu
veni in comparatiune cu Angli'a, Franci'a etc., forà
a se espune aplecatiunei dein fabula (Phaedr. I. 24) ?

Inse deca cu tote acestea periclulu, ce stà in
a-antea limbei romanesci dein partea altoru natiu-
nalitati, că ce io nu am numitu pre nece un'a

esprese, e totu numai mora de ventu, — întrebă pe toti celi de una parere cu Criticulu, că pentru ce striga în Austri'a de tote partile, Cechii, Lechii, Slovaci, Serbii etc. în cuntru'a germanisarei și magiarisarei? Si deca-mi aducu bene a mente, chiaru și magiarii se plangeau amaru în cuntru'a germanisarei mai eri-alalta eri. Au dora și aici e numai lupta în cuntru'a moriloru de ventu?

Io dein partemi în cuventarea mea, candu am graitu despre limb'a natiunei romane, nu am vrutu se dîcu mai multu, de catu ce semte fia-care natiune pentru limb'a s'a; ceea ce semte magiarulu, candu-si teme limb'a și natiunitatea de germanisare; ceea ce a dîsu deputatiunea slovaciloru cu episcopulu Neosoliului în frunte în a-antea tronului Majestății Sale în 12 Dec. a. c., și ceea ce sentiamu toti romanii, candu la a. 1842 diet'a Transilvaniei decretase, că se se prepareze în 10 ani tote scolele altoru natiunități a introduce limb'a magiara de limba vehicularia *), foră se mai mentiunam impresiunea, ce a fostu produsu în Ungari'a intentiunea lui K., că se magiarizeze chiaru și cărțile. baserecesci ale romaniloru, serbiloru și rutheniloru, — ce a produsu decretulu consiliului locutenentiale alu Ungariei mai de curundu, că în tote gimnasia-le Ungariei se se introduca limb'a magiara de vehicularia, — ce a produsu decretulu cancelariei ungareice er' mai dein coce, prein care se denega Crașoveniloru cu 200,000 de romani și mai bene, și cu abia 50 de magiari, dreptulu de a se folosi cu limb'a romanesca în cuntru'a intentiunei Ma-

*) Vedi representatiunea Eppului I. Lemeny în Apend. nr. VIII.

iestății sale, carea garantisase toturoru natiuniloru Ungariei dreptulu de asi alege în comitate limb'a ce voru volfi; — și ce au mai produsu și alte incercari asemeni, cari vedi-le la N. Wesselényi în „Eine Stimme“ și alesu la pag. 231 seqq. 1).

Mai incolo în not'a a siésa, la vorb'a mea: „cu una barbatia demna de unu vechiu romanu,“ întrebă Criticulu în batalia de jocu: că dein care tempu? dein alu lui Romulu, au dein alu lui Catone? — La care nu voliu ce respundiu alt'a, de catu că lasu în voli'a d-sale se-si alega carei place; convinsu fiendu, că în amendoue epocele va află mai multe esemple, de catu pote ar' dori? Er' de vrè se aiepte, că în români nu se afla caractere demne de a se compară cu caracterele de fieru ale romaniloru vechi, — se insiela reu d-lui, și deca nu cunosce istori'a româniloru în adeveratululu întielesu istoricu, ci numai dupa funtaunele unilaterali ale altoru natiunități, se lasămu lucrulu intru atăt'a, neavendu aici locu de ai demustră ce caractere romane se afla în istori'a romanului, si-i adncemu amente numai caracterulu Corviniloru, în cari totu se pare a fi fostu ceva sange de românu și unu caracteru vechiu Romanu 2). Celu pucinu aici credemu, că nu va mai întrebă d-lui: că dein care epoca.

1) Vedi în Apend. nr. IX.

2) Bonfiniu Dec. III l. IX: Ioannes Corvinus Budi valachi filius. Thurocz P. IV c. 30: Erat tunc in regno miles magnanimus, nobiliet clarotransalpinae gentis de gremio natus, Iohanes de Hunyad, homo bellicosus, et ad flectenda arma dirigendasque res bellicas natus. Aenea Silvii, hist. Europ. c. I: Hic Ioannes natione Valachus fuit. Ib. c. II.

V.

La not'a a sieptea, ce urmèza sub cuventele mele despre nescari limbe, cari eri-alalta-eri erau inca neculte si barbare, nu sciu ce fatalitate a trasu dunga preste ideele Criticului; asia catu in locu de asi face aici reflesiunile convenite, ce i-le dictá amaratiunea ânemei, se trezi cá graesce cu totulu de altu ceva, ce nu se tienea de obiectulu de aici, ci de altulu mai dein diosu,— de nu cumu-va tipografulu seau altu geniu ia jocalu aici acea pacala, sarindu preste not'a de aici la not'a urmatoria. De acea inse, totu nu am scapatu, se nu-mi audiu cele frumosa, de si ceva mai tardiu in art. III, dar' cu atât'a mai indesatu. Cu câtu dereptu, vomu vedé la loculu seu.

Aici numai atatu voliu se oserbezu la acestu obiectu, cá in cuventarea mea nu am graitu de nece una rusíne, cumu traduce d-lui, ci numai de rugina, pre cumu arata testulu dein tote diurnalele romanesci, in câte s'a produsu acea cuventare. Er' deca d-lui nu scie alege între aste doue vorbe romanesci rugina si rusíne, ci le tiene de sinonime, atunci nu am ce se dícu, de catu cá e pecatu de acea cunoscentia a limbei romanesci, cu carea se lauda de in pruncia, seau cá si aici iau stelitu ochii, cá si mai susu, totu pre actele ce le tienea a mana.

Ci se trecemu la insasi not'a Criticului, care o face aici, de si nu la loculu ei, si e un'a de in cele mai minunate si delicate, pre cumu nece se

Ioannes Huniades, cujus nomen caeteros obnubilat, non tam Hungaris, quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit.

potea asteptá almentrea, unde scrie: „Cumú cá fientia' de facia a 200 de persone, si aceli 5600 fl., dein cari mai a cincia parte a datu-o unu magiaru, inca nu e destula garantia facia cu unu periclu asia mare, cumu-lu vede oratoriulu, si care spre fericirei nu esiste, sub constitutiunea magiara n'a fostu in fientia nece una data“. De periclu nu mai oserbezu nemica, ori micu ori mare se fia, ori esiste ori e numai imaginariu, cá am graitu mai susu destule despre elu, si deca d-lui totu nulu vede, ci numai noi si natiunalitate nemagiare, atunci nu remane alt'a de catu, cá unor'a de in doi nu ni-su buni ochii. Dícemu inse si acumu, cá si atunci, cá ori catu de mare se fia acelu periclu, garanti'a ne este si mai mare, nu in numerulu acelu 200 persone ce au fostu acolo de facia, care in adeveru erá forte micu, ci in numerulu milionelu ce le representau aceli 200 de insi, de cari nu ne indoimu nece unu minutu, cá ce au aparatu eli si parentii loru in aceli XVII seculi batujocoriti de Criticulu, nu voru pregetá a face la ori-ce templare, chiaru si candu periclulu ar' fi si mai mare de cumu ni-lu imaginamu noi.

Cu atatu mai pucinu cercamu se punemu garanti'a limbei natiunali in aceli 5600 fl. de in cari nece unu magiaru nu a datu nece unu cruciariu. Bene scimu noi, cá suntemu seraci de bani si de averi; scimu si catu de multu apasa in cumpan'a vietiei banulu si avut'a; ci credemu, cá deca romanulu si in schiavi'a lui, candu cá africanii de in Americ'a cea libera nu poteamu numi nemica alu nostru, totu sia sciutu recastigá libertatea limbei natiunali in cuntr'a unui periclu

si mai mare, acumu in acestu evn de auru alu libertatei cu multu ne va fi mai liusioru a ne aparã si forã multa avere in cuntr'a incercariloru des-natiunalisarei. — Er' de acea parte a cincia, de care d-lui dîce, cã nu o citeza spre mustrare, am graitu la inceputulu acestui respnsu, er' aici destulu fia a mai oserbã, cã dupa statutele Asociati-unei, care si in diurnalele de in Clusiu s'au publi-catu, ce-ne contribue la fundulu asociatiunei maca-ru 200 fl., se face membru actuale fundato-riu (§ 6. 1); er' onorarii se denumescu dein aceli barbati meritati, cari la Asociatiune nu au contribuitu nemica in bani (§ 9.).

Diurnalele dein Clusiu neau mai adusu a men-te si cu alta ocasiune de aceli 1000 fl.; noi inse le dîcemu atat'a numai, cã deca magnatii de alte natiuni, caror'a romanulu le a sierbitu atãtia se-culi forã simbria, aru intende man'a de in acea avere multa, de care se bucura, diu nu aru avé pecatu, numai creda-ne, cã si noi avemu unu sentîmentu de omu, si nu ne place se ne sco-tia ce-ne-va ochii cu cod'a lingurei.

In not'a a opt'a la vorb'a mea: se se in-chine la alta limba straina, intreba Criti-culu: Cã deca ce-ne-va pre lenga limb'a materna mai invetia si limb'a atatoru compatrioti ai lui Ioanne Huniadi si regelui Matia, inchina-se ore la limba straina? — Ba, nu se inchina, respunde-mu noi, deca ce-ne-va invetia limb'a compatrioti-loru, nu cã limba materna, ci cã limba straina. Er' deca ce-ne-va invetia limb'a straina, asia catu de limb'a materna nu mai vrè se scia, deca prun-cii sîi invetia numai in limb'a straina, er' in lim-b'a parentesca nu, cumu facura multe famelie ro-

manesci inca panã si in dîlele mai de curundu, care nu vren se le numescu, pentru cã suntu cuno-scute, si pentru cã exempla sunt odiosa, acelia se in ch ina limbei straine; inca si acelia, cari can-du graescu si scriu romanesce, se paru cã au inve-tiatu romanesce intre turci si tataru, er' candu vorbescu si scriu intru alta limba, se intrecu cu K. in eleganti'a stilului si in elocuentia; si acelia, cari chiaru si cu romanulu mai bucurosu vorbescu intru alta limba de catu romanesce; carii dîcu cã le-e mai in de-mana a grai in limba straina, cari te saluta si intre patru ochi si in publicu numai în limba straina, cari intre straini pentru capulu loru nu aru cutezã nece macaru seti sioptesca in limb'a romanesca etc. etc., toti acestia se inchi-na la limbe straine, si urgiescu pre a natiunei sale. Asia invetiã romanulu limb'a magiara, panã candu o invetiã de buna volia, si pre candu sub constitutiunea magiara nu erã in fientia nece u-na lege, care se impuna cu puterea altoru natiu-ni oblegatiunea de a invetiã limb'a magiara cã lim-ba diplomatica a tierei. Asia catu romanului erã rusine, nu numai a nu scî unguresce, ci si a nu scî perfectè, precumu adeca erã starea culturei limbei unguresci pre atunci, er' a nu scî romanesce, seau a nu scî bene, nui erã rusine. Ci canele de in fa-bula nu s'a multiamitu cu carnea, ce o avea in gu-ru, ci vrü se apuce si pre cea de in apa. Si de atunci romanulu incepü ai fi mai multu rusine, cã nu scie romanesce, de catu alte limbe.

De Corvinesci inca mai nu cutezãmu se le dîcemu, cã aru fi fostu romani, dupa ce compatri-otii loru mai bucurosi au fostu sei faca prasila bastarda de imperatu, de catu de in doi parenti

romani de omenia; si mai eri alalta - eri unu co-
respondente dein ore-care diurnalu dein Clusiu a-
deveri in conscientia-si, ca nece volumele cele gro-
sa ale lui Teleki, de nu me insielu, nu au fostu
in stare selu capaciteze, ca bietulu lanculu ar' fi
fostu romanu. Eli dar' suntu pierduti pentru ro-
manu pentru totu de-un'a, si pre genealogi'a loru
dein Bonfiniu *) intru adeveru ca nu damu una
cepa degerata. De acea nece numai lungimu vor-
b'a de eli.

Not'a a nou'a nu are de catu una incercare
de a apleca unu proverbiiu nemtiescu nemtiesce, la
cuventele unde am disu ceva de seraci'a unoru
natiuni gamfate si pretensive, ca si candu asî fi
graitu de in ore-care sumetia, a careia urmare e
totu de un'a darea preste capu, dupa proverbiiulu
nemtiescu. — Dá, prea bene sciu si io, ca omulu
sumetiu numai de cátu-si dá preste capu, cumu
se templá chiaru si Criticulu cotea mai susu, can-
du se sumetî cu acea a cinci'a parte dein biet'a
sumutia de 5600 fl., ca si candu iar' fi datu dein
punga-si. Inse sentiementulu, ce mia dictatu cu-
ventele critisate, nu a fostu nece cumu sumetî'a,
ci una singura convictiune firma, cumu ca roma-
nulu nece de aci in a-ante nu se va taliá de ca-
trá natiunea sa, ca se se seracesca pre sene si se
inavutiesca pre alte natiuni, Er' de cumu-va ar'
fi se me insiele acea convictiune, celu pucinu spe-
rezu, ca dupa dilele aniloru miei nu voliu se ve-
diu asta rusinare a convictiunei mele.

In not'a a diecea la cuventele mele despre
inochiarea ramului de olivu domesticu

*) Dec. III l. IX.

in olivu selbatecu, dice Criticulu ca nu va
se anoteze nemica, fiendu ca-su dictate de unu gra-
du inaltu de pasiune; si face prea bene, nu pen-
tru ca aru fi dictate de ore-care pasiune, ci pen-
tru ca prea liusioru potca precepe, ca acea ase-
menatiune e numai una aplecatiune luata de in
scriptura *), ca si alte frasi mai multe dein cuven-
tarea mea, si asi-nece pote fi vorba de pasiune.

Er' unde dice in not'a a un'sprediecea,
ca bene era, deca-mi intorceam cuventele spre
indereptarea celoru ce lipseau in cuventulu des-
chidietoriu, — éراسi atinge una corda, a careia ianu
auditu melodi'a chiaru la inceputulu Criticeii; de
acea acumu ne astupamu urechile.

In urma la cuventele cuventarei: poporu
nordicu au asiaticu, oserbeza Criticulu in
not'a a doua-sprediece: „ca intielege alusiun-
nea;“ — si forte bene; dupa acea, mai adauge si
alte multe ce nu au nece cea mai mica legatura
cu vorbele mele, intru una tiesetura atatu de esem-
plaria, catu merita a se traduce dein vorba in vor-
ba, pre cumu urmeza: Numai atat'a se insemná-
mu, cumu ca románii, despre cari inca si in se-
clulu XIV dice Chalcocondyla: *Haud inter-
rim exstante aliquo memorabili istius gentis— Va-
la chorum—exemplo, quod opere (sic) pretium sit
ut praesenti historiae intexatur; in campulu panei,
la S. Imbru, in campulu mierleloru, si in alte locuri
mai multe, sub flamurele acestui poporu asiaticu
sia castigatu merite de unu pretiu duratoriu mai
duratoriu de catu faptele lui Michaliu si H., cari
acumu e moda ale glorificá pre cale si afora de cale in*

*) Epist. la Rom. XI, 17.

prosa si in versuri. Cumn că la Varn'a spargunduse tota cea alalta oste, numai Huniadi a mai tîenutu ordenea bataliei cum suis Valachis, se pote ceti la Thurocz. "

In care espectoratiune in adeveru nu potemu află alta de catu intentiunea, de a ne laudă parentii de in vechime, intru atatu in catu-i vene bene la sôcotela, pentru că apoi cu atatu mai indesatu se ne mustre pre noi nepotii acelor'a. Ci se vedemu si aici, ce ne spune istori'a, si pană in catu are dereptate critisatoriulu.

De Huniadi, pre care si aici-lu presupune romanu, pentru că asia-i vene mai bene aici, nu am se mai dîcu nemica mai multu, de cumu am scrisu mai susu, numai cutezu si io a cită unu istoricu, si inca magiaru, pre Petru de Rewa (de monar. et cor. Cent. VI): Praeclarum illud et heroicum Corvinum genus, ut summa et prodigiosa quadam virtute effloruerat, ita subito fortunae impetu in reliquias obscuras defloruit; unico gloriationem generis istius, Ferdinandi tempore, prae se ferente Nicolao Olaho, praesule Strigoniensi, qui se ex matre Marina, sorore uterina magni illius Johannis Huniadis, patris Matthiae regis, genitum jactabat *).

VI.

Meritele romanului potu se fia fostu multe, forte multe, sub flămur'a loru natiunale seau si sub cea unguresca, inse a nevolia seau forte pucinu fura recunoscuta dein partea scrietoriloru magiari. Thurocz, pre care-lu citeza Criticulu, nu

*) De fameli'a lui N. Olah, vedi Apend. nr. X.

numai nu mentiuneza pre romanu in descrierea batalieloru portate de Ianculu in Transilvani'a si afora in cuntr'a turcului, ci nece in descrierea nefericitei batalie de la Varna nece macaru cu una vorba nu atinge de romani, pre cumu se pote convinge ori-ce-ne cetiindu cu de a mentulu descrierea acestei lupte temerarie la acestu autoriu sarbedu in partea IV, capu 42 *). De unde, nu potemu sci, cumu acestu Criticu infalibile in istoria, a potutu se ratecesca, menandu-ne la unu autoriu, care in asta parte e mutu că pescele.

Inse spre fericirea noastră, ce nu se afla la Thurocz, se afla la altu istoricu, de si nu magiaru, de acea inse totu contemporaniu, pre carele chiaru si Pray in descrierea bataliei de la Varn'a (Annal. reg. Hung. tom. III. pag. 25—31) l'urmeza, si inca in unele locuri de in cuventu in cuventu, de in causele ce le aduce (totu acolo pag. 31, not. 1): Callimachus libr. III., ex quo malui, quam ex aliis depromere, tum quod magis singillatim res complexus est, tum quod non longe ab rebus gestis abfuerit, quippe anno 1496 in Polonia defunctus, itaque multis, qui pugnae interfuerant, synchronus. Hammer in istori'a imperiului othomanicu (lib. X, tom. I. pag. 349, ed. min.) serie: că Callimacu istoriculu a fostu secretariu regelui Vladislau, si de facia in batali'a de la Cunobiza, care o a descriu, si că acolo fii vetematu la unu degetu; ci nu se pare a fi adeveratu. — Totu pre Callimacu a urmatu si Bonfiniu in descrierea

*) Schwandtner Scriptores rer. hung. tom. I., pag. 255 seqq. ed. Vien. 1746 fol.

bataliei de la Varn'a, cá pre unu: Poëta nostri temporis insignis ac scriptor egregius (Dec. III., lib. VI); si asia nece bietii romani nu fura uitati. Er pre Thurocz numai Criticulu nostru l'a urmatu.

Acestu scrietoriu de frunte, Ph. Callimacu (in cartea de rebus Vladislai, loc. cit. la Schwandtner totu acolo pag. 515) scrie: cá Huniadi despu-nendu ostile in campulu dela Varn'a, sie si romaniloru nu sia asemnatu nece unu locu anumitu in oste, pentru cá asia mai usioru se pota alergá in totu loculu, unde se ar' aslá de lipsa in cursulu bataliei: Sibi autem cum Valachis nullum certum locum designavit; ut minime turbatis ordinibus, quocunque res et periculum vocaret, accurreret, et nullum destinatum locum tuendo, omnia tueretur. Er' in urma, dupa ce lupt'a fú pierduta, totu acelascrie (ibid. p. 517): cá voliendu celu pucinu se scotia cadavrulu regelui cadiutu, Huniadi cu pucinii romani ce mai remasera, se mai inieptá inca una data si de a dou'a ora asupr'a turciloru, ci nepotendu reesí, in urma si elu se retrase la ai sei: Substitit paulisper Huniadianus, corpus regium, si fieri posset, recuperaturus; sed quum reliquis effusissime diffugientibus, paucos admodum Valachos, qui remanserant, tam multorum impetum secum minime laturos intelligeret, ubi unum atque alterum conatum frustrari vidit, — ad suos retro se recepit. — Atata confidentia avú Ianculu in aceli patru milre de fetiori romani, cari-i dedese principele Romaniei Vladu Draculea regelui Vladislau, dupa ce nu i-se acceptá suatulu, de a nu se apucá la lupta avendu oste a-

sia pucina cu unu inamicu, carele si la venatu inca ese cu mai multi fetiori, de cumu avea Vladislau atunci cu sene. Si eventulu aratá, cá nu s'a insielatu in confidenti'a ce o puse in aceli fetiori, cari singuri remasera paná in capetu. — Testulu lui Callimachu se pote vedé citatu mai pre largu la P. Maioru (istor. de incep. rom. ed. I., pag. 109 seqq.).

Noi nu vomu se cercetámu aici, catu de derepta causa avú Ianculu de a tractá mai tardú cu Vladu Draculea, cumu a tractatu, nu numai taliandu-lu pre elu, ci si pre unulu dein filii lui, si predandu tier'a romanescá, — inse ce barbatu a fostu acelu principe, si catu a pierdutu crestinetatea in uciderea lui, marturisesce totu Ph. Callimachu si la loculu citatu *), si in oratiunea catrá Innocentiu VIII (ed. Hagena 1533, fol. 19) cu aceste cuvinte: Huc adde toties ductas totiesque inefficaces (Turcorum) contra Valachos expeditiones, quae gens hodie in duas partes divisa, quarum neutra, cum maxime floruit, haud amplius quam sexdecim armatorum milia in bella mittebat. Et tamen qui ex illis Bisserabi nuncupantur, longissimo tempore tam exiguis copiis omnem Turcorum vim, non modo sustinere, sed saepissime etiam provocavere, priusquam intestina seditione partiti, et mutuo in semet saevientes, maximum illum Imperatorem, et Ducem suum Vladislaum Draculam amisere. Quo orbi, mirum omnino non

*) Ph. Callimacu l. III: Ocurrit, nunquam sine praefatione magni et fortissimi imperatoris nominandus, Vladislaus Dracula, Valachiae quam montanam vocant princeps. Schwandt. t. I p. p. 509.

statim succubuisse. Ita tamen longè post venire in deditioem, ut leges suas omnes simul cum rebus, et poene libertatem retinerent. Moldavi autem licet in Euxini littore, amissis oppidis Moncastro et Lycostomo, quorum illud in ostio Tyrae amnis, hoc ad Thiagolam paludem positum, interiora regionis suae nunc etiam retinent, et proximis annis tam magnas strages saepe Turco intulere, ut coactus sit demum Stephanum ipsorum Principem, — non armis sed conditionibus cedentem, socium atque amicum appellare.

Totu asia de amendoi scrie si F. Petanciu (de agged. Turca, la Schwandtner loc. cit. pag. 871): Dracula enim cum paucis sed selectis militibus Mahumetum turcorum imperatorem, potitum jam majori Valachia et ad minorem occupandam maturantem, hic (ad Vasillum castrum, adca la Vasluiu) adsecundam vigiliam noctis aggressus, conversum in fugam ad Danubium cum magna suorum caede et ignominia regredi coegit. Hic denique Stephanus Moldaviae princeps Soleimanum bassam et ducem Romaniae sic prostravit, ut ex 30 turcorum millibus pauci admodum, qui forte velocioribus equis insederant, evaserint. — Asia au fostu acesti si alti principi ai romaniloru, pre carii scrietorii Europei seau-i ignoreza seau-i infiereza, candu eli, cá si Ianculu, au fostu murulu crestinetatei in cuntr'a Islamului. Vedi Engel Geschichte der Walachei tom. I. pag. 167. seqq. etc.

Cu tote astea Criticulu si istoriculu nostru nu se indoiesce a citá una versiunea rea a unui bizantinu confusu a nume Chalcocondyla, spre a adeveri: Cumu cá románii nece panà in seclulu

XIV nu au datu vre-unu esemplu de vertute demnu de a se tiese in istori'a de facia, adeca alui Chalcocondyla. Cumu cá e confusu, nu voliu se probezu cu argumente dela mene, ci me multimescu cu marturi'a celui mai nou editoriu si filologu mare I. Bekker, carele in precuventare la editiunea sa (Bonnae 1813, 8-0) de greculu nostru asia scrie: Laonicus Chalcocondylas, ut argumenti peregrini copia et varietate ad legendum allicit, ita lectu ingratus est, emendatu difficilis, cui cum liceret plane et dilucide loqui, eo-que uti sermone quo Ducas et Phrantzes usi et si non delectant at intelliguntur, maluit Herodotum aemulari, itaque dum Junonem captat, a nube adeo decipitur, ut saepe ne ipse quidem quid dicere velit nosse videatur, quid quod multis in locis, eluctantium verborum parum compos atque iudicio suo diffidens unam eandemque rem binis ternisve modis non tam effert quam conatur et experitur effere, talibus locis quid vis facerere criticum? etc.

Unulu deintre locurile mai confusa si oscure e si pasagiulu citatu de criticulu nostru, pare cá l'a alesu a nume; unde dupa oscuritatea originalelui nu potea se urmeze de catu una versiune rea, alesu deca traductorulu nu lià bene a mente lucrulu, pre cumu in Chalcocondyla se intemplà forte desu si aliurea si in loculu de facia, si deca spre a dá mai multa lumina testului se incerca a adauge si ce nu se afla in originale, pre cumu facu traductorulu si aici, adaugundu cuventulu praesenti, ce in originale lipsesce si pre dereptu, precumu vomu vedé, si pre cumu a adausu si cu ceva mai susu de loculu citatu, unde e vorb'a de

muntele Brasiovu punendu intre parenthese, qui olim Haemus, si la Daci'a: quae est Transylvania etc.; macaru cà nimene spanà aci nu a mai auditu se fia Haemus in Transylvania, si toti-lu tieneau cà e in Thraci'a pre cumu si este. Ci se luàm loculu citatu de criticulu ce-va mai aproape, cu atatu mai vertosu, cà d-lui si mai la vale provoca totu la acestu grecculetu, nu dein seclulu alu XIV ci de in alu XV, contemporaniu lui Thurocz.

Cestu Chalcocondyla la loculu citatu (pag. 77 ed. Bonn., 41 ed. Par., 32 ed. Ven.) dupa testulu grecescu *), cumu-lu intielegu io, dîce: „Cà Daci'i (adeca români) traiescu cu una limba aproape de a Italianiloru, inse asia de corrupta si diferente, câtu Italianii a nevolia potu se intielega ceva, pentru cà nu cunosc cuventele celoru insemnate ce sear' dîce (un'a dein frasilu cele mai chiare!); de unde inse, traindu cu acesta limba (sî) cu datinele Romaniloru au venitu in asta tiera si aci intru ins'a s'au asediatu, nece dein altu ce-ne-va am auditu se spuna despre a-

*) *Δάξες δὲ ἰχρῶνται φωνῆ παραπλησίᾳ τῆ Ἰταλῶν, διαφθαρενῆ ἐς τοσοῦτον καὶ διενεγκούση, ὡς χαλεπῶς παθεῖν τοῖς Ἰταλοῦς ὀτιοῦν, ὅτι μὴ τὰς λέξεις διασημειωμένων ἐπιγινώσκειν ὅτι ἂν λέγοιτο. ὅθεν μὲν οὖν τῆ τοιαύτη φωνῆ διαχρῶμενοι ἦθ' εἰσι Ῥωμαίων ἐπὶ ταύτην ἀφίχοντο τὴν χώραν καὶ αὐτοῦ τῆδε ὤκησαν, οὔτε ἄλλου ἀκῆρα περὶ τοῦτο διασημαίνοντος σαφῶς ὄτις, οὔτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι ὡς αὐτοῦ ταύτη ὤκισθη. Αἴγεται μὲν πολλαχῆ ἐλθὼν τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ, οὐ μὴν ὅτι καὶ ἄξιον ἐς ἰσορίαν ὄτις παρεχόμενον τεκμήριον.*

cést'a ce-va apriatu, nece insumi am se coniectu-rezu cumu s'a asediatu aci intru in sa, dereptu cà se dîce de multe ori, a fi venitu acesta gente a locui aci, „inse forà de a dá vre-unu semnu (argumentu) demnu pentru istoria.“ — Asia intielegu si traducu io acestu locu de in urma, unde autoriulu dupa parerea mea a vrutu se dîca: Cà, de unde au venitu acesti omeni, ce vorbescu limba afinè celei italiene, si au datine romane, nu scie, pentru cà nece nu a auditu de la nemenea ceva certu despre venirea loru, nece a aflatu vre-unu semnu positivu in istoria, de unde se pota conchide despre venirea loru in Daci'a, de si multi multe vorbescu.

Adeveratu cà cuventele testului grecescu dupa natur'a scrietoriului se potu intielege si traduce si almentrea, inse deca vomu luà a mente, cà autoriulu aici graiesce numai despre cestiunea, de unde au venitu români in Daci'a? se va cunosce, cà nu a ayutu de cugetu se vorbesca de faptele romaniloru, ci numai de documentele istorice despre venirea loru in Daci'a. Er' deca traducutoriulu la cuventulu istoria a mai adausu si praesenti, a datu proba invederata, cà nu a intielesu testulu ce-lu traduce.

VII.

Firesce cà Criticulu nostru n'a visatu nece de obscuritatea autoriului seu, nece de vitiositatea tractiunei, ci afindu acestu pasagiu de in demana, se prenze de elu cu mani cu pietiore, cà se ne arate câtu de ticalosi omeni au fostu romani si in seclulu XIV, panà ce nu au militatu sub flammurele „acelui poporu asiaticu.“ Cu tote cà noi

chiaru dein Thurocz ¹⁾ i-amu poté demonstrá contrariu, ci lucrulu e cunoscutu, de acea remanemu inca la Chalcocondyla, despre care cu tota cofusiunea lui nu potemu supune, cá a vrutu se díca: cumu cá romanulu nu a datu nece unu esemplu demnu de a se scrie in istori'a lui, de nu vomu presupune, cá a fostu unu omu cu totulu stupidu, de ore-ce numai de catu dupa acestu pasagiu incede a scrie despre Mircea, carele precumu se scie a inceputu a domni pre la a. 1390, si despre carele díce: cá batenduse cu Baiezidu aratá fapte demne de luare amente ²⁾, in versiunea latina: Myrxas sequens Piasitis exercitum insignia virtutis opera faciebat, impigre cum hostibus manus conserens, sicubi avulsi erant ab reliquo exercitu, aut sicubi frumentatum aut ad praedas pecoris agendas se convertissent, et in hunc modum sequens hostilem exercitum, magna audacia fretus, ex aperto cum hoste confligit. Nu erau astea fapte si esempte de virtute, demne de a le tiese in istori'a sa? Ci Chalcocondyla, spre a demonstrá falsitatea versiunei pre carea se razima Criticulu, tiesu in istori'a sa nu numai faptele lui Mircea, ci si a le altor'a mai multi romani, de si camu cu cunoscut'a fide graeca.

De vrè inse ce-ne-va a se convige si mai multu de vitiositatea versiunei aceleia, rogámu se o conferesca cu testulu grecescu de nu aliure, dar'

¹⁾ P. II c. XCVII de bello Karoli regis cum Bazarab vaivoda transalpino infeliciter gesto (a. 1330). P. III. c. XXXVIII. P. IV. c. XVII.

²⁾ Μύρξας δὲ—ἐρπετόμενος δὲ ἀπεδείκνυτο ἔργα ἄξια λόγου (p. 79 ed. Bonn.).

celu pucinu in urmatoria-le doua locuri unde e vorb'a de romani.

Lib. VII. (pag. 337. ed Bonn.), Chalcocondyla scrie, cá la Varn'a au peritu si deintre romani multi barbati bravi ¹⁾, latinesce: aliique ceciderunt non pauci viri praestantes Dacorum; cari cuvente traducutoriulu cestiunatu asia le intorce: ceciderunt ibidem et alii boni viri complures. Daci etiam aliquot desiderati sunt. Unde traducutoriulu a pusu punctu intre boni viri si intre Daci, cá sei despartia!

Totu acolo (pag. 339) intorcunduse inca una data Chalcocondyla la pierderea dela Varna, scrie cá in lupta, deintre Turci au cadutu cá la 6000, ér' deintre unguri mai multi au peritu ὑπὸ Δακῶν sub Daci ádeca de Daci seau románi ²⁾, latinesce: perierunt autem plures eorum in discessu sub Dacis seau per Dacos; inse traducutoriulu o intorce pre alta facia si díce, cá romanii au fostu cari au peritu mai multi: in discessu etiam plurimi Daci amissi sunt. Deca dar' ce-ne-va numai asia scie traduce pre alta limba, vai de istoria si de omenii cari se razima pre atari versiuni.

Si cá nu cumu-va se creda ce-ne-va, cá traducutoriulu cu tote acestea nua smentitu in cuntr'a adeverului istoricu, ci dor' numai in cuntr'a gramaticei grecesci, citámu totu pre Callimacu (de reb. Vlad. I. c. pag. 518): Hungari vero, et qui cum illis deserta petierant, praeter Vala-

¹⁾ Grecesce: καὶ ἄλλοι τε ἔπεσον ἐν τῇ ἀποχωρήσει ἄνδρες ἀγαθοὶ οὐκ ὀλίγοι Δακῶν.

²⁾ Grecesce: ἀπώλοντο δ' οἱ πλείους ἐν τῇ ἀποχωρήσει ὑπὸ Δακῶν.

chos; locorum inscitia aegre ad Danubium pervenere, siquos tamen fortuna illuc egit, fame, vigilia, siti, frigore, lassitudine, caeterisque malis, adeo prius afflixit, ut saepe doluerint, quod non hosti potius jugulandos se praebuissent. Si Aeneas Silviu la Pray (l. c. pag. 70) anume scrie, că si J. Huniadi numai asia a scapatu de nu a peritu si elu, pentru că ca românul cunoscea călile: at homo Valachus, regionis gnarus, periculum absque negotio declinavit ¹⁾.

Potere-asi aduce si despre Chalcocondyla exemple destule despre necapacitatea lui de a scrie istoria, ci exemple de cele mai grose erori se afla si la celi mai eminenti istorici, asia cătu potemu se escusăm si pre Chalcocondyla. Cu tote astea dereptu curiositate vomu se aducemu numai vreo doua-trei exemple: Cumu că dein Brasiovu a facutu munte, amu vediutu mai susu, unde dice (pag. 77), că pre Dacia (romanii dein tier'a rom.) de catra Dacia panonica seau Ardeliu (asia) i-desparte unu munte lungu ce se chiama Brasiovu (Prasovos) ²⁾, si erasi pucinu mai departe scrie: că Mircea adunandu oste si vrendu asebate cu turculu, mai antaniu sia dusu mulierile si pruncii de ia pusu in muntele Brasiovu-lu ³⁾; vase dica, că elu a auditu ce-va despre Brasiovu, ci de mancatu-i ori de beu-

¹⁾ Aenea Sylvii in hist. Europ. e. V. (oper. Basil. 1574 pag. 379) imputa lui Ioane Huniade pierderea de la Varna, ci Pray t. III. p. 31 seq. arata, că nu e fundata acesta imputatiune.

²⁾ Διείργει δὲ αὐτοὺς ἀπὸ Παιονοδακίας ὄρος ἐπὶ πολὺ διήκον, Πρασοβὸς καλούμενον.

³⁾ Ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασοβὸν κατεγήσατο.

tu-i, la atat'a nu a potutu se ajunga. Apoi traducutoriulu se duse si mai departe, silu numai Haemus, precumu amu vediutu.

Mai fromosu e, ce scrie aliurea (pag. 72) despre Panonii adeca Unguri; pentru că autoriu-lu nostru, că Athenianu, nu vrè se traiesca cu alte numiri decat cu clasice, numindu pre greci helieni nu romaei, pre Romani romaei, pre romani Daci, pre Serbi si Bulgari Mysi si Tricali, pre unguři Paeoni adeca Panonii, La lobulu citatu dar', dupa cei lauda pentru barbatia si curagiulu lor, precumu si meriteza, numai cu ceva mai moderatu de catu traducutoriulu (dupa originale *): est autem gens ista fortis, et ad bella audacia utuntur convenienti; er' dupa versiunea editiuniloru: hoc hominum genus eximiae fortitudinis est, mirumque dictu quanta audacia et animositate bella gerant), — dupa acestea, dicitu, adauge (dupa versiunea editiuniloru, nu dupa a mea): Creant de sua gente quemdam de numero principum, qui reliquorum primus in regiam ascenderit, eumque oeconomum sive procuratorem aut administratorem, nec principem, nominant; va se dica, că Ungurii alegu de principe, de si nulu numescu principe ci numai oeconomu etc., pre celu ce se suie mai antaniu in resiedenti'a regesca! Unde s'a mai vediutu nescientia grosa că ast'a in tote istoriele despre natiuna magiara? Noi amu disu, că dupa versiunea editiuniloru producemu acestu pasagiu, pentru că nu cutezăm delu noi se dăm nece um-

*) Γένος δὲ τοῦτο ἄλκιμον καὶ ἐς μάχας τόλμη προσχρόμενον ἐπιεικεῖ.

br'a de versiune depre unu originale, care ori-cum u l'ai traduce, totu numai absurditati cuprende 1).

Apoi se te mai liè minune, de ce scrie acestu istoricu ticalosu la loculu mai susu citatu, cà despre romani nece nu a audîtu dela ce-ne-va, nece nu a aflatu vre-unu documentu istoricu, de unde se pota sci, cà de unde au venitu acesti omeni cu limba italiana, cu datine romane, cari si panà adi (atunci) traiescu totu cá Italianii cu ace-lasi modu alu vietiei, cu aceleasi arme, si cu totu aparatulu Romaniloru, afora de altele? Deci de Traianu, de belululu dacicu, de coloniële romane etc., istoriculu nostru nece nu a audîtu, nece nu a aflatu nece una urma istorica, — numai atat'a sciè, cà Dacii estia vorbescu italienesce etc.; si astea tote le spune cu cea mai mare navitate, care nece i-o tragemu la nece una indo-iela.

Si cá se nu se paria cui-va, cà numai de unguri scrie laude, er' pre romani-i defaima, a adevritu totu acolosi, unde scrie 2) (dupa versiunea editiuniloru): *Dacorum (sive Valachorum, in quibus et moldavi) gens bello praestantissima est; noi inse traducemu: Est autem gens ista, Daci, tum fortis in iis quae ad bellum spectant, tum etiam haud omnino bonis legibus gubernata. Apoi lasàmu criticulu nostru se combi-neze si acestu locu cu citatiunea domniei sale.*

1) *Ποιῶνται δὲ καὶ ἐπιχώριόν τινα τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα εἰς τὴν βασιλείαν ἀνήγοντα καὶ οἰκονόμον διή-
δοντα καὶ μηδὲ ἀρχοῦσα ὀνομάζουσι.*

2) *Ἐξὶ δὲ γένος τούτου Δάκες ἄλλκμὸν τε τὰ ἐξ τὸν πό-
λεμον καὶ οὐ πάνυ τι εὐνομούμενον.*

Dein tote aste judece ori si ce-ne, deca nu a judecatu dereptu filologulu germanu despre Chalcondyla, cà e oscuru si confusu; si deca nu e derepta si parerea nostra, cà scienti'a lui inca e pucina, inse sinceritatea greca, si naivitatea mare; er' versiunea latina a editiuniloru e un'a dein cele mai rele si pentru oscuritatea originalelui, precumu si pentru negligerenti'a, une ori si nescienti'a, traducutoriului. De acea si dàmu acestu suatu cui se cuvene, deca ar' vrè selu accepteze, cà ce-ne nu vrè se patia rusine in istoria, se nu se prea increda orbesce traductiuniloru mai alesu dein limb'a grecesca.

Totu de una data ne aflàmu constrinsi a ne esprime si acea covictiune, ce cu dorere o amu castigatu dein cetirea multoru scrietori unguresci, mai alesu de in celi in a-ante de 1700, cumu cà istorici mai interesati si partiali a nevoia se mai afla in lume, cari nu au cuvente de apretuire seau de lauda, de catu numai pentru conationalii loru, seau pentru celi ce se afla a fi lucratu intru interesulu natiunei seau nobilimei unguresci; er' pentru celi ce au lucratu almentrea, fia chiaru si de natiunalitatea si cast'a loru, nece una crutiare, cu atatu dar' mai pucina pentru celi de alte natiuni, si anumitu pentru romani. De acea nece se pote asteptá, cà ce-ne-va se fia scrisu almentrea despre Michaliu, de catu cá de unu sceleratu; cu tote cà si W. Bethlen cauta se marturisesca, cà a fostu barbatu militariu si promptu (*hominem militare et ad omnia promptum; lib. IX., tom. IV, pag. 116 edit. Cibin.*); er' in catu pentru magiari, cu nemica nu a fostu mai reu de catu multi principi de ai loru, cari

le ucideau magnatii si le confiscau bunurile, despre cari vedi la W. Bethlen exemple catu de multe. Dein contra, aflamu, că Michaliu a fostu si bunu magiariloru alesu secuiloru, caror'a le a redatu libertatea, de cari-i priyase principii loru facundui iobagi nobilimei că pre romani, si impartindu-le teritoriulu in mosie nobiletarie. Dein multe locuri totu la W. Bethlen despre acest'a, fia-ne destulu a cit'a ce scrie in lib. X (totu acolo pag. 459): Tum vero etiam persuasum sibi habebant (Siculi), nullam rem reipublicae fore magis salutarem, quam eorum nobilium necem, qui ipsos, veluti auctionibus comparata et subhastata mancipia, servitute asperrima dudum afflixissent, qui nisi e medio tollerentur, minime sperabant Siculi, ad pristinam conditionem se sisti posse, nec libertatem, ad quam recuperandam toto animo aspirarent, illis viventibus stabilem fore; quamobrem in omnes promiscue saevitum est. — Inse pre secu iau liertatu de multu fratii loru, ci pre H., nu, macaru că acest'a nu a fostu mai reu de catu celia.

Cu tote astea, departe se fia de la mene, că se aprobezu seau se aparu catu de pucinu ori-ce crudime, predatiune, ucidere etc., ori ce-ne se o fia facutu, secu iu seau romanu, Michaliu, H., seau Dozsa, totu un'a. Crimele remanu totu crime; si, de le si escusa une oria interesulu carei-va natiuni, dar' moralitatea si crestinatatea impreuna cu umanitatea, cari suntu singurele norme pentru lucrarile omenesci, nu.

Cu Michaliu se lauda romanii nu pentru că ar' fi fostu cruđu etc., ci pentru că a fostu bravu, că Mircea, că Draculea, că Stefanu, si că alti multi,

cari au fostu murii libertatei natiunali si ai crestinatatei in cuntr'a altui poporu asiaticu, in cuntr'a caruia si lanculu s'a luptatu, pre catu a potutu.

H. remase populare intre romani, totu dein causele pentru cari fusese ore-candu si Dozsa. Ci amendoi-si luara pedeps'a cumplita, si de aci nu le mai remase de catu istori'a, carea ia judecatu sii va judecă dupa dreptate.

Er' glorificarea lui, si alui Michaliu la romanii, e cu totulu diversa, de pote fi vorba de glorificare. Cest'a e glorificatu mai multu de romanii de preste munte, alu caror'a principe a fostu. Er' glorificarea lui H. nu stă mai multu, de catu deintru unu cantecu populare si dein una melodia fromosa, carile dein acele tempuri au ajunsu pană la noi, si că tote cantecele populare nu usioru se potu dá uitarei. Atat'a e totu lucrulu, cele alalte suntu fleaciuri.

VIII.

Dupa ce amu trecut pre in aste XII puncte a le zodiacului plene de amaritiune, că se nu dîcu mai multu, apoi conclusulu Criticului meu este totu că si mai in a-ante, adeca, că m'am luptatu cu fantome, spectre, monstre, etc., cari nu au realitate; pentru că, intreba d-lui: ce-ne vrè se priveze pre romanu de limb'a lui, de natiunalitatea lui, si de independenti'a lui? Si dupa unele complimente, alu caror'a fumu nu me imbeta, se mira, cumu de m'am lasatu si io, cutare si cutare, se me rapesca pasiunea unei politice meschine, si nu am aflatu alta materia mai demna de elocuentia? La cari tote, mise pare, că am respunsu de-

stule; er' in catu pentru eruditiunea mea, fia catu de profunda, au nu fia, nu are de a judecá d-lui.

Apoi nu se pote rabdá se nu oserbeze mai in coló si aceea: cá unde am numitu io pre romanu natiune „de XVII seculi“, éراسi am smentitu, pentru cá am dísu seau prea pucínu seau prea multu, — éca dilem'a, prea pucinu, de suntemu daci, prea multu de suntemu daci romanisati. — Ergo tertium non datur! Si cumu - si demustreza dilem'a? O! de ast'a nece nu s'a incercatu aci, éi cu ceva mai la vale, pre cumu vomu vedé. — Inse io, pre catu - mi aducu a mente, am plecatu de in altu punctu, care n'a intratu in dilem'a Criticului, adeca dein supositulu: cá suntemu romani, nu cá suntemu au daci au daci; si asia am dísu si dícu si acumu: cumu, cá cá romani suntemu de XVII seculi in Daci'a, chiaru de vomu fi si emigratu candu si candu, unii seau cu totii; pentru cá, cumu se scie, de la colonisarea Daciei cu romani, care punemu cá s'a inceputu la a. domnului 105, paná la a. d. 1861 suntu aproape de 1756 de ani, si asia „XVII seculi“ intregi si ce-va preste diumetate. — Er' deca suntemu daci puri, seau daci romanisati, placa d-sale a calculá, cati seculi suntu, de candu a inceputu esistent'a natiunei dacesci, si éراسi cati suntu de candu incepú a se romanisá; cá-ce acestu calculu nu intra in supositulu mieu.

Dupa aceste premise, tiene-te romane, cá Criticulu punendu tota glum'a de latu se apuca de in tote poterile seti demustreze pre degete, cá nu esti „descendente directu alu Romanilor“, ci mestecatura de in dacia romanisati, „de in acea parte a colonistiloru itali, carea a mai ramasu aici“,

si dein una parte mica a popora-loru de lenga Dunare sujugate in diverse tempuri, cata adeca éراسi a remasu aici, — de almentrea romanu éca asia, cá ispanulu, franculu, si italianulu. — Nu esti multiemitu, se fii romanu cá italianulu, franculu, si ispanulu? Pentru ce nu? Si ce mai potesci? Eata cumu:

Italianulu e mestecatura dein pucini Romani, — Galli, Gothi, Huni, Longobardi etc. romanisati = romanu.

Franculu seau francesulu e mestecatura dein pucini Romani, — Galli, Gothi, Normani, Françi etc. romanisati = romanu.

Ispanulu e mestecatura dein pucini Romani, — Celtiberi, Gothi, Vandali, Arabi, Mauri etc. romanisati = romanu.

Asia dar' si románulu pote fi mestecatura dein pucini Romani, — Daci, si alte popore de lenga Dunare sujugate (de Romani?), cumu aru fi Moesii, Tribalii, Panonii etc., si mai scie-i marele D. dieu, fiendu cá Criticulu nu le a dísu pre nume, toti romanisati = romanu.

D-lui potea se mai aduca si altu esemplu, mai ponderosu de catu tote, spre a ne demustrá, cá nu suntemu descendentu directi, ci numai amestecatura dein (pucinei) Romani, chiaru pre Romanii, celi mai adevirati, de in Rom'a, despre cari e cunoscutu toturoru sí mucosiloru, cá celi de antaniu fundatori si locuitori ai ei nu au fostu de catu una mana de banditi italiani, cu cari apoi se amestecara Sabinii, dupa ce le au rapitu mulierile si fete-le, dupa acea Tuscii, si alte popore de pre in pregiuru, ale caror'a cetati le predau si le surupau, er' pre locuitori-i duceau cu mulieri

cu copili cu totu in Rom'a, cá se o impoporeze. De in care amestecatura apoi se nascura aceli draci de omeni, cari batura tota Itali'a si, cumu diceau eli, tota lumea, si le implura cu colonie de in Rom'a ¹⁾, unde acumu nu mai incapeau, si nu mai aveau ce se manance.

Criticulu mai potea, de ar' fi vrutu, se liè la analise si pre alte natiuni a le Europei, vechie si noue, pre cumu de esemplu pre fratii germani, cari germanisandu intregi provincie schiavice, cumu suntu Meclenburgulu, Pomerani'a, totu Brandeburgulu, Silesi'a, Saxoni'a, si Austri'a de la Innu ²⁾, pre altele numai camu de diumetate seau mai pucinu, totu pre acea cale se facura una amestecatura de Germani si de alte natiunalitati schiavice etc. germanisate, prein urmare nu mai suntu adevirati germani, celu pucinu nu descendentu directi ai Germaniloru lui Tacitu. Inca, deca d-lui voliea se fia dereptu si impartiale, potea sesi liè de esemplu chiaru si natiunea magiara, despre carea, chiaru de nu amu luá in consideratiune alte documente mai vechi, destulu ne ar' fi a provocá la Thurocz, autoriu necontestabile pentru Criticulu nostru, carele in Cronica sa partea a II, capu XXII: De introitu diversarum nationum in Hungariam, asia scrie: Praeterea

¹⁾ Despre coloniele de in Rom'a, vedi Apend. nr. XI.

²⁾ Fallmerayer, Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands etc. pag. 102.: Wie ist die slavische Sprache in den anerkannt slavischen Ländern Mecklenburg, Pommern, ganz Brandenburg, Schlesien, Sachsen und Inner-Oesterreich so gänzlich erloschen und die deutsche an ihre Stelle getreten?... Man weiss aber, dass es z. B. brandenburgische

intraverunt Hungariam, tam tempore regis Geychae et sancti regis Stephani, quam diebus regum aliorum; Bohemi, Poloni, Graeci, Hispani, Hismahelitae seu Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Thuringi, Misnenses, et Rhenenses, Cumani, et Latini; qui, diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum diversorum contractus, Hungaris immixti, nobilitatem pariter et descensum sunt adepti. — Potere-amu provocá si la Szegedi P. III, tit. 2, unde asora de „familiele strainiloru indigenati“ preste 200 cu numerulu, inca si in cele alalte, mai pucine, de comiti si baroni ungurice-va preste 100, se afla multe seau neindoitu nemagiare, precumu Sernage, Amadé, Fischer, Nefftzern etc., seau care dupa terminatiunile loru in vich si szky arata una origine nemagiara, precumu: Brankovich, Draskovich, Grassalkovich, Keglevich, — Horeczky, Jeszenszky, Klobusiczky, Lusinszky etc. Care, multu-pucinu tote suntu incuscite seau straformate in familie magiare *).

Dar' inca de vomu cautá si la temporele mai noua, chiaru si in Transilvani'a, in cari atati Germani, Slovaci, Armeni, Ebrei etc. se au prefacutu cu totulu in magiari, seau si paná astadi nu incepta asi magiarisá celu pucinu numele, precum numai in dílele acestea vedeamu intru unu diurnalu

Fürsten — gegeben hat, die das slavische Idiom in ihren Staaten bei Todesstrafe verboten etc.

*) „Hajdan idegenböl sok jó magyar vált; hány már most igaz magyar nemzetség van, mellynek törzsöke külföldi?“ Wesselényi M., Balitéletek, pag. 260.

deia Clusiu anucianduse: Cumu-cà magiarisarea numeloru in Ungari'a curre cu unu resultatu forte imbucuratoriu.

De magiarisarea unoru familie romanesci vechie si noue, nece nu voliu se mai atingu 1).

Dein care tote, dupa principiulu pusu de Criticulu, inca nece magiarii celi de astadi nu aru fi descendenti directi ai celoru vechi, cari venira in Panoni'a si in Daci'a sub ductulu lui Arpadu si celoru alalti principi, pre cari Anonimulu i-numesce hetu moger 2); — ci aru fi numai una mestecatura dein remasitiiele magiariloru vechi, cati au mai scapatu de tatari, turci etc., si dein germani, slovaci, armeni, ebrei, si romani etc. magiarisati.

Cumu ar' placé asta conclusiune? de almentrea dusa chiaru asia de strictu, cá cea dedusa de Criticulu nostru despre romani; fiindu cá si aceea este cunoscutu cumu cá, de si magiarii nu s'au mai intorsu in apoi in patri'a de antaniu, — totusi prein bataliele cele multe, si prein predatiunile ce le facura tatarii, turcii etc., multa lume de unguru s'a prepaditu, precumu arata istoricii unguresci toti, si anume Rogeriu 3), Bethlen etc.

1) Vedi Apend. nr. XII.

2) In prologu: Septem principales personae, quae hetu-moger vocantur; asia si c. I. etc.

3) Carmen miserabile, epist. „Sic, quae Hungaria plena populo, sedet sola“. Cap. XL: O dolor! terram depopulatam et vacuum coepimus peragraré, quam in eundo dimiserant (tartari) desolatam... Tandem—ad Albam venimus civitatem, in qua nihil potuit reperiri, praeterquam ossa et capita occisorum, basilicarum et palatiorum muros diruptos et suffosos, quos nimia christiani cruoris effusio macularat etc.

Deci, deca Criticulu cu partisanii sei se voru involfi la acesta stricta conclusiune despre natiunea loru, cumu urmeza dein principiulu statuitu de d-lui pentru noi, — si prein urmare va recunosce si va admite, cá magiarii de astadi inca nu suntu directi descendenti ai celoru vechi, de si le porta numele si le vorbescu limb'a, pote canu scaimbata si mestecata cu multe cuvente straine, ce le aflara numai in Europ'a, — atunci me dau, seau ne damu cu totii, plainici, si nu mai vorbimu de romanetatea románului almentrea, de catu cá de una figura retorica seau de una paronomasia seca.

Er' de nu, — nu.

Adeca, de nu, — atunci vomu stá mortísi pre lenga aceea, cá suntemu descendenti directi ai Romaniloru, seau coloniiloru romane, venite si asiediate in Daci'a incepundu de la Traianu; si vomu apará romanetatea romanului stricta, nec plus nec minus, ci numai cumu a fostu candu au venitu Romanii in Daci'a, pentru cá mai susu nu ne intendemu; si nu vomu lasá deintru ast'a nece una iota; si vomu combate dein tote poterile opiniunile contrarie, de ne ar' costá catu ne ar' costá, macaru si riuri de — negrela.

Asta e profesiunea credentiei nostre natiunali articululu I. Si totu ce-ne nu e de una credentia cu noi, este — ereticu.

Inse si panà la alta ocasiune, candu vomu poté scí, de mai esiste si alta natiunalitate pur-sang in Europ'a pre lenga a nostra, au cá tote cele de astadi suntu numai una mestecatura pèle-mêle, se cautámu mai de aproape si la argumentele seau armele Criticului nostru, cu cari se apucá se

ne surupe descendentia directa dela romanii lui Traianu, celu pucinu dein curiositate, cá se vedemu cátu talia de bene; pentru cá marturimu in conscientia, cumu cá dupa ce a recunoscutu si d-lui, cá ori catu se vorbesca Eutropiu de stramutarea romaniloru dein Daci'a in Moesi'a, buna-mite cá cumu ai trece dein Pestia in Bud'a, totu au mai remasu unii Romani in acesta tiera ferice, plena de auru si de sare, de nu alta, celu pucinu de sementia — nu mái avemu nece unu interesu se mai scimu, ce s'a templatu cu Dacii, romanisatu -s'au ori nu s'au romanisatu, nece ce s'au facutu celi alalti romani, ce trecura preste apa, cá puntea le o stricase inca Hadrianu (de frica, cá nu cumu-va se fuga Romanii dein Daci'a in apoi de unde venisera?), precumu apriatu ne spune Dione Casiu seau Xifilinu in istori'a lui Hadriann *).

Adeveratu, cá Hadrianu numai puntea o stricá, dar' legionile le a mai lasatu in Daci'a, cá se apere pre bietii colonisti in cuntr'a barbariloru; inse nu de buna volia, ci numai pentru cá l'au spariatu unii amici, dícundu: cá de vei parasí Daci'a, si-ti vei trage afora legiunile dein acea provincia, apoi éca, ce va fi cu atati cetatiani Romani de acolo? — Si se vedi ce omu stupidu a fostu Hadrianu, acelu geniu mare si cu mente, cá nu le a sciutu astupá gur'a, si se le díca: Nu ave-ti nece una frica, intieptiloru, cá dor' si io am atat'a mente, cá scotiendu ostile se nu lasu pre colonisti in Daci'a, ci i oiu trece colea preste Dunare impreuna cu legiunile si cu cele alalte

*) Dione I. LXVIII, p. 776 ed. Hanov. 1606, Xiphilinu in Traianu p. 233 ed. Paris. 1551.

trupe ausiliare, si voliu stricá puntea de pre Dunare si va fi pace si volia buna.

Inse nu, nu le a sciutu astupá gur'a, ci a mai tinentu Daci'a si fora voli'a sa, si sia lasatu si legiunile acolo, — pentru cá nu a sciutu ce se faca apoi cu colonistii. Cu tote cá acesti colonisti, erau pote unii, cari totu mai scieau urm'a si drumulu pre unde venise in Daci'a, nu cá nepotii loru subtu Aurelianu.

Cumu cá asia a fostu tota istori'a, ne spune chiaru Eutropiu I. VIII, cap III *).

Asia de usioru erá a scote pre Romani dein Daci'a, dupa ce se asiediasera una data acolo!

IX.

Argumentele Criticului nostru suntú cá la siepte-optu — unulu si bunu erá destulu, — dar' siepte si rele! Se le vedemu.

Arg. I suna asia: „Fapta e, díce d-lui, cá imperatulu Aurelianu ne mái potendu apará Daci'a in cuntr'a invasiunei popora-loru barbare ce o surupau, si-a scosu ostile si coloniele romane si le a asediatu in Mesi'a (Eutrop. I. IX.)“ — Se lasámu, cá asia s'a templatú; inse tote astea

*) Qui (Hadrianus) Traiani gloriae invidens, statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia, et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur. propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decébali viris erat exhausta.

asia fiindu, nece d-lui mai in diosu nu nega: „Cum u
cã totu au mai remasu unii Romani in Daci'a.“ Deci
punctulu principale ar' fi, cã d-lui se fia demonstra-
tu, cumu cã de in atatia, cati au mai remasu ai-
ci, nu se pote esplicã numerositatea romanului de
astadi, — apoi, cã ducunduse macaru si cea mai
mare parte a colonistiloru, dein Daci'a in Mesi'a,
nu au mai potutu veni erasi in apoi, celu pucinu
una parte; pentru cã numai asia potea se aiba ce-
va valoare argumentulu d-sale, dupa ce a recu-
noscutu cumu cã nu toti Romanii au esitu de in
Daci'a sub Aurelianu. De acea si noi dar' totu
mai remanemu pre lenga acea opiniune, cumu cã
de in impregiurarea citata la Eutropiu nu se pote
conchide la imposibilitatea descendentei di-
recte a romanului de la Romani.

E. de mirare inse, cumu de nu insiste d-lui
de totu pre testimoniulu lui Eutropiu ¹⁾, se au mai
bene pre alu lui Fl. Vopiscu ²⁾ (in Aurel. cap.

¹⁾ L. IX c. 9: Provinciam Daciam, quam Tra-
janus ultra Danubium fecerat, intermisit, va-
stato omni Illyrico et Moesia, desperans
eam posse retinere, abductosque Romanos
ex urbibus et agris Daciae in media Moesia col-
locavit, appellavitque eam Daciam, quae
nunc duas Moesias dividit, et est in dextra
Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva.

²⁾ Fl. Vopiscu: Cum vastatum Illyricum et
Moesiam deperditam videret, provinciam trans
Danubium, Daciam, a Trajano constitutam,
sublato exercitu et provincialibus reliquit, despe-
rans eam posse retineri, abductosque ex
ea populos in Moesiam collocavit, appella-
vitque suam Daciam, quae nunc duas Moe-
sias dividit.

XXXIX), de in carele a luat u Eutropiu mai de-
in cuventu in cuventu. Pentru cã, deca pre ace-
stu testimoni u basandu-se negã cu totulu a fi mai
remasu Romani in Daci'a, conclusiunea-i erã cu
multu mai vertosa in contr'a descendentei dire-
cte a romanului, ex nihilo enim nil fit. — Inse
pote cã dela asta insistenta l'a retienutu nu nu-
mai alte consideratiuni, ci mai alesu greutatea se-
au chiaru si imposibilitatea de a esplicã apoi: Cu-
mu s'au romanisatu Dacii si celi alalti parenti ai
romanului in Daci'a? Fiendu cã si orbulu pote ve-
de, cumu cã, deca Dacii si dupa invingerile lui
Traianu totu au remasu asia de multi in Daci'a,
catu de in eli se se traga unu poporu asia de nu-
merosu, cumu suntu romanii, cu tote calamitati-
le ce le au patitu in aceli XVII seculi (sit venia
verbo), atunci eli, Dacii, intru unu tempu asia
de scurtu de 170 de ani panã la Aurelianu nu se
poteau romanisã intru atat'a, catu se nu mai rema-
nia nece urma de limb'a loru cea dacica *) in lim-
b'a romaneca, er' de atunci in coce, ori cate ne-
volie au venitu pre capulu loru, in celi alalti XV
seculi si mai bene, nece se mai fia potutu uitã a-
cea limba romana a tiraniloru sei Romani panã
in diu'a de astadi, nece a mai invetiã alt'a de la
nece una gente cãte iau apasatu; — si ce e mai
multu, inca sesi fia lapedatu si numele natiunale de
Dacu, si in locui sese fia numitu cu numele tiranului
seu Romanu si dupã scaparea de sub jugulu ace-
toru omeni trufasi, candu au esitu dein tier'a loru.

Supunemu dar', cã si d-lui a semtitu, cumu
cã 170 de ani nu erau de ajunsu spre a romanisã

*) Vedi Apend. Nr. XIII.

deplenu pre Daci, ci de volia de nevolia erá de lipsa unu tempu mai indelungatu spre acést'a; si de aceea concese, cá an mai remasu si dupa aceea unii Romani in Daci'a, pentru cá se romaniseze pre Daci panà in capu. Inse aici vene apoi alta nevolia, cá puc in eli Romani, mai alesu dupa ce le incetase domnirea preste Daci, inca nu erau in stare a desnatiionalisá pre celi mai multi Daci.

De unde suntemu nevolíti a intorce rot'a, si a díce, ori va placé criticului ori nu: cumu cá, cá se se pota romanisá Dacii, erá neaparata necesitate, antaniu cá Romanii se remania mai multu de 170 de ani in Dacia; adou'a cá acesti Romani remasi aici se fia in numeru mai mare de cátru Dacii, pentru cá, deca nu le mai poteau impune limb'a cu puterea, se le o impuna célu pucinu cu numerositatea.

Acesta e calea desnatiionalisarei poporaloru; dupa acést'a s'a romanisatu tota Itali'a, Gali'a si Spani'a. Dupa aceea si desnatiionalisatu si Italianii pre Gothi si pre Longobardi, Gali'a pre Franci si Normani, Spani'a pre Gothi, Vandali, Mauri etc. Totu dupa aceea au schiavisátu si Schiaii pre aceli pucinei Bulgari ce au mai scapatu de fierulu Bizantiniloru, si pre Romani in multe parti de in coce si de in colo de Dunare. Asia se schiaviseza si panà astadi romanii de in Istri'a, unde acumu abia se mai afla cá la 6000 de suflete *).

Almentrea nu se pote.

Arg. II. „Nu pote vení sub indoiela, díce

*) Vedi Fr. Miklosich in Die slavischen Elemente pag. 55 seqq.

d-lui mai incolo, acea cosecentia, cumu cá atunci, candu a sujugatu Traianu pre poporulu Daciloru, nu s'a stirpatu totu poporulu dacicu; pentru cá scimu de in Trebelliu Pollio, cumu cá sub Claudiu, la Gothii cari devastau provinciile romane, s'au adausu si Dacii celi nascuti in la - intru (Trebell. Pollio in vita Claudii), „ — Dar', asia este in cátru pentru Daci, si concedu si io cumu cá nu toti s'au stinsu sub Traianu, macaru cá unii de in scrietorii nostri negara acést'a. Concedu inse ast'a, nu dupa citatiunea criticului de in Trebelliu, ci dupa alti scrietori greci si romani, la cari se afla neindoite urme de Daci dupa Traianu. Er' in catu pentru Trebelliu, criticulu amblà si aici cá si aliurea cu Thurocz; pentru cá ori cátru vei intorce si restorce pre Trebelliu in Claudiu, de Daci nu vei affá urma, cu atátu mai pucinu, cumu cá eli s'au adausu catrà Gothii, cari predau provinciile romane, macaru cá Trebelliu pre multe popora pre nume le díce, cari au fostu soci Gothiloru in acele predatiuni, unde in capu VI. scrie: Denique Scytharum diversi populi, Peucini, Trutungii, Austrogothi, Virtingui, Sigipedes, Celtæ etiam, et Heruli, prædæ cupiditate in romanum solum et remp. venerunt, atque illic pleraque vastarunt. De Daci nece una vorba, cu atátu mai pucinu de Daci nascuti in la intru. Numai in epistol'a lui Galienu catrà Venustu (Treb. Poll. Claud. cap. XVII.) se scrie de unii soldati Dacisiani, ci acestia erau de in trupele auxiliare romane sub numele de Daci, Dacisci si Dacisiani, despre cari in Inscriptiuni, in Notitia imperii etc. se afla multa mentiune. Si anume Dacisiani, de cari scrie Galienu, erau de in

acea militia romàna ce se află cu Claudiu, pre cumu se cunose de in vorbele lui Galienu: Quaeso igitur, mī Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum (Claudiu) facias a Grato et Herennio placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui iam saeviunt, ne graviter ferant. Asia si Dacisei, de care mentiuneza Fl. Vopiscu in Aurelianu capu XXXVIII.

Er' cumu că Daci au mai remasu, in Dacia si afora dein Daci'a, si dupa invingerile lui Traianu, potemu sierbí Criticului nostru cu urmatoria-le martorie istorice, că se nu ne aduca cumu va in prepusu, că i-am negatu citatiunea dein Trebelliu numai pentru că sei negămu si esistenti'a Daciloru, de cari asia multu e ingrigiatu d-lui, că se nu le piera sementi'a.

1. Column'a lui Traianu dein Rom'a, ce mai traesce si astadi, arata cumu fugu Dacii cu mulieru, cu vite cu totu, dein Daci'a dupa mortea lui Decebalu. La San-Bartolo, tab. 112 — 114. A. Ciaconi, hist. belli dacici nr. 320.

2. Lactantiu, sub M. Constantinu, scrie, cumu că Traianu invingundu pre Daci, cari adese rebelase, ia pusu sub tribut, si dein aceia se traageau si parentii lui Maximianu Galeriu: Quia parentes ejus censui subjugati fuerunt, quem Trajanus Dacis assidue rebellantibus poenae gratia victor imposuit. (De mort. persec. cap. XXIII).

3. Zonara bizantinulu scrie, că dupa invingerile lui Traianu Daci'a si Dacii se supusera Romaniloru (vers. lat. „Ex eoque gens Dacorum eorumque provincia romanis parere cepit *). An-

*) Zonara: κἀντεῦθεν τὸ ἔθνος τῶν Δακῶν καὶ ἡ χώρα σφῶν ἑωμαίοις ὑπήκοος γέγονε.

nal. I. XI, cap. 21, ed. Paris t. I p. 585. Bonn. t. II. pag. 210).

4. Jul. Capitolinu scrie, că Pia intre popore-le ce rebelase sferma si pre Daci: Germanos et Dacos et multas gentes atq; Judaeos rebellantes contudit per praesides et legatos (in Anton. Pio c. V).

5. Ael. Lampridiu scrie, că Comodu, intre alte popore, invinse si pre Daci si pre provincialii dein Daci'a, cari nu volieau se lu accepteze de imperatu: Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic viveret, per legatos Mauri, victi Daci, Pannoniae quoque compositae; in Britannia, in Germania et in Dacia imperium ejus recusantibus provincialibus (in Commodu c. XIII).

6. Dione Cassiu scrie, cumu că Sabinianu totu sub Commodu a supusu 12 milie de Daci, cari pierdiendusi tier'a erau se merga intru ajutoriulu altor'a, si le promise că le va dá locu de locuentia in Daci'a (I. LXXII. excerpt. e Theodosio ed. Hanov. 1606 fol. pag. 818 *), latinesce dupa versiunea nostra: Sabinianus autem Dacorum quoque finitimorum ad XIII, qui sua exciderant, aliisque opem laturi erant, subegit, terram aliquam eis in Dacia nostra daturum se pollicitus).

7. Totu acel'asi scrie, cumu că Dacii sub Macrinu, voliendu se ocupe aurulu, celu scoteau Romanii dein fodinele Daciei, multe locuri preda-

*) Dione: ὁ δὲ Σαβινιανὸς καὶ Δακῶν τῶν προσόρων μυρίους καὶ δισχιλίους ἐκ τῆς οἰκείας ἐκπεσόντας καὶ μέλλοντας τοῖς ἄλλοις βοηθήσειν ὑπηγάγετο, γῆν τινὰ αὐτοῖς ἐν τῇ Δακίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ δοθήσεσθαι ὑποσχόμενος.

ra în Daci'a (I. LXXVIII ib. pag. 887 *) vers. nostra: Argentum enim, quod quotannis a Romanis inveniebatur, obtinere sperantes, Daci magnam Daciae partem vastantes impediabant, et diutius belligerantes obsides quoque, quos ab illis Caracalla foederis nomine acceperat, receperunt).

8. Trebelliu Poliu scrie, că Regilianu unulu dein celi XXX de tirani, erá vitie de Dacu si cumnatu lui Decebalu: Gentis Daciae, Decebalu ipsius ut fertur affinis (in XXX tyr. c. X).

9. Totu acelas scrie. că în acele VII milie de soldati rebeli, pre cari ia taliatu Aurelianu, au fostu si Dacisci: Septem millibus Hiberorum, et Ripariensium, Castrianorum, et Daciscorum interemis (in Aureliano I. c.).

10. Lactantiu (la loc. cit. cap. XXVII) scrie, că atata ura avea imperatulu Maximianu daculu catrá romanu, catu puse pre imperati'a romana cele mai grele dari spre asi resbuná asupr'a Romaniloru darile impuse de Traianu Daciloru, si că totu dein acea ura vru se si scaimbe numele imperiului Romanu in Dacescu: Quae veteres (imperatores) adversus victos jure belli fecerant, ea ille adversus romanos romanisque subjectos facere ausus est, quia parentes ejus etc. (vedi nr. 2); — Olim quidem ille, ut nomen imperatoris acceperat, hostem se romani nominis erat professus, cujus titulum immutari volebat, ut non romanum imperium sed daciscum cognominaretur

*) Id. Το γὰρ ἀργύριον, ὃ κατ' ἔτος παρὰ τῶν Ῥωμαίων εὐρίσκετο, ἐλπίζαντες λήψεσθαι, οἱ Δάκοι πολλὰ τῆς Δακίας λυμαίνενοι ἀνέσχον, καὶ πολεμῶντες ἐπὶ πλείον τοὺς ὀμίλους, οὓς ὁ Καράκαλλος ἐν συμμάχιας λόγῳ παρ' αὐτῶν εἰλήθει, κομισάμενοι.

(De mort. persec. c. XXVII). De acea totu acolo (cap. IX) de elu scie: Inerat huic bestiae naturalis barbaries, et feritas a romano sanguine aliena; non mirum, quum mater ejus trans danubiana infestantibus Carpis in Daciam novam trajecto amne confugerit.

Amu mai poté adangé si de legiunea palatina Dacorum; de done cohorti ale Daciloru, un'a Ulpia facuta de Traianu, asediata in Britania, alta Aelia numita dupa Antoninu si asediata in Siria; de Al'a I. Dacoru erasi Ulpia, asediata in Armeni'a; de cari vedi inscriptiunile la Orelli 5889. 6049. 6688 seq. si Notitia imperii ed. Boecking pag. 21. 23. 88. 96 etc.

Ci se lasamu acestea si altele paná la alta oca-siune, adaugemu numai, cumu că paná la Aurelianu totu se mai aflau Daci, in Daci'a si afora dein Daci'a, cari totu asi erau de nedomiriti si ne impacati cu romanii, că si in a-ante de Traianu; er' ur'a loru in cuntr'a Romaniloru, in Maximianu se inaltiasse paná la una furia Neroniana; precuinu se cunosce limpede dein citatele nostre.

Si apoi de omeni că acestia crede Critulu nostru, că s'au straformatu cu totulu in Romani, că siau lapedatu numele de Dacu si au luat in locu acelu nume atatu de esecratu Daciloru, numele de Romanu, si că in urma parasindusi cu totulu limb'a parentesca au adöptatu cea romana a inemiciloru sei, au invetiatu-o mai bene de catu multe alte natiuni romanisate ale Europei, si in atate centurie de ani o au pazitu impreuna cu numele de Romanu cu atata taria, catu nece Gothii, Hunii, Avarii, cu cari s'au confederatu spre a predá provinciele imperiului romanu, nece Schia-

vii în secolii barbariei Europene cu tota liturgi'a și diplomaticitatea limbii sch aescii, nu au fostu în stare se le o liê deîn gura?

Ce-ne pote crede absurditati că acestea, arata numai, că nu e fabula atatu de absurda, care se nu o creda: înca și acea, că pentru atari omeni nu e de lipsă nece istoria, nece critica, nece macaru mente sanetosa.

X.

De în aste doua argumente de antaniu: cumu că de una parte Romanii s au dusu deîn Daci'a, er' de alt'a că au remasu Daci aicia, vrê Criticulu nostru se conchida, cumu că dâr romanii, cari se afla în Daci'a, nu potu se fia Romani ci numai Daci, — cu catu adeveru istoricu, amu vedutu mai susu, lipsea numai se ne demustreze, că romanii de în Daci'a cea alalta, care acumu se chiama Serbi'a și Bulgari a, unde trecuse Aurelianu pre Romanii de în Daci'a lui Traianu, înca nu suntu Romani, ci numai Daci romanisati *). Cu tote astea, că si cându l'ar' musica conscienti'a, se întorse erasi la arg. I, si pre cumu premiseramu, concede totusi, că nu toti Romanii au esitu de în Daci'a, ci au mai remasu unii aicia; dupa care exceptiune marânemosa si noi amu mai resuflatu, numai catu si exceptiunea e legata de unele conditiuni forte grele, cari a nevolia le vomu poté admite, si anume unde dîce în —

Arg. III: „Asemene asertu, ce nu se pote trage la indoieala, este, că la esirea Romaniloru mai multi de intru insii au remasu aici, alesu ce-

*) Vedi Apend. nr. XIV.

li mai saraci, cari s'au casatoritu cu mulieri dace.“
— Se pote, inse de în asemenea asertu nu ese nece de-cumu, că romanii aru fi daci, ci de în cuntra, că eli suntu ce-va ce-va-si si Romani, mai alesu deca viti'a omeniloru se trage dupa barbati, nu dupa mulieri. Si asia argumentulu d-sale e mai multu pro nobis de catu contra nos, de unde si mai susu ne amu razimatu pre densulu, că se refrangemu conclusiunea de în arg. I alu d-sale, că si cumu de în esirea Romaniloru sub Aurelianu de aici în Mesi'a ar' urmă, că au esitu toti si nu a mai remasu deîn eli aici nece unultu. Candu noi deîn cuntra ne amu aratatu parerea, cumu că atunci nu unii, ci multi de în Romani au remasu în Daci'a, de nu alta că se pota romanisá pre Dacii, cari se voru mai fi fostu aflandu în Daci'a; la care amu mai poté adange înca si acea parere, cumu că nu numai Romani, ci si unii seau pote multi Daci voru fi trecut, cu Romanii seau forá Romani, colea preste apa în Mesi'a; celu pucinu dupa marturi'a lui Lactantiu de în loculu citatu mai susu (cap. IX), unde scrisese de mam'a lui Maximianu: mater ejus transdanubiana, infestantibus Carpibus, in Daciam novam trajecto amne confugerat *). Ci sei vedemu conditiunile remanerei unoru seau mai multoru Romani în Daci'a.

În catu pentru punctulu antaniu: că între celi remasi au fostu mai alesu saracii; deca consideramu, că saraculu nu are mare interesu, unde se

*) Ea dupre nume se vede a fi fostu romana. Sex. Aureliu Victore epit. XL: Ortus Dacia ripensi, ibique sepultus est; quem locum Romulianum ex vocabulo Romulae matris appellavit. — De Carpi vedi Apend. nr. XV.

Ioanescă, ci unde sei fia bene, de acea nece condițiunea d-sale nu ni-se pare destulu de fundata. Er' de vomu considerá, cumu că piedecele pentru emigrarea saracului suntu inca cu multu mai pucine de catu ale avutului, ba inca, că saraculu poate si sperá, cumu că mutandu-si locul, si sortea i-se va mai imbunetati, de acea si mai usioru se pote determiná se emigreze, de catu celu avutu, — de in asta consideratiune nu potemu se punemu nece una valóre pre esceptiunea Criticului, fiendu că e basata pre coniectura, nu stricte necesaria, ci numai atatu de probabile, catu si neprobabile, deca nu cu totulu neprobabile.

Er' puntulu alu doilea: că unii Romani de acea nu voru fi esitu de in Daci'a, pentru că multi dein eli erau insurati cu mulieri dace, — e mai pucinu si de catu probabile, un'a pentru că despre casatoriele Romaniloru cu mulieri dace nu se afla necairi nece cea mai mica aieptare la istorici, de si nu vomu a díce, că au fostu chiaru cu nepotentia; — alt'a e, că la Romani erá lege, că numai liberu cu libera se se pota casatori; almentrea consortiulu nu erá matrimoniu ci concubinatu, er' pruncii nascuti de in acestu consortiu urmau condițiunea mame-loru adeca erau spurii si sierbi *); de unde si casatoriele Romaniloru cu dace inca nu poteau se fia de catu forte rare, pentru că erau prenze jure belli si asia sierbe. Inca si acea impregiurare vene a se luá in consi-

*) Codex Theodos. I. III tit. XIV, 1: Nulli provincialium, cujuscunque ordinis aut loci fuerit, cum barbara sit uxore conjugium etc. Imp. Valentinianus & Valens (la a. 365). Alte legi romane despre casatorie vedi in Apend. nr. XVI.

deratiune, că casatoriele cu dace se potu prestupone mai probabili la antani'a colonisare a Daciei, candu adeca veduvele cadutiloru soldati dacesci, fetiore mature, si alte mulieri, voru fi venitu mai multe in posesiunea invingutoriului, de catu mai tardiu dupa 150 de ani. Si in urma, de sene se intielege, că mulierile dace cu nemica poteau fi mai mare piedeca Romaniloru de a parasí Daci'a, de cumu voru fi fostu mulierile romane, sciutu fiendu, că mulierile si aliurea in tota lumea si totu de un'a, si in Daci'a forá indoieala, deca le place barbatulu, se ducu cu elu si paná la marginea lumii, er' la Romani cautá se o si faca, că ce nu aveau atáta independentia cáta au domnele nostre de astadi, ci erau numai cu ce-va mai libere de catu mancipia-le, mai cumu suntu astadi la romanii nostri, unde inca nu a strabatutu spiretul emancipatiunei moderne. De unde unui Romanu de pre atunci, că si romanului de astadi, nu multa dorere de capu-i facea voli'a mulierei, că vré nu-vrè, ea cautá se asculte si se se duca unde o dacea. Care dicundu io, nu voliu se creda ce-neva, că aprobezu acea rigore a volientiei barbatesci, ci numai referescu starea lucrului cumu erá pre atunci, si cumu este inca si acumu pre ici pre colea.

Deci de in totu asertulu argumentului III de una camu-data retienemu numai acea parte, cumu că nu toti Romanii au esitu de in Daci'a la a. Domnului 274, ci mai multi au remasu aici pre locu; de in ce cause, vomu vedé cu alta ocasiune; er' pre ale d-lui, le lasámu in ventu. Si se trecemu la —

Arg. IV, unde díce: „Fapta istorica e, cumu
6.

că mențiunarea Valachi-loru numai la 1160 o-
curre mai antaniu la scrietorii bizantini, si că
Chalcocondyla tiene pre acestu poporu de rema-
siti'a mai multoru popora. — De in care Criti-
culu nostru se pare, că vrè a conchide, cumu că
panà la a. Domnului 1160 nu a mai fostu Vala-
chu pre lume, si că romanulu numai pre atuncia
inceputu a se formà unu poporu anumitu, cu nu-
me de Valachu, de in remasîtiile altoru popora,
— prein urmare că romanii nu suntu descen-
denti directi ai Romaniloru, ci mestecatura
etc., quod erat demonstrandum. Ci mai antaniu
sei vedemu citatele, si apoi se va vedé si con-
clusiunea.

De Chalcocondyla amu dîsu si mai susu de-
stule, si i-amu aratatu scienti'a istorica, si caracterulu
stilului in care scrie; dein cari cause, chiaru si candu
se ar' aflà intru insulu unu testimoniù că celu ci-
tatu despre romanii, inca totu ne amu poté pune ca-
ciul'a intru una orechia, forà de a ne pasà mul-
tu de unu atare testimoniù; mai alesu deca stàmu
se luàm a mente, ce scrie bizantinulu nostru
chiaru si de originea natiunei magiare, precumu
urmeza, dupa versiunea latina cu carea se folosi
criticulu: Quidam tradunt eos antiquitus Getas
extitisse, sedesque habuisse, quas insederint, sub
monte Haemo, tandemque pulsos a Scythis,
concessisse in eam regionem quam nunc tenent.
Quidam putant eos quondam Dacos fuisse; e-
go autem, quaenam ipsorum origo, dice-
re non possum *). Ati vediutu catu de bene

*) L. II. pag. 73 ed. Bonn: Οἴονται δὲ τινες τού-
τους οὐ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιόν... οἱ δὲ

scie Chalcocondyla, care e originea natiunei ma-
giare? Si apoi criticulu nostru se mai razima
pre testimonia de la unu istoricu, care-si martu-
risesce nescienti'a atatu de naivu, nu numai de-
spre romanii, ci chiaru si despre unguri?

De acea nece nu ne miraramu mai susu, de-
ca aflaramu, că greculu nostru nu scie de unde
au venitu romanii in Daci'a. Er' se fia dîsu, cu-
mu că romanii suntu numai remasîtie de unele
popora, noi nu amu aflatu in Chalcocondyla nec-
airi. Criticulu inca nu a citatu a nume loculu, că
se potemu judecá, câta valoare pote se aiba. Cu
tote astea, d-lui se pare a fi intielesu loculu, ce
l'amu citatu si cu alta ocasiune (lib. II. p. 78 ed.
Bonn.), totu dupa acea versiune, care asia suna:
Dicuntur tamen homines undique confluentés
in istam regionem penetrasse. Inse in originale locu-
lu suna almentrea, precumu am aratatu, adeca:
Se vorbesce in multe locuri (seau in multe
moduri), a fi venitu acesta gente se locuesca a-
colo; seau deca va ce-ne-va si latinesce: Dicitur
quidem passim (vel multimodis) gens ista venis-
se et habitasse ibidem *). Unde e dar' urm'a de
undique, si de confluentes, si de alte frasi
desierte, in testulu lui Chalcocondyla, de catu in
cerii traductorului latinu si in ai celoru ce se
razima pre elu? Si că se se convinga si celi ce-su
mai neinduplecati, despre acuratî'a acestei ver-
siuni favorite de criticulu, éca si unu compli-
mentu ce-lu face natiunei unguresci totu la lo-

φρασι Δάκας γενέσθαι· ἐγὼ δὲ ὁποῖον ἀντι εἶη τὸ γέ-
νος τοῦτο τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἠγάδιως εἰπεῖν ἔχοιμι.

*) Grecesce: Λέγεται μὲν πολλαχῆ ἐλθὼν τὸ γένος
τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ.

culu mai susu citatu (pag. 73): Praeterea cuncti sibi dederint istud nomen ut Pannonnes vocentur, sicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud eis imposuero nomen.

De almentrea inca nu potemu precepe, dein ce causa pune criticulu atatu momentu pre acestu bizantinu tardiu dein seclulu XV, care nece nu e mai vechiu de catu Bonfiniu, Callimacu, Aenea Silviu, Turocz, etc., nece nu a potutu cunosce mai bene pre romani de catu acesti contempurani ai lui de sub Ioane Huniadi si Mati'a Corvinu ¹⁾. Cu tote astea, luandu afora negliobiele traducatoriului latinu, noi nu avemu causa de a fi prea nemultumiti cu acestu bizantinu, care ne recunosce de Romani si Italiani in limba, datine, arme si totu modulu vietiei nostre, candu scrie (chiaru dupa versiunea latina): Dacorum lingua similis est Italarum linguae, — unde autem lingua moribusque usi Romanis in istam regionem accesserint ibique sedes fixerint, a nullo mortalium accepi; — nihil differunt ab Italis caetera victus ratione, armorum et suppellectilis apparatu etiam num eodem utentes (adauge dein grecesce: quo Romani ²⁾), care vorbe le a trecutu

¹⁾ Chalcocondyla era coetaniu lui Michael Apostoliu altu bizantinu dein miediloculu seclului XV. Vedi cuventulu acestuia catra Fridericu III dein a. 1457 in Freheri Scriptores rer. germ. t. II pag 33 seqq. Er' intre epistolele acestuia, manuscrise in bibliotec'a imperatesca dein Vien'a, se afla si catra Laonicu Chalcocondyla (vedi Fabricii bibl. gr. t. x p. 224. P. Lambecii Catal. biblioth. caes. t. VII p. 116).

²⁾ L. c. pag. 78: συμμέροται δὲ Ἰταλοῖς τὰ τε ἄλλα καὶ τῇ εἰς διαίταν καταστάσει, καὶ ὄπλοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ σκευῇ ἔτι καὶ νῦν τῇ αὐτῇ ῥωμαίων διαχωρέοντι.

traducatoriulu cu vederea). Si cu astea ne luamu diu'a buna dela Chalcocondyla.

Mai remane se vedemu si de Valachi, de care numire criticulu dice, ca la bizantini nu se afla urme pana la a. 1160. Va se dica, ca d. lui lega esistenza romanului de acestu nume strainu; ca si candu ar' vrea se nege ce-ne-va cu totulu esistenza magiarului, dein causa ca nece bizantinii nu scitu nemica de numele magiaru, ba nece scrietorii ungresci, candu scriu latinesce, afora de anonimulu lui Bela, nu atingu numele de magiaru ci numai de hungaru. Si cu atat'a ne amu pote multiem'i.

Inse numele de Valachu seau Vlachu, inca nu insemneza de catu Italu seau Romanu. — In viati'a S. Methodiu apostolulu Schiailoru (pre la a. 853), scrisa de unu discipulu alu lui in limb'a schiaesca de atunci, oocurre mai antaniu numele Vlach, ce insemneza Italianu, unde scrie: „In dilele acestea era Rotislavu, knezulu Sloveniloru, impreuna cu Sviatopolcu, si au tramisu dein Morava la imperatulu Michailu dicundui: noi dein indurarea lui D. diu suntemu sanetosi, si au venitu la noi multi invetiatori, dela Valchi, dela Greci, si dela Nemti, cari ne invetia in multe moduri; ci noi Slovenii suntemu omeni simpli, si nu avemu ce-ne se ne invetie in adeveru si se ne spuna intielesulu. Asia dar' tramite-ne Domne, pre unu atare omu, carele se ne invetie totu ce e dereptu.” (Vedi Dumler, Pannonische legende vom h. Methodius, capu 5, unde se afla latinesce tradusa de D. Fr. Miklosich). — Ce-ne au fostu aceli Valchi dein seclulu IX, nu dein alu XII, cumu scrie criticulu, deca nu au

fostu Romani, Latini, Italiani? 1)

Cinnamu bizantinulu dein seclulu XII, care memoreza pre Vlachi, a nume spune, că Vlachi i, dein cari Leone Bataciulu adunase una mare multime in oste-si, dein vechime se dîcu a fi descendentei celoru dein Itali'a 2); in versiunea latina de si nu prea esacta: Valachorum, qui Italarum coloni quondam fuisse perhibentur (lib. VI cap. III, p. 260 ed. Bonn.).

Presbiterulu Dioclea, totude pre acelu tempu cu Cinamu, scrie cumu că Mauro-Vlachii atat'a insemneza catu Latini negri: Post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini, vocantur (Regn. Slavorum cap. V., la Schwandtner t. III pag. 478).

Luciu Dalmata scrie: Apud Bulgaros, Serblos et Croatos, Vlah Romanum, Latinum, et Italum significat (De regno Dalm. lib. VI, c. V, la Schwandtner l. c. pag. 457).

Si in urma mai adangemu si testimoniulu unui dein celi mai celebri Slavisti ai tempului nostru, Fr. Miklosich, carele in disertatiunea despre elementele Schiae in celu romanescu, asia scrie: Andern Völkern sind die Rumunen unter dem Namen Walachen bekannt: deutsch Walach, bulg. Vlah etc. Diese Name ist den Rumunen von den sie rings umgebenden Slaven gegeben worden, welche mit denselben, gleich den Deutschen,

1) Totu in acelu intielesu vene numele Vlah si la Nestor cronicariulu rusu dein secl. XII; de care vedi in Apend. nr. XVII.

2) Καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολλὸν ὄμιλον, οἱ τῶν ἔξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται.

die romanischen Völker überhaupt bezeichnen etc.

Intrebu dar' acumu, ce a castigatu Criticulu cu numele de Valachu, cu care ne numescu strainii? Au nu si acesta numire straina totu aceea-si arata cu numirea nostra cea dumestica, adeca: că suntemu Romani, seau Latini, seau Italiani?

Er' de tempulu, candu incepu mai antaniu numele Vlachu a se numi la istorici, vedi Cornides Vindiciae anonymi p. 53 seq. si 134; Engel in istor. Bulgariei p. 385.

XI.

Se mai vedemu acumu si pre cele alalte patru argumente de in urma, că se potemu cunosce mai chiaru, cu căta erudiune profunda istorica Criticulu ne a demustratu acele erori enorme, in cari amu caditu noi. Deci in —

Arg. V. dice: Că „e unu lucru, ce nu se poate nega, cumu că sub Traianu pentru nemesurat'a avutia a Daciei, nu numai de in totu imperiulu romanu, ci si mai alesu de in Itali'a, multi la numeru s'au asediatu aici; si cumu că cultur'a romana chiaru pentru asta avutia a lasatu aici urme nesterse; afora de aceea, că Romanii au fostu destinsi intru romanisarea popore-loru sujugate.“ — Dar', si noi suntemu de aceea parere, că multi Romani au venitu in Dacia se o colonizeze, nu numai de in totu imperiulu romanu, cumu dice Eutropiu (l. VIII cap. III), ci chiaru si de in Itali'a, numai catu Eutropiu pre aceli multi-i numesce cetatiani Romani, si pre acele colonie nenumerate multimi de omeni. — Inse,

adusu-ia Traianu numai pentru avuŃia Daciei, au dor' si de in alte cause mai alesu politice, e mare intrebare. Celu pucinu noi suntemu de-acea con-
victiune, cumu cã caus'a principale, de in care Traianu facu de in Dacia provincia romana, a fostu cu totulu si numai politica, adeca cã se surupe de totu gentea Daciloru, carea inca de in temporele lui Iuliu Cesariu atate rele facusera imperiului romanu: Gens Dacorum nunquam fida (Corn. Tacitu hist. I. III cap. 46). Er' colonisarea a fostu numai cosecentia acestei politice, cã se nu remania provinci'a desierta si nelucrata, si cãte alte cosecentie mai erau impreunate cu asta politica. AvuŃia Daciei dar' erã, dupa parerea nostra, numai unu motivu si mai mare spre realisarea acelu planu, er' nu motivulu de frunte. Inca nece aceea nu suntemu plecati a admite, cumu cã avuŃia Daciei a fostu caus'a culturei atatu de mari in Dacia. Ci adeverat'a causa a culturei si aici, cã si aliurea in totu imperiulu romanu, a fostu starea culturei Romaniloru de atunci preste totu, carea, ori unde s'a asediatu Romanulu, totu asia urme nesterse a lasatu dupa sene cã si in Dacia, pre cumu toti sciu.

Ci Romanii, dice d-lui au fostu mari maestri intru romanisarea popore-loru sujigate; — asia este, numai catu in Dacia nu prea aveau pre cene romanisã, despre care obiectu amu graitu mai susu.

La tota templarea, partea cea mai mare a argumentului de facia e pentru noi, — er' cea de in urma nu demustra nemica. Ce bene inse erã pentru criticulu nostru, deca mutulu de Eutropiu nu spunea, cã in Dacia au venitu infinitae

hominum copiae ex toto imperio romano, si cã Dacia erã storsa de barbatu (viris exhausta), cã ci atunci nu ar stã asia de chiaru antitesea; Romani infiniti, si Daci exhausti, carea nu pote fi prea dupa gustulu criticului; ci o ar potẽ intorce dupa placu-si ponendu: Daci infiniti, si Romani exhausti, carea acumu nu merge. Singuru intru un'a-lu ajuta Eutropiu, candu dice. cã barbatii daci se storsese prein bataliele cele multe, si prein urmare inca voru fi ramasu mulierile dace, cã se le romaniseze soldatii romani. Pare-mi-se inca, cã d-lui presupune, cumu cã aceli soldati romani si aceli colonisti infiniti au venitu in Dacia numai cu bãta, buna-mi-te cumu trimitu Anglii pre malefactorii loru in Australia forã mulieri si forã prunci, si apoi deca se asiedia acolo si se punu la regula, trametiu agenti in Europa, cã se le duca si mulieri. Care presupunere, deca a avut'o: sei fia de bene, cã noi suntemu cu totulu de alta secta *).

In Arg. VI dice d-lui cã „e fapta, cumu cã in Transilvania romanii mai de-multu nu erau asia de numerosi; almentrea nu ar fi fostu de lipsa, cã in midiu loculu tiei, dela Rogn'a panã la Brasiovu, care linia, cã un'a ce e lenga drumulu tiei, mai tare fusese espusa devastiunei huniloru si tatariloru, se o impoporeze cu colonie nemtiesci; fiendu cã nu numai pamentulu sasescu de acumu, ci si Clusiulu, Turd'a, Aiudulu, Igi-niulu, Cricaulu, inca-su nemtiesci de origine.“

*) Cumu se duceau mai de multu coloniile dein Rom'na, vedi loculu de in Tacitu annal. XIV, 27 citatu in Apend. nr. XI.

— Care tote suntu adeverate panà la una iota, numai catu nu probeza nemica in contr'a romanetatei nostre, care e obiectulu argumentului. Er' caus'a, pentru carea romanii mai de multu nu erau atâtu de numerosi cá astadi in Transilvani'a, e aratata destulu de bene chiaru de d-lui: adeca incursiunile huniloru, tatariloru, turciloru etc., cari-i preudeau sîi duceau in schiavia cá si pre unguri mai tardîu, afora de celiu pre cari-i taliau, seau cari scapau la munte. Er' deca astadi suntemu mai numerosi de catu mai de multu, avemu de a multiemî mai alesu pazei indelungate, de candu Transilvani'a veni sub cas'a Austriei.

Inse fire-amu fi fostu multi, fire-amu fi fostu pucini, de acea totu nu suntemu nece mai multu nece mai pucinu Romani de cumu suntemu; — apoi Daci'a nu e numai Transilvani'a, si deca vomu fi fostu pre atunci mai pucini in Transilvani'a, pote vomu fi fostu mai multi in tier'a romanescă, unde pre la a. 1290 de in tier'a Oltului a trecut una mare multime de omeni sub Negru-voda, si apoi éca si Moldov'a, unde totu camu pre atunci, cu vre-o 60 — 70 de ani mai in coce, esî alta multime de romani de in Maramuresiu sub Dragusiu-voda seau sub Bogdanu, pre cumu intre altii ne spune chiaru si Thurocz, istoricu unguru, la partea III, c. 49: *Hujus (Ludovici) etiam tempore Bogdan vajvoda Olachorum de Maromorosio coadunatis sibi Olachis ejusdem districtus in terram Moldaviae — a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam — recessit.* (Vedi si Engel ist. Mold. pag. 103 seqq.) — De acea amu si remasu atunci mai pucini aici, ci Dumnedieu apoi ne a multîu, de nu se mai

cunosce stirbatur'a, si ne feceramu éراسi mai multi de catu ar' dorî nu sciu ce-ne.

In art. VII scrie: „Fapta e, cumu cá romanii in multe — in limba, imbracamente, datine — se asemena cu popora-le Italiei.“ — Prea bene! De acea suntemu noi dar' daci romanisati? O! Logica, ce pasere rara mai esti. De almentrea, acestu fromosu argumentu, Criticulu nostru l'a invetiatu de la maestru-so Chalcocondyla, pre cumu vediuramu, de si nu o spune pre facia, de care forte ne bucuramu. Si in urma, in —

Arg. VIII dice: Cà „e lucru cunoscutu, cumu cá in imperiulu romanu orientale in seculii de midiulocu inca si popora-le, ce nu erau de origine romana, se numeau pre sene Romani.“ — Va se dica: Cà de acea nece noi nu avemu mai multu dreptu de a ne tiené, cá suntemu descendentii directi ai Romaniloru, de catu acele popora. — Si ve rogu, care suntu acele popora de in seculii de midiulocu? Pre catu sciu io, suntu numai grecii, de nu cumu-va d-lui mai intielege si pre cigani, cari inca se numescu pre-ici pre-cole rumlió. Si intru adeveru, deca limb'a nostra, deca imbracamentele si datinele, dupa cumu concede si Criticulu, deca acestea tote impreuna cu armele si cu totu modulu vietiei, dupa cumu marturisea Chalcocondyla, si deca pre lenga acestea chiaru si istori'a nu ne aru aratá, cá suntemu mai Romani, mai Italiani si mai Latini de catu grecii, — atunci nece noi nu amu pune mai multu momentu pre numele de romanu, de catu greculu — si ciganulu.

Inse greculu nu are de in romanetate de catu singuru numele, care sí-lu arogá in temporele or-

thodoxiei, pentru că-i eră rusine de numele El-
lenu, carele acumu atatu insemuă catu si paga-
nu; afora de aceea greculu remasese si eredele
Romanului in partile orientelui pană la una dî de
rusine, si de acea-i ocupă si numele impreuna cu
ereditatea, si se numî Romanu *) cu aceiasi de-
reptu, cu care se tienea si asinulu de in fabula
că e leu, = si dupa grecu totu cu asemenea derep-
tu si ciganulu.

Si de in aste argumente, cate le vediuramu,
apoi éca si conclusiunea, de care graisemu mai in-
a-ante, de in cuventu in cuventu: „Si de in tote
aceste fapte istorice, alta nu se pote conchide in-
tieleptiesce, de catu că romanii de astadi s'au na-
scutu dein amestecatur'a daciloru romanisati
cu acea parte dein colonistii veniti de in Itali'a ai-
cia, carea a mai remasu aici, si cu acea parte mica
a poporeloru, cari in diverse tempuri au sujugatu
pre celi de la Dunare, căta adeca a mai remasu
aici, — pre cumu s'au nascutu pre acea cale na-
tiunea italiana, ispanica si francesca de acumu,
cari tote se tienu a fi natiuni romanisate, foră de
a dice, că chiaru Romanii li-su strabunii loru.“

Acumu judece ori-si ce-ne, căta legatura lo-
gica se afla intra argumentele Criticului că premi-
se, si intra conclusiunea de facia. Actele stau in
a-ante, si amendoi amu peroratu pentru caus'a ro-
mana au ne-romana. Judele dreptu nu va caută
la persona, nece la a mea care e cunoscuta, nece
la a Criticului anonimu, carele se multiemî cu
divis'a: Non quis sed quid, care nu i-o impuga-
nămu, — ci numai la sant'a dereptate.

*) Vedi epigram'a de in seclulu VI despre Rom'a, in
Apend. nr. XVIII.

Inse ori cumu va se esa acea judecata, con-
victiunea nostra remane neclatita, cumu că sun-
temu romani si descendentii directi ai colo-
nieloru romane de sub Traianu. Apoi, decă cé-
ne-va nu va se fia de una convictiune cu noi, no-
ue inca totu atat'a ne pasa, numai catu la una a-
semene templare le spunemu verde si noi, cumu
că apoi totu dupa acelu principiu nu vomu se cre-
demu nece in natiunalitatea ungurului, nece intru
a gerimanului, nece intru a schiaului, ci le vomu
tiené pre tote astea, inca si pre cele alalte, de u-
na amestecatura de in tote limbele si norode-
le, si in urm'a urmeloru le vomu aruncă pre to-
te intru una olla potrida seau cumpui mai dîcu
romanesce.

Ce se mai dîcemu si de aceli omeni, cari pa-
nă intru atat'a scrupulu au ajunsu in acestu obie-
ctu criticu despre romanetatea romanului, catu a-
vura cîragiu a ne-o spune pre facia: că nece co-
lonistii lui Traianu nu a fostu curatu Romani 1).
Asia este, inca ce e mai multu, nece Traianu nu a
fostu curatu Romanu, că eră de nascere dein Ita-
lic'a cetatea Spaniei, nu de in Rom'a 2). Au nu

1) F. Miklosich l. c. pag. 5. Wir behaupten daher,
dass schon die ersten Colonisten nicht lauter Rö-
mer waren.

2) Eutropiu l. VIII, 2: Successit ei Ulpus Trajanus
Crinitus, natus Italicæ in Hispaniâ, familiâ
antiqua magis quam clara. Sex. Aur. Victor, de
Cæs. XIII: Ulpium Trajanum, Italicâ, Urbe Hispa-
niæ, ortum, amplissimi ordinis tamen atque consu-
lari loco. Er' unde se dice in Epitom. c. XIII: Ul-
pius Trajanus, ex urbe Tudestina; se pare a se
intielege despre locul originel familiei, nu de a-
lu nascerei. Vedi si Dione Casiu l. c. pag. 771.

amu dîsu si noi mai susu, cã nece Romanii de in Rom'a inca nu au fostu curati Romani?

Remane, cã acesti omeni procopsiti, in urma se ne definesca: Ce e a fi Romanu? cãte percente suntu de lipsa pentru ce-ne-va, cã se se pota numi Romanu? si cãte percente de Romanu se aflau in colonistii lui Traianu? Pentru cã noi de noi, marturisimu, cã nu suntemu versati in operatiuni anatomice-chemice-ethnografice asia de profunde, ci le lasãmu celoru esacti in aceste scientie, cã se deslege mai antaniu aceste probleme, si apoi vomu vedé si noi, deca ne mai potemu numi cu buna cuscientia romanu au nu.

Panã atunci inse in simplitatea anemei nostre remanemu pre lenga acea parere, care o au avutu parentii nostri, si multi omeni invetiati ci simpli in lume, cumu cã romanu atat'a insemneza catu Romanu, si Vlachu érasu italianu, latinu, Romanu, er' nu dacu, nece gothu, nece schiau, nece alta pasere galbina la ciocu.

Cele ce amu mai poté díce in astu obiectu, le reserbãmu pentru alta ocaziune.

XII.

Dupa ce criticulu nostru-si facu conclusiunea procuratória, precumu vediuramu, in urma-si mai aduse a-mente unele reflexiuni, cari cã nescari odora pretiosa, ne-vrendu a le dá uitarei, le versã pre capulu mieu, cu scopu, precumu se pare, cã cu atatu mai tare discreditandu-mi person'a, de una data se dè si causei nostre lovitur'a de gratia, cumu o numescu. Si in adevèru atari e-spectoratiuni merita a fi apretiate dupa valoarea lor, si a se aruncã acolo unde le e locul, numai

catu spre cunoscerea spiritului, ce a dictatu ace-sta critica, potu se ajute si aceste personalia, si inca pote, cã mai multu cã tote. Dein care causa, si in adevèru numai dein aceea, le presentãmu in catu-va si publicului romanu, carele pote nu a avutu ocaziune de a le cunosce de aliurea.

Deci in articulu III, dupa unele premise asia graiesce: „Aici atingemu numai acea impre-giurare curiosã (furca), cã afora de comitele C*** nece un filiu alu celoru alalte natiuni de-in patria nu s'a alesu de membru onorariu. Inse intru asta fluctuatiune mare natiunale, mai cã nece nu a cutezatu nemenea se proiecteze de membru pre altu ce-ne-va dein acea natiuna-litate, carea in XVII seculi a tienutu apasata pre natiunea romana; fiendu cã, dupa esírea Romanilor, hunii, avarii, unгурii tienura ace-sta tiera; er' acesti trei suntu unulu.“—Aici, lierte d-lui, deca cutezãmu ai spune verde, cã astea tote suntu numai ordiene — calumnie. Nec'airi nu am dîsu io, cã unгурii au tienutu pre romani apasati in XVII seculi; cuventarea mea stã in a-antea publicului romanesce si unгурesce; si d-lui numai-si nalucesce, deca cu actele a mãna i-se pare, cumu cã io nu am vorbitu de gentile barbare de catu numai intielegundu pre unгурi. Dein cuntra, io nu am numitu pre nece un'a dein acelea, supunendu cã lucrulu e destulu de cunoscutu. Ce e mai multu, io nece nu sum convinsu deplenu, cumu cã hunii si avarii aru fi fostu magiari, ci numai popora asiatice cã si magiarii, búlgarii, cumanii, chazarii, alanii, turcii, tatarii etc. Afora de aceea, pre lenga tota enormele mele smentele istorice, atat'a poteam scí si io, sílu asecurezu

că am știut și atunci, cum că Gothii, nu hunii, avarii și ungurii, începura a prodă Dacia romană, împreună cu Dacia cari mai rămasese; er' Hunii numai pre la a. 376 după Chr. s'au arătat nasulu în Europa și Dacia, și așa chiaru cu 100 de ani mai târziu după esir'ea Romanilor, de carea graiesce d-lui. Asia ne spune Pray (în anul. vet. Hunnorum p. 68) și Steph. Katona (în Synops. chronol. partea II, sect. I, pag. 47). — Er' de Magiari totu știu, căți au invetat la școala unigurescă, cumu că în țier'a unigurescă au venit numai în seclulu IX; er' în Transilvania cându au venit, încă e indoielea înainte multor'a, la tota țemplarea înse nu au venit în a-ante de Tuluțum *). Cumu pote dar' presupone d-lui, că io așa fi d'isus, cumu că ungurii au țienutu apasati pre romani în XVII seculu, — de și nu am invetat în școle uniguresci?

În catu pentru membrii onorari, că nu s'au alesu alții, caus'a e numai § 9 alu statuteloru asociatiunei facia cu scopulu acestia, er' nu ce-va paroxismu politicu seau ignoratiune șumetia, cumu d'ice d-lui întru altu locu. Cu tote astea, ce-ne șcie, deca nu aru avé dereptu și romanii de a se mirá, că ore cumu p'ote fi, de necé compatriotii deîn Clusiu, necé celi deîn Pestia, seau și deîn Viena, nu s'au adusu a mente de necé unu romanu la asociatiunile loru literarie? — încă ne ar' mai poté prende mirarea și de acea, cumu se pote, de nu s'a aflatu deîn acele natiunalitati necé macaru unu compatriotu, care macaru cu unu

*) Vedi M. Bűdinger, istor. Austriei t. I, pag. 391 seq. not. 5.

banu se concurrea la acesta asociatiune romană, cându de între romani, cu tota saracia noastră ce nu o potemu ascunde, s'au aflatu mai multi, cari conferira denariulu loru la Museulu transilvanu? Si întru adeveru aste impregiurari aru fi mai curioase și mai demne de mirare, deca nu ne amu aduce a mente, că compatriotii nostri nu afla pre necé unu dacu romanisatu demnu de a se cuprende în societatea loru, de catu pre lenga banu de intrare.

Deci mai în colo continua Criticulu și d'ice: „Ci lasa, că acusi va fi mai bene, pote se venia în gratia și aceia, a caruia limba încă eri alta-eri erá neculta și barbara etc.“ — Si de ast'a se supera d-lui așa tare? Se pote, că d-lui credea, cumu că romanii aru stá se jure, că nu este alta limba mai culta și mai elegante de catu cea magiara; se pote încă, că si așteptá, se audia asemeni encomia deîn gur'a unui romanu. Ci adeverule este, că limb'a magiara a facutu mari pasi în cultura de vre-o cate-va decenia în coce, înse nu au facutu încă atatu de mari, catu pentru dens'a se ne parasim pre a noastră; ast'a e totu ce am d'isus seau am volitu se d'icu, și sum de parere, că numai omenii desierti se potu aflá v'etematii cu espreșuni de aceste. Fia-care poporu crede, că limb'a sa e fromosa, seau mai fromosa de catu altele; înse necé unulu nu e așa de negliobu, catu se nu cunosca adeverat'a cultura seau necultura a limbei sale. De în parte-mi, deca ce-ne-va mi-ar d'ice: că limb'a romanesca e fromosa, iasi respunde: așa este! er' de mi-ar d'ice, că e culta, iasi dá se intieléga, că mente d-lui. Deca înse Criticulu nu este în stare de a a-

prețului gradului culturai limbii ungueresci în pre-
sente și în trecut, ne pare rău, ci nu avem ce
face. Alți conaționali ai d-sale recunosc, ade-
verat camu tardioru, mai eri-alalta-eri, că limb'a
magiara are lipsa de mai mare cultura, de cumu
arata Aprobatele și versurile lui Gyöngyösi, și de
acea încă pre la a. 1796 se încercăre a fundă una
„societate de a cultivá limb'a magiara“ *), în-
ca și Academi'a ungueresca deîn Pestia e destinata
nu numai pentru științe, ci și pentru cultivarea
limbii magiare, cu carea în adevăru se și ocupa.
Căre tote arata, că cultur'a limbii ungueresci ne-
ce nu a fostu eri-alalta-eri așa de mare, cumu se
pare Criticului nostru. Noi deîn parte-ne sincerē
dorim, că cultur'a limbii ungueresci se nu stătu-
neze în stadiulu de astăzi, ci se faca progresu to-
tu mai mare, — numai se nu ne cotesca pre a nostra.

Mai încolo după una tirada lungă și mai în-
curcătă de cătu labirintulu Minotaurului, pentru
care ne cerem libertățiune că o petrecem, adău-
ge criticulu: „I. Huniadi și Mathia Corvinu, a-
deverat că s'au tăliatu de cătră asta tru-
pina de XVII seculi de foamă, de săracia și
de alte căte tote, precumu și acumu suntu
mulți renegați; ci acestia toti s'au dusu în
scirea lui D-dieu, s'au înochiatu în oli-
vu selbătecu, au înăvutitu săraci'a ace-
storu nățiuni pretensive și gămface.“ —
Așa este, că s'au dusu și nu se voru mai întor-

*) Vedi Aranka Gy., A magyar nyelv mivelő társá-
ság munkáinak első darabja, 8-o Szebenben, 1796, p.
5: „A magyar nyelv a maga hazájában m űve let len-
ségre, árvaságra jutott“ etc.

ce, necē eli necē fetiorii loro; numai cătu io
de Huniadi și de Corvinu necē nu am visatū,
ne-cumu se grăescu, știendu că frații nostri de-
multu, demultu, încă deîn timpurile lui Heltai,
nu au mai vrutu se recunoscă, că celi aru fi fostu
romani ¹⁾. De acea necē aici nu mai disputu
despre eli; pentru noi totu un'a este, că au fostu,
au că nu au fostu romani, et pour cause ²⁾.

După care tote, numai de cătu conchide Criticulu
cu aste cuvinte: „Si despre tote acestea mărturesce
la anul domnului 1861 însusi C., demnulu mem-
bru alu capitulului deîn Blăsiu; așa dar suntu adevē-
rate.“ — Adeverate dar, ci nu tote, pentru că nu
tote, căte le înfră d-lui în labirintulu seu, le am
dăsu io, ci le a dăsu d-lui de capulu seu, și deîn
cuvintele mele le a trasu numai că cu clestele.
Er' căte suntu adeverate, nu suntu pentru aceea,
pentru că le am dăsu io, ci pentru că suntu fapte
istorice, precumu credu că le am și demonstratu.
Er' person'a mea, ori în ce pusețiune se fia, nu
are a face aici nemica.

¹⁾ Cu tote că contemporanii, Bonfiniu, Ph. Callimacu,
Aenea Silviu, și Thurocz, mărturisescu de romanetatea
Corvinesiloru, precumu cităramu mai alesu mai susu
pag. 39 în not'a 2), — totusi necē Pray nu coteză a
recunoscă pre I. Huniadi de romanu, ci numai nascutu
între romani seau în Transilvani'a: Natus est Hu-
niades apud Valachos, aut ut mihi quidem et recti-
us videtur apud Transilvanos, nobili quidem sed te-
nui loco (Annal. t. III pag. 186, vedi și not'a 6:
alioquin nemo Hunyadi ex factiosis genus externum,
sed generis solum mediocritatem objecit, quod certe,
si Valachus origine fuisset, facturi erant)!

²⁾ Ce au făcutu eli pentru romani, vedi în Apend. nr.
XIX.

In urma, in Art. IV, numai de catu cu aste cuvente incepe: „Ce erori enormi istorice au cupresu mentea unoru frati romani, potemu se esperimu in tote dîlele. Er', cumu că in atari erori si unii că acelia au cadintu, despre care opiniunea publica almentrea credea, arata cuventarea Rmului C. analisata in articlii mai dein a-ante. Inse pre tote acestea le escusa in catu-va acea pasiune, care in tempurile critice ocupa mentilo si afectele“, et sic porro. — Asia este in catu pentru omenii, cari suntu ocupati de pasiune, precumu despre astea insusi criticulu dede proba in vederata in analisea cuventarei mele, candu orbitu de pasiune a incarcatu câte copte si necopte asupr'a persoanei mele, si a natiunei romanesci, si acestea tote nu de in alta causa, ci numai pentru diferintiele politice de astadi si de multi seculi intre romani si intre cele alalte natiunalitati transilvane. — Er' de erorile istorice imputate, nu mai graescu; judece D.dieu si omenii între mene si între d-lui; si catu vomu fi smentitu, faca bene si ne lierte, pre mene, pentru că nu Angeru le a scrisu, ci mana de tierena, cumu dîceau tipograffi nostri celi betrani — er' pre d-lui, fiendu infalibile, numai pentru că nu scie ce graiesce. Si concludemu acestu respunsu chiaru cu cuventele criticului nostru de in Art. IV, unde dîce:

„Cumu tote astea dîcemu, cumu că cercetarile istorice neindoitu că voru se aiba influentia benefactoria spre luminarea mentiloru, mulcomirea pasiuniloru, si mai pre susu de tote spre aceea, că opiniunea publica se se emancipeze de suptu apasarea unoru conducutori pucinu defaecati, ci cu gura-mare, cari mai pucinu au invetiatu, de

aceea inse cu atat'a suntu mai aroganti, — si se incepa asi urmá propri'a convinctiune.“ Amen! asia se fia — mutatis mutandis fiat applicatio.

His ego gratiora dictu alia esse scio, sed me vera pro gratis loqui, etsi ingenium meum non moneret, necessitas cogit. Livius.

Non defendi homines, sine vituperatione forte posse; negligenter defendi, sine scelere non posse. Cicero.

A P E N D I C E.

Nr. I.

Hoc tempore, velut per universum orbem romanum bellicum canentibus buccinis, excitae gentes saevissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Allamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti, et Atacotti Britannos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et diripiebant praedatorii globi Gothorum. A. Marcellinu l. XXVI c. 4.

Totius autem sementem exitii, et cladum originem diversarum, quas Martius furor, incendio solito miscendo cuncta, concivit, hanc comperimus causam. Hannorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas, glaciale oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit etc. Totu acolo l. XXXI c. 2.

Ferunt'priscae fabulae, per Boeotiam et Colchida ex draconum dentibus seminatis homines cum armis simul e semine prosiluisse. nostra autem aetas hanc quoque fabulam re veram esse comprobavit oculisque subiecit, nondum enim Scythici (Gothici) generis filii, velut dentes disseminati, ad dominatum romanorum pervenerant, et jam plena erant ira, furore et caedibus, ad aetatem bello parem praeter tempus iis pervenientibus. . . Omnis enim Thracia, eique contigua Macedonia, Thessalia talis et tantopere carminibus celebrata, — talem et tam populosam, felicem et egregiis viris abundan-

tem, infida Scytharum insanaque rebellio subito post trajectionem erumpens ita prostravit calamitatibusque replevit; ut prae his Thraciae stragibus proverbialis illa Mysorum depraedatio aurum videatur etc. Eunap. i. ed. Bonn. pag. 51.

Etenim prius quoque nulli aetati perpercerunt (Sclaveni), sed et ipsi et qui in altero exercitu erant, ex quo in Romanorum ditionem irruerant, obvios quosque sine aetatis discrimine occiderunt, adeo ut omnis regio, quae Illyriorum Thracumque est, insepultis cadaveribus plena longe lateque extiterit. Occidebant autem obvios non ense, neque hasta, neque alio modo usitato, sed palos in terram defigentes, eosque quam maxime exacuentes, his miseros insidere multa vi cgebant — —; ligna etiam crassa quatuor in terram ut plurimum defigentes barbari hi, ad illa captorum manus pedesque alligantes, dein fustibus eos in capite validissime percutientes, veluti canes aut serpentes aliudve ferae genus, trucidabant (εἶτα ῥοπάλοις αὐτοὺς κατὰ κόρρης ἐνδελχεύεσθαι παύοντες, ὡς δὴ κύνες ἢ ὄφεις ἢ ἄλλο τι θηρίον διέφθειρον); alios vero cum bobus et ovibus, quaecumque nempe in patrios mores referre non putabant, in tuguriis concludentes, nulla misericordia incendebant. Hoc modo Sclaveni obvios semper de media tollebant (οὕτω μὲν σκλαβηνοὶ τοὺς ἐντυχόντας ἀεὶ ἀνήρουν). Procop. i. bell. Goth. l. III. c. 38.

Illi (Avares) autem hunc (Heraclium) persequentes diutius, quum eum assequi non possent, capto universo ipsius famulitio, Thracicasque partes populates, in captivitate abduxerunt virorum foeminarumque LXX millia, atque sic ad propria redierunt. Georgii Amartoli in chronico. —

Er' Nestore, istoriculu rusescu, pre urm'a acestuiã scrie: „In dîlele acestea erau si Obrii (Avarii), carii se batura cu imperatulu Eracliu sîlu mai prensara;“ — si apoi adange: „Acesti Obri se scolara si asupr'a Sloveniloru, si asupri-ra si pre Dulebi, cari-su sloveni, si facura nevo-lia mulieriloru loru. Candu voliea unu Obru se calatoresca, nu lasã se prenda cali seau boi in ju-gu, ci demandã se prenda trei, au patru, au cinci

mulieri la caru si se duca pre Obru; si asia asupri-ra Obrii pre Dulebi, cã Obrii erau mari la trupu, si sumeti la mente, ci D. dieu i-a stinsu cu-totulu, de n'a mai remasu nece unu Obru. Ed. F. Miklosich, Viena 1860 pag. 6. Schlötzer t. I p. 112. 116.

Quae autem hi (οἱ Πὼς Russii) mala perpetrarunt, antequam debellarentur, omnem superant tragoediam; etenim captivorum alios in cruces agebant, alios terrae clavis adfigebant, alios vero pro scopo constituentes sagittis conficiebant. quicumque autem captivorum sacerdotio dignati erant, eorum capita acutis clavis pertundebant (τούτων ἦλοις ὀξεσι διεπερόνουν τὰς κεφαλὰς). Cedrenu p. 317 ed. Bon.

Nr. II.

Una inscriptiune despre Dacia ferice de sub Adrianu (a. d. Chr. 117—138) se afla la Zamosiu p. 14, Tröster p. 460 si 466, Hohenhausen p. 47, Seivert p. 9 nr. X, Neugebauer p. 30 nr. 59 si p. 36 nr. 96 etc., ci precumu se pare nu destulu de corecta, carea dupa Seivert l. c. asia suna: IMP. CAES. DIVI NERVAE N. / TRAIANO HADRIANO AVG. / PONT. MAX. COS. III. P. P. / CIVIS VIRTUTE DACIA IM/PERIO ADDITA FELIX EST/M. ARRIVS Q. R. COL. VL/PIAE TRAI. SARMIZ. / DEVOTVS NVMINI RIVS/ EX VOTO P. In carea cele ce lipsescu, se potu supleni de in alta inscriptiune mai acurata la Zamosiu p. 32, Seivert p. 12 nr. XIII etc., adeca in lin. 1: IMP. CAES. Divi Traiani Parthici F(ilio); DIVI NERVAE N.; er' in lin. 3. PONT. MAX. Trib. Potest. XVI COS. III. De unde inscriptiunea ar' fi dein a. 132 d. Chr., nu 133 cumu scrie Seivert. Vedi Inscript. lat. sel. Orelli - Henzen t. III indic. p. 66. Ael. Spartianu in viati'a lui

Adrianu c. III spune, că cest'a a insocitu pre Trajanu in amendone expeditiunile dacice: Post quaesturam, — ad bellum Dacicum Trajanum familiarius prosecutus est; — si: Secunda expeditione Dacica Trajanus eum primae legioni Minerviae praeposuit, secumque duxit, quandoquidem multa egregia ejus facta claruerunt, quare adamante gemma, quam Trajanus a Nerva acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Cu tote astea, inscriptiunea e adulatoria, dicundu si că Daci'a prein vertutea lui s'a adausu la imperiulu romanu, si că e fericită. — Aşa-se înca si unii numi cu inscriptiune: DACIA FELIX, precumu dela Deciu (d. Chr. 249 — 251), si dela Aurelianu. Vedi Eckel Catal. musei Caes. t. II pag. 352 nr. 22—24 si p. 395 nr. 34. Cari inscriptiuni nu insemneza mai multu, de catu că acesti imperati batundu pre barbari au scapatu Daci'a pre catu-va tempu de incursiunile loru.

Nr. III.

Cicerone de offic. II, 22: Omni gaza Macedonum, quæ fuit maxima, politus Paulus, tantum in aerarium pecuniæ invexit, ut unius imperatoris præda finem attulerit tributorum. at hinc nihil in domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. Imitatus patrem Africanus, nihil locupletior Karthagique eversa. Quid? qui ejus collega fuit in censura, L. Mummius, num quid copiosior, cum copiosissimam urbem Corinthum funditus sustulisset? Italiam ornare, quam domum suam, maluit, quamquam Italiâ ornatâ, domus ipsa mihi videtur ornatio.

Nr. IV.

Cl. Ptolomeu (de pre la a. 139 dupa Chr.) la l. c. citeza numai pre cele mai de frunte 44 de

cetati de in Daci'a vechia, si asia esfunu autoriu contemporaniu de in anii celi de antani ai colonisarei Daciei cu romani. Elu imparte Daci'a in cinci linie paralele, incepundu totu de catra apusu spre resaritu dela gradulu lungimei 45 panâ la alu 53-lea, er' alu latîmei boreali dela 44 panâ la 48.

In lini'a 1. mai spre nordu pune 8 cetati: Rucconiu, Docidava, Parolissu, Arcobadara, Trifulu, Patridava, Carsidava, si Petrodava.

In lini'a a' 2. dupa ea, spre media dî éraşi 8: Ulpianu, Napoca, Patroissa, Salinae, Praetoria-Augusta, Sandava, Angustia, si Utidava.

In lini'a 3. dupa ea, 10: Marcodava, Ziridava, Singidava, Apulu, Zermizirga, Comidava, Ramidava, Piru, Zusidava, si Paloda.

In lini'a 4. dupa ea, 8: Zurobara, Aezisi, Argidava, Tiriscu, Sarmisaegethusa regia, Aquae (*ŭdava*), Nentidava, si Tiasu.

Er' in lini'a 5, cea mai meridiunale, éraşi 10: Zeugma, Tibiscu, Dierna, Acmonia, Drufeti (al. Drobeta), Frateria, Arcina, Pinu, Amutriu, si Sornu.

Cele de in lini'a de in urma cadeau tote in Banatu, si in tier'a romanescă panâ la Galati; er' cele alalte, unele in Transilvani'a, altele mai multe in Ungari'a si Moldov'a. Cunoscute suntu locurile: Saline-loru la Turd'a, alu Apulului la Alb'a Julia, si alu Sarmisegetusei, carea se numi si Ulpia Traiana că si coloni'a romana de acolo, in Hatiegu la Gradisce. Er' loculu celoru alalte, pre cumu si alu altoru cetati si sate, ce se afla memorate in tabl'a Peutingeriana, pre inscriptiuni, si intru alte documente, înca nu s'a

potutu desige cu tota certitudinea. Acestu terenu geograficu inca nu e lucratu, de acea-lu si recomandamu natiunaliloru nostri, ca unu obiectu nu interesante numai in genere, ci si in specia pentru Romani, si demnu de unu studiu seriosu. Totu de una-data ne tienemu de detoria a face atenti pre ai nostri, acumu candu istoria lui Fotino s'a tradusu si romanesce si se latiesce in manule toturoru, ca se fia forte cauti in cele ce scrie de spre istoria vechia — a' Daciei, si anumitu in cele geografice alesu P. II c. XVIII.

Totu in cinci linie imparte acolosi Ptolemeu si pre acele XV (nu 18 cumu scrie Fotino t. I p. 124 not. trad. rom.) genti Dacice-Sarmatice, in fia-care linia cate trei, si anume in lini'a 1 mai boreale: Anarti, Teurisci, si Cistoboci, — in a' 2: Prendanensi, Ratacensi, Caucoensi; — in a' 3: Biefi, Buridensi, Cotensi; — in a' 4: Albocensi, Potulacensi, Sensi; — si in a' 5 cea mai australe: Saldensi (in banatu), Ceiagisi (in romani'a mica), si Piefigi (in romani'a mare). — Vedi si Ukert Geogr. der Griechen u. Romer, P. III. Sect. II (Weimar, 1846) alesu p. 595—623.

Nr. V.

Sig. Kosa in cartea citata mai susu (p. 35), la acestu articlu alu chartei Andreane, pag. 95 recunosce, ca natiunea sascesca nu e proprietaria ci numai usufructuria a fundului regiu, cu aceste cuvente:

Usus communes exercendo: itaque non proprietatem sed usum dumtaxat fundi regii confert Saxonibus. Hinc cum Saxones a Valachis fundum regium incolentibus, ex capite dominii terrestralis decimas etc. desumere voluissent; hi contra, quod Saxones dominium terrestrale in fundo regio habere negaront, illas prestare

noluissent, differentia ad forum productionale delata, a. 1770 ibidem deliberatum est: Universitati nationis saxonice tenore privilegii Andreani non proprietatem, sed usum dumtaxat fundi regii collatum esse, Valachos proinde titulo terragii Saxonibus nihil debere prestare, — contra Saxones, qua usufructuarios, fisco decimas et majores et minores prestare, altissimo quoque loco decisum extitit. Vedi si pag. 96 la art. XVII. Schlötzer Gesch. der Deutschen in Siebenb. p. 640.

M. Theresia in rescriptulu de 19 jul. 1769 demandà thesaurariatulu, ca se delature acea numire de terra saxonum, ca un'a ce nu meriteza cosideratiune; er' in rescriptulu de 3 Aug. 1770 infruntà pre sasi, ca au cutezatu asi arogà proprietatea acelu fundu regiu, pre carele locuiesce. Vedi Értekezödés az erdélyi ns. Szász nemzet eredetéről és némely törzsökös polgári jogairól, pag. 131 seq.

De acea cu atatu mai curiosa e pretensiunea representantiloru natiunei sascesci de in a. 1792, cari ignorandu acea parte a privilegiulu Andreanu, cutezara a dice: ca pre pamentulu sasescu in Transilvani'a numai sasi au dereptu civile si inca esclusivu. Vedi Ueber das ausschliessende Bürgerrecht der Sachsen in Siebenbürgen auf ihrem Grund und Boden. Von den Repraesentanten der Nation. 12-o Wien, 1792.

Merita a se cità inca si procesulu, ce-lu avura români de in S. Pietru tienutulu Bistriciei la a. 1366 cu sasi de in Husulschif pentru una padure, de care Ludovicu regele Ungariei asia judecà intru una diploma, ce se afla in archivulu dein Bistritia:

Blaccos de villa Petri ægre tulisse, ut territorium suum ultra mille annos possessum per se et majores suos multis vicibus sanguine redemptum dispatetur, et pars illius pro meliori emolumento advenarum Teu-

tonum prædio illis assignato, — adjiceretur, — justum et æquum esse invenimus, ut, cum territoriorum limites ingressu adhuc Hunnorum designatæ et per duces eorum sancitæ sint immutabiles, silva hæc maneat penes villam Blaccorum, cujus ab antiquo fuisse et situs et publicæ notitia demonstrat. Ne tamen hospitem istorum animi mœrore afficiantur, conceditur desiderium ipsorum, et citra voluntatem Blaccorum, villam suam penes villam S. Petri collocandi. Quibus discordiis taliter compositis, accedunt Blaccorum de villa S. Petri seniores, et offerunt, nomine omnium colonorum suorum, Teutonibus in testimonium amicitiae, qua ipsos ut vicinos suos, et provinciae istius hospites, amore complecti et sublevare cuperent, gratis tot ligna pinea e silvis suis, quot pro extractione totius villæ una cum Oratorio et aliis ædificiis communibus indigere ipsos continget. Teutones seu Germani Blaccis pro amabili offerro hoc magnas agunt gratias, illisque suam etiam vicissim devovent amicitiam et servitia. Vedi Vizsgáldás az erdélyi Kenézségekrol, pag. 24 seq.

Nr. VI.

De Seculi, Anonimulu lui Bela cap. L. scrie :

Omnes Siculi, qui primò erant populi Athilae regis, audita fama Usubuu, obviam pacifici venerunt, et sua sponte filios suos cum diversis muneribus in obsides dederunt.

Inse cumu de nu le a crediutu Usubu si forà obsidi, deca erau Atilani? Celu pucinu totu acestu anonimu la cap. XXIV — XXVII, unde scrie despre ocuparea Transilvaniei prein Tuhutum, nu atinge, de catu numai de Blaci si de Schia i cá locuitori ai Transilvaniei, si cá acestia patieau multe nevolie de la Cumanii si Picenati: Quia a Cumanis et Picenatis multas injurias paterentur; — er' de Seculi nece una litera. Dein care se cunosce, cá dupa marturi'a Anonimului, pre tempulu venirei unguiloru, Seculii celu pucinu nu erau in Transilvani'a.

Thurocz P. I c. XXIV scrie de eli, cá remasitiele Huniloru Atilani, de frica poporeloru occidentali se au trasu in Ardealu, si cá se nui cunosca neamicii, se au numitu Seculi:

Hos etiam praeter Hunnos, qui Chabam comitati sunt, tria milia virorum eadem de natione, praelio de praedicto erepti, in Pannonia remansisse; — tandem occidentales nationes, quibus vivente Attila infesti erant, metuentes, ad Erdeelew, confinia videlicet Pannonicae regionis, se transtulisse, et non Hunnos sive Hungaros, sed, ne illorum agnoscerentur esse residui, Siculos: ipsorum autem vocabulo Zecul, se denominasse perhibentur etc.

Petru Ranzanu cap. I scrie, cumu cá unii diceati, cá numele Siculi e coruptu dein Scythuli, er' altii cá eli aru fi in adeveru Siculi dein Sicilia:

Scythulorum patria, de qua populos, verbo corrupto, ut nonnulli autumant, appellant Siculos; ajunt enim eos a Scythis habuisse originem. Sunt nihilominus, qui vetustiora repetentes putent, Siculos revera eos dicendo esse, non Scythulos: Ejus namque gentis genus, referri volunt in Siculos, qui tenent Siciliam insulam, in extremis Italiae locis positam. — Perhibent enim, ejus nationis quamdam legionem sub Attila Pannoniarum domitore, militasse. — Illo postea extincto — Siculorum legio in hoc, de quo nunc est mentio, loco sedes sibi locavit: Commixti deinde ob juncta matrimonia cum finitimis, mutata nationis suae lingua, aliam acceperunt, illaque in hanc diem usi sunt.

Românii in Secuime si dupa acea siau pierdutu limb'a romanesca, asia catu astadi numai dupa confesiune se cunoscu dein seculii magiari. Asia se magiarisara intre altele Satu-romane scu (Olah-falu) si opidulu Brescu. Vedi diplom'a regelui Ladislau dein a. 1301 la I. Schuller (Umrísse zur Gesch. von Siebenb. I. Heft, Urkundenb. pag. 2 seqq.), unde asia scrie:

Quod Ursus Knezius et Dominicus magister janitorum nomine et in personis universorum incolarum et inhabitatorum villae nostrae Olachalis in emdio Sicularum nostrorum de Udvoordhel commorantium; gravi cum querela in nostri accedentes praesentiam exposuerunt, et exponendo significarunt, quod dicti incolae ob continuas Sicularum partium illarum invasiones etc.

— Si la Benkő Milcovia t. II p. 116 seqq. diplom'a imperatului Sigismundu dein a. 1426, unde scrie:

Quod venientes nostrae Majestatis in praesentiam fideles nostri, Ioannes Kenesius dictus Magyar; et Radul filius Czako de Bereczkfalva, nostrae declararunt Majestati: Quod in confiniis terrae Sicularum nostrorum versus partes Moldaviae existeret quaedam villa Valachalis Bereczkfalva vocata etc.

Nr. VII.

De Sasi Val. Frank I. c. pag. 5 asia scrie:

Neque e ratione status erat, ut Saxones alteri genti miscerentur, cum, juxta Diploma Regium, unus populus esse debuérint; cui uti antiquitus, ita hodieque firmiter inhaerent, nimirum solliciti, ne quisquam alterius sanguinis et generis, incommunionem suam veniat, et antiquas ipsorum libertates aliquo modo convellat, iis solum admissis, qui ex Imperio Romano, et incorporatis eidem provinciis, quibus etiam Helvetii annumerantur, originem traxere. Id insinuat diligentissime cavent, ne Nobilitas, vetusto ordini et legibus civilibus plerumque infesta, praevaleat, suaque municipia et conturbèria vel turbet, vel penitus labefactet. E quibus in proclivi est conjicere, neminem etiam Gottorum, quantumvis aliqui forsitan eorum alibi superfuissent, (quod tamen nullo indicio probari potest) in eorum consortium admissos esse... Quod sane diligenter considerandum, ne a vera historia, atque luce meridiana clariori, ad incertas et aniles poene fabulas delabamur: quod meis olim familiaribus, Tepeltino, Tröstero, et Matthiae Militi, contigerat, uti id ad oculos, iis adhuc superstitibus, demonstratum erat etc.

Cum le au demonstrati ad oculos, se cunoşce de acolo, că bietulu Topeltinu pentru acea opinie, si pentru că in diplom'a Andreana a lesu donati in loco de vocati, fu costrinsu asi revocá in scrisu parere, si a dechiará că se supune intru tote sententiei natiunei sasesci, forá a careia censura si aprobatiune nu va mai publicá nemica. Vedi revocatori'a lui dein Mediasiu 4 mai 1669 catrá magistratulu dein Sabiniu, si cele alalte in asta cauza famosa, in Értekezödés a' szász nemzet eredetéröl pag. 43 si alesu not. b.

Nr. VIII.

225. Die 8 martii / 24 febr. Ratione projectati articuli de lingua hungarica, adveniente et ex parte V. Capituli remonstratiione.

Sacratissimae Suae Majestati.

Visum est Inelytis Statibus et Ordinibus M. hujus Ppatus. Nationis Hungaricae, Saxonicae nationis deputatis dissentientibus, communi voto suam sententiam in eo deprimere, ut lingua Hungarica non modo pro Diplomatica; quoad omnes officiosas correspondentias, et Legum ferendarum authenticis textu statuatur, verum ejus usus in ipsis etiam Ecclesiasticis negotiis, nec non scientiis pertractandis; post decennium ut introducatur, conclusum extitit, prout ex articulo projectato et Vestrae Mti. Sacratissimae; ut credo, jam submisso conspicitur.

Quod ubi e publicis Ephemeridibus meum Capitulum rescivisset, isthuc homiologi cu submissione acclusam ad me praestitit requisitionem *), ejus quidem desiderium totius Cleri et afflictæ Nationis desiderium esse et ipsemet conscius sum; nec potest huic nationi quidquam gravius accidere; quam ut eo ipso tempore, dum a Vestrae

*) Nu s'a potutu aflá.

Majestatis in omnium subditorum felicitatem promovendam clementia, et II. Statuum aequanimitate consolationem, et suae conditionis meliorationem avidè expectaret, unico eoque naturali suo jure privandam decerni experiretur.

Non diffitemur quidem II. Status et Ordines in sua pènes projectatum articulum de lingua Hungarica ad Vestram Majestatem relatione declarasse: haud eam se habere intentionem, ut Valachos egerent ad linguam Hungaricam addiscendam: verum projectati articuli pùnta Nationem Valachicam respicientia non aliò tenderè cognoscuntur. Statuitur namque, ut non modo in correspondentiis cum Jurisdictionibus, sed in ipsis Ecclesiarum protocollis ducendis, in scholis Bala-sfalvensibus et aliis in locis erigendis, Hungaricae linguae usus post decennium introducatur.

Non nos adversamur, immo si Vestrae Majestatis benignus accesserit consensus, volumus ut pro desiderio II. Statuum et Ordinum Leges lingua Hungarica condantur, et correspondentiae officiosae eadem lingua fiant, immo ut ipse Clerus Valachicus eadem sibi in propriam suam utilitatem quoad correlationem cum Inclÿta Natione Hungarica et Siculica, prout et Germanicam quoad correlationem cum Natione Saxonica et Inclÿtis Regiminibus nec non Excel-sa Armorum Praefectura, familiarem reddat desideramus, et mea ex parte, in quantum per adjuncta licuit, nihil ad hunc finem exsequendum intentatum reliqui: pro statu tamen et conditione praesenti hujus nationis optimam et tutissimam culturae promovendae viam reperio, ut lingua materna juventus in scholis trivialibus doceatur, in Normis autem Linguae Hungaricae et Germanicae ratio habeatur. In negotiis autem Ecclesiasticis, uti Consistoriis, sedibus Archi-Diaconalibus, causae materna eaque Valachica prout hactenus eo potiori retineatur, quod Divinus etiam cultus materna lingua peragatur.

Dein connaturale cuique nationi jus est semet perficiendi, Vestrae Majestatis Sacratissimae et II. Statuum desiderium est, ut natio Valachica excolatur; cujus cultura a linguae maternae cultura initium sumere debet, et rudis-tatis populi Valachici fons in eo praecipue cognoscitur, quod post schisma Ecclesiae orientalis, linguae Valachicae

usum, Illyricam obtrudendo, excluserint et sacerdotes praepriis Episcopos Illyricae Nationis obtinuerint.

Atque hoc ex motivo emanasse cognoscitur ipsis Donationalibus Domini Episcopalis *) adjuncta conditio, ut e fundo Basilitarum sensim fundus coalescat pro schola Valachis Albae-Carolinae, Fogarasini, et in Hatzeg erigenda.

Quibus rationum momentis inductus, vi incumbentis muneris Vestrae Majestati Sacratissimae meo, totius Cleri, et Nationis Valachicae plus quam medietatem populi Transylvanici efficiens, nomine de genu supplico: dignetur projectati articuli tenorem, ea ratione moderare, ut nationis Valachicae Ecclesiastici suam sphaeram respicientia objecta prout hactenus ita in posterum nationali lingua tractare, et in suis scholis pro vehiculo scientiarum adhibere valeant. Quod a Vestrae Majestatis Sacratissimae Benigna erga omnes suos subditos propensione, dum nos obtenturos confidimus, in profundissimo eoque subditali venerationis cultu emorior.

Dein protocolulu scrisu cu insasi man'a repausatului Episcopi I. Lemeni.

Nr. IX.

Ne avendu a mâna cartea lui Wesselényi in limb'a originale, ne folosim cu versiunea germana sub titlu: Eine Stimme über die ungarische u. Slav. Nationalität, 8-o, Lips. 1844. La pag. 223 seq. autoriulu afla de lipsa, cá in cea mai de antaniu dieta se se aduca legile urmatorie:

1. Cumu cá legislatiunea nu are de cugetu, a lipsi pre celi de alta limb'a de limb'a loru materna, si ai opri se nu se folosesca cu dens'a in viati'a privata si in relatiunile sociali, ci

*) In donatiunea de in 21 aug. 1738 nu se afla acesta conditiune.

de in contra le garanteza usulu ne impiedecatu alu limbei materne a' loru.

2. Cumu cà in Croati'a si Slavoni'a, afora de usulu limbелору acolo usitate in viati'a privata si sociale, va se se pazesca usulu de panà acumu si in afacerile interne si in administratiunea publica, si pentru tote actele oficiose (adeca limb'a latina).

3. Cumu cà, recunoscundu a fi stricatosia si periculosa tota frecatur'a intre popora-le de limbe diferite, dechiareza ori-ce ocasionare spre a cea de penale.

4. Cumu cà nu este liertatu nece jurisdicțiuni-loru nece personelor singuratece, a impiedecà pre locuitorii de limbe diferite, fia germani, slavi, romani seau genti de alte limbe, in usulu limbей loru materne in sfere-le private si sociali, si ai îndetorà cu puterea se se folosesca cu limb'a unguresca.

5. Cumu cà e opritu, a batujocorì, vetemà, se-au a interità pre altii asupr'a locuitoriloru de limba straina pentru limb'a si natiunalitatea loru.

6. Cumu cà, de ora-ce limb'a unguresca e limb'a originaria a legislaturei, a administratiunei publice, si a legiloru, si de ora-ce una atare centralisatiune si unitate e conditiunea bene-lui publicu; do acea ori-ce cuterzare positiva au negativa in cuntr'a usului prescri-su prein lege si a' latîrei limbей unguresci, precumu si tota batujocur'a si tota interitatiunea in cuntr'a ei si in cuntr'a celoru ce se folosescu cu dens'a, e oprita.

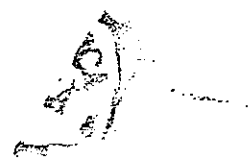
„Una atare lege e de lipsa a se întemelià, dîce mai in colo autoriulu, forà întârdîare in diet'a cea mai de aproape. A legà pre catu se pote mai multi

de interesele constitutiunei si ale natiunei, e neindoitu mediulu principale spre consolidarea si latîrea natiunaletatei. Er' modulu celu mai cu bunu resultatu spre efectuarea acestor'a e intru întenderea dereptureloru constitutiunali oserbanduse conditiunile prefapte si normele preatînse. Deci deca cele panà aci dîsa se aru pune in lucrare prein ajutoriulu unei legi, atunci cà prein una minune se ar' pune intru una-data una base solida pentru unitatea natiunale si pentru una desfasiore secură a' poteriloru natiunali“.

Legea proiectata de autoriulu s'a decretatu, si scopulu si cosecentiele ei nu se mai potu negà.

Anume de romanii de in Transilvani'a, si cumu se aru poté castigà pentru consolidarea natiunaletatei sale, scrie totu acolo p. 62 seqq. asia:

„Nu voliu io se sfasiu velulu, carele si de almentrea e misicatu in tote partile de suspinele a' sute de milie, si carele acopere de in a-antea ochiloru tiereloru straine starea apasata a' acestei clasi a' poporului in Transilvani'a, gemerea ei supu una povara preste poterile ei si preste tota mesur'a, si sortea ei cea incerta dependente dela arbitriu. Filii Transilvaniei aru fi detori a se rusnà catu mai curundu de acesta nedereptate tîenuta si deprensa asia îndelungatu, macaru numai cà de una macula a' trecutului!... Atate cause lucrara impreuna, si atate se templara, spre a îndestrinà de catrà noi si de a îndepartà poporatiunea nostra cea romanesca. Er' spre a o impreunà cu noi in respectulu natiunale, adeca spre ai face unguri, seau spre ai ademana' catrà noi, si ai legà strinsu de interesele nostre cele de statu, — nu s'a facutu nemica etc.“

Noi de in contra credemu, că s'a facutu prea multă te, dupa cumu a arătat rezultatu, atate fameliē romane desnatiunalisandu-se, pre cumu voiu atinge mai diosu. — Cu tote astea, cu bucuria costatăm, că si altii mai umani, si Bar. N. Wesselényi si aici, si in Balitéleték a recunoscutu apasarea nesuferita a coloniloru sub legile unguresci; cari pre largu le citeza si le comenteza in cesta de in urma carte pag. 192 — 214.

Nr. X.

Despre famili'a Olah, mai pre largu scrie insusi Nicola u A. Episcopulu dela Strigoni u, si dupa densulu Engel in istor. Valach. t. I pag. 47, precumu si C. Wagner in collectanea genealogica etc. pag. 128. Inse in genealogi'a lui, in totu acesti scrietori a intratu una smentela grosa, seau de tipariu seau de pena, unde barbatulu Marinei, sororei lui I. Huniadi, se numesce Mamsila in locu de Manuila.

Nicolau insusi, in Hungari'a lib. I c. III § 3 (ed. Vienn. 1763 pag. 56) asia scrie:

Manuilae ab Argis, ex uxore Marina, ejasdem Ioannis Vaivodae sorore, duo erant inter alios filii: uni nomen fuit Stanciulu, qui Danum et Petrum filios suscepit; alteri Stoian hoc est Stephanus. is me, et Matthaeum, filios; Ursulam et Helenam genuit. Potitus igitur rerum Dracula, Stanciulum patrum meum, insidiis interceptum, securi percussit. Stephanus vero puer adhuc, deo sibi propitio, illius evadens tyrannidem, confugit ad Matthiam regem. qui, ut ab ipsomet patre, et Ioanne Bornemisza, ac Ambrosio Sarkan, comitibus in Hungariam, qui cum patre una sub rege militabant, postea audiui, decreverat eum saepe numero ad regnum cum exercitu reducere; sed pater videns rerum mutationes, quae imperii gratia illic fiunt, periculosas esse, maluit in Tran-

silvania matrem meam Barbaram Huszar ducere uxorem, vitamque agere privatam, quam in tyrannide et imperio, mille periculis subjecto, instar majorum suorum interfici.

Asia si in diplom'a nobilitaria dela Ferdinandu I dein 23 Nov. 1548 totu acolo pag. 228 seqq.):

Nam quod ad genus tuum attinet, siquidem certorum fidelium nostrorum fidedigna relatione edocti sumus, te ab ipsis vetustissimis gentis Valachorum principibus originem ducere; patre natus Stephano Olaho viro praestanti, cujus etiam aetate aliqui tua e familia Daciae Transalpinae, quae nunc Valachorum patria est, principes fuerint etc.

Inse in acesta diploma muma-sa se chiama Barbara Chasar, nu Husar: Nos — tibi primum Nicolao Olaho, Stephani Olahi patris et Barbarae Chasar matris filio, et per te egregii quondam Matthaei germani fratris tui, qui vivens, ut nobis dicitur, magnificus insignem judicatum regium civitatis nostrae Zazvaros, et praefecturam Salinarum Transilvaniae honestissime gessit, filiis Thomae et Michaëli ac filiae Annae Olahis; sororibusque tuis item germanis et earum maritis, nempe Ursulae quae nunc Georgio Bona, et Helenae quae Nicolao Oloz nupta est; Ursulaeque filiis Nicolao Chasar, quem ex Christoforo Chasar priore, et Georgio Bona, quem ex posteriore ejusdem nominis et cognominis marito genuit etc.

Totu acolo (p. 236): Sic vero sunt omnes propemodum laudatissimarum gentium origines, inter quas Valachi, gentiles tui, minime postremas habent, ut quos ab ipsa rerum domina Roma oriundos, et in una illius Daciae opulentissima parte, cui nunc nomen est Transalpinae (?), ad arcendas finitimorum hostium in provincias romanas incursiones, collocatos esse constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur; generis itaque tui nobilitatem refert monoceros simul et ingenium; nam quae in fera asperitas est, ea in homine fortitudo vocatur, qua tua ista gens praepollens fuit, multorum praestantissimorum ducum genitrix; inter quos et Ioannes Huniades inclyti regis Matthiae pater, et illius aetati proximi majores tui enituisse feruntur etc.

De frate sen Mateiu scrie Nicolau si la loc. cit. lib. I c. XV § 3 (pag. 67): Civitati Zazvaros, cujus praefecturâ, nobis haereditaria, Matthaëus Olahus frater fungitur etc. De unde e smentita citatiunea in L. Gál Ertekezodés pag. 50: Szászsebes in loco de Szászvaros. — Olaesci se afla si panà astadi in Turd'a.

Nr. XI.

Colonie-le romane, eã si coloniele grecesci etc., mai antaniu se duceau de in senulu cetatei, si asia de in cetatiani; dupa acea si de in veteranii trupeloru romane, dupa ce-si terminau anii servitiului seau dupa vre-una fapta stralucita, facundu-se de una-data si cetatiani romani, ori de ce natiune se fia fostu. De unde si erau de doue clasi: civili, si militari. Celea se duceau de in sententi'a Senatului, mai totu de un'a de câte 3000 de famelie, suptu conductulu a trei tribuni-plebei, cari impartieau famelieloru sortile de pamentu ce lise asemnau, si ingrigeau de constituirea coloniei si asiediarea magistratului. Er' cele militari se trameteau dela imperatori subtu conductulu tribuniloru militari si altoru oficiari de in legiuni, pre cumu se cunosce de in C. Tacitu (annal. XIV, 27), unde descrie deducerea coloniei militare in Tarentu si Antiu sub Nerone, in cuntr'a datinei vechie: Non enim, ut olim, universae legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus, et sui cuique ordinis militibus, ut consensu et charitate remp. efficerent etc.

Inse de in coloniele militari nu multu folosu se potea trage, nefiendu dedati astu soliu de omeni cu viati'a casatoresca, pre cumu totu de in a-

celu locu se cunosce, unde scrie: Veterani — neque conjugii suscipiendis, neque liberis alendis sueti, orbas sine posteris domus relinquebant. De acea veteranii ordinarië-si vendeau sortile, ce le capetau, panà ce Jul. Cesariu, in legea pontru coloniele militare statui, că veteraniloru in 20 de ani senu le fia liertatu asi vende sortile, prevediendu, că asia, dupa etatea si natur'a loru, preste atatia ani pamentulu impartitu erasi va se remania liberu si publicu alu statului.

Esenti'a coloniiloru dar' stã in coloniele civili, cari neindoitu cea mai mare parte se duceau de in Rom'a, unde populatiunea crescea forã mesura, asia catu sub Claudiu, la a. Chr. 48, numeranduse cetatiani de in Rom'a se aflara la 69 de sute si 43 de milia, adeca mai 7 milioane, precumu marturisesce C. Tacitu (annal. lib. XI c. 25) si Cassiodoru in Chronicu; er' pre temporele lui Nerva, dupa ce tota Itali'a erã impluta cu colonie romane, forã de cele alalte multe de prein Ispani'a, Gali'a, Afric'a etc., si dupa ce atat'a lume de omu se prepadise in bataliele necurmate, atata saracime erã in Rom'a de in caus'a populatiunei, cătu acestu imperatu fũ costrinsu a le cumparãsi impartı pamentu de 60 de milioane de sester-tia, carii facu in banii nostri: 710,850 de galbeni imperatesci (Dione Casiu l. LXVIII pag. 770).

Juliu Cesariu tramese dein Rom'a LXXX de milia de cetatiani numai in coloniele de preste mare in Afric'a etc., asia catu Rom'a se pareã a se fi desiertatu. Suetoni (Jul. Caes. XLII):

Octoginta autem civium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustae quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit: Nequis civis major annis XX, minorve XL, qui sacramento non teneretur, plus

triennio continuo Italia abesset; neu quis senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregre proficisceretur; neve hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. omnesque medicinam Romæ professos, et liberalium artium doctores, quo libentius et ipsi urbem incolerent et ceteri apeterent, civitate donavit.

Numele colonielloru romane in Daci'a, câte se sciū, sunt colonia Tiernensis (Diernensis s. Zernensis) in Bana, Colonia Ulpia Trajana Sarmizaegethusa metropolis la Gradisce in Hatiegu, Colonia Apulensis seu Municipium Septimium Apulense la Belgradu in Transilvania, si Colonia Napocensis (la Clusiu?), impreuna cu vicus Patavensium (la Pata?), De care Ulpianu in Dig. l. L tit. XV, 1 scrie:

In Dacia quoque Zernensium colonia, a Divo Trajano deducta, juris Italici est. Sarmizaegethusa quoque ejusdem juris est. item Napocensis colonia, et Apulensis; et Patavensium vicus qui a divo Severo jus coloniae impetravit.

La inceputu numele de colonia si de municipiu se destingean strinsu, ci mai tardu se amestecau, pre cumu marturesce A. Gelliu (noct. att. XVI, 13) scriendu:

Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex colonia ex populo romano sit, non et se municipem esse, et populares suos municipes esse dicat? quod est a ratione et veritate longe aversum. Sic adeo et municipia quid, et quo jure sint, quantumque a colonia differant, ignoramus!

Si apoi explica asta diferentia asia:

Municipes ergo sunt cives romani ex municipiis, legibus suis et suo jure utentes, muneris tantum cum populo romano participes... Sed coloniarum alia necessitudo est, non enim veniunt extrinsecus in civitatem, nec suis radicibus nituntur, sed ex civitate quasi propagatae sunt, et jura institutaque omnia

populi romani, non sui arbitrii, habent, quae tamen conditio, cum sit magis obnoxia et minus libera, potior tamen et praestabilior habetur, propter amplitudinem majestatemque populi romani, cujus istae coloniae quasi effigies parvae simulacraque esse quaedam videntur, et simul quia obscura oblitterataque sunt municipiorum jura, quibus uti jam per innotitiam non queunt.—

De aci si amestecarea acestoru nume in inscriptiunile de in Daci'a.

De coloniele romane, mai pre largu vedi in Zumpt Comment. epigraph. t. I pag. 193 seqq. si despre cele de in Daci'a anume pag. 404—6. 430.

Nr. XII.

De magiarisarea famelielloru romane de in Transilvania, se ar' potè scrie una istoria lunga, ci pre catu nu avemu locu aici se o scriemu, pre atatu ar' fi si una intreprindere uritiosa, mai alesu cà unele famelie, ce mai custa, se aru asla pote vetemate, apoi nece tote funtanele nu suntu inca descoperite. De unele famelie J. si T. atingu W. Bethlen (l. IX t. IV pag. 45 ed. Cibin.), Cserei etc. De fameli'a C..., a aratatu Jos. Kemény (in Archiv des Vereins für Sieb. Landesk.) dupa Giovanni Andrea Gromo (care fusese capitanu de gard'a italiana a' lui J. Sigismundu la a. 1565, si a caruia carte: Notitia Transilvaniae, scria catrà Cosmo di Medici ducele Florentiei si Sienei, se asla in bibliotec'a Magliabechiana), cumu cà Michaeliu C... cancelariulu Transilvaniei a fostu romanu: Valacho, macaru cà Lad. Szalay (in Pestu naplo 2 Aug. 1860 nr. 196) nega, ci nusi demustreza asertulu, er' cà C... se tragea de in Bihariu si avea casa in Hustu in Maramuresiu, nu-

mai atat'a arata, cã C... erã romanu de in Ungari'a seau de in Maramuresiu, nu romanu de in Transilvani'a. Mai multe famelie mari de in tier'a Hatiegului, se sciu cã au fostu romane mai de multu, fiendu diplomele loru acumu cunoscuta.

Una famelia mare de in tier'a Oltului, trecuta cu totulu in Ungari'a, afora de unele ramure mai nice, nu numai e cunoscuta de in istorici, cã a fostu romana, ci si caus'a seau modulu cumu se desnationalisã. Fr. Forgach (in Comm. rer. hung. sui temporis, lib. XII, Poson. 1788 pag. 301) cã contemporaniu scrie: Stephanum Majlatum, ex obscuro (?) genere ortum, patre Valacho, ditionis Fogaras, et eodem, uti sunt illi, pecoris pastore, sed Ludovici magistrum coquinae, haud pigrum hominem neque stupidum. Engel (in istor. Moldovei pag. 174) numesce pre St. Mailath: einen Edelman Walachischer Abkunft aus Comana im Fogarascher Bezirk.

Una diploma vechia, ce se afla in origine in archivulu camerei c. r. in Bud'a, arata sã caus'a seau modulu desnationalisarei aceleiasi, care asia suna:

Nos Ludovicus dei gratia rex Hungariae etc., memoriae commendamus etc., quod fidelis noster egregius Stephanus Maylath de Zwnyogzeg, cubicularius et dispensator noster, exhibuit nobis litteras fassionales spectabilis et magnifici comitis Petri comitis de S. Georgio et de Bozyn vajvodae transilvani etc., quarum quidem litterarum fassionalium tenor talis est:

Nos comes Petrus comes de S. Georgio et de Bozyn, iudex curiae serenissimi principis domini Wladislai dei gratia regis Hungariae et Bohemiae, memoriae etc., quod nobilis Petrus de Koppan, et Gregorius filius ejusdem, idem etiam

Petrus Koppany, oneribus et quibuslibet gravaminibus nobilium Ladislai filii. ac dominae Margarethae filiae suorum, consortis videlicet nobilis Martini Volkuy de Gyula, aliorum etiam universorum fratrum et proximorum suorum, quos subscriptum tangeret et tangere posset negotium, super se assumtis, coram nobis personaliter constituti sponte et libere sunt confessi, retuleruntque nobis in hunc modum: Quomodo ipsi debitum habentes respectum ad praecalam eam benevolentiam et in omnibus gratificandi promptitudinem egregii Pauli de Thomor castellani castri et terrae Fogaras, qua ipse plerisque in rebus eorum expediendis prompta semper sollicitudine et integerrima constantia eos prosequens non solum adesse, verum etiam prodesse ipsis, effective curasset, unde requisitionem pariter et petitionem ejusdem Pauli de Thomor, eidem pro parte nobilis Maylath de Komana boeronis praedictae terrae Fogaras ex animo factam, propterea admittendam acceptandamque mente censentes, ut potissime idem Maylathius damnabili illi Graecorum ab obedientia sacrosanctae Romanae Ecclesiae dudum deficientium, calcaneoque rebellionis adversus eam incidentium, ritui pariter et errori, quo implicitus et irretitus hactenus fuisset, renunciaret, et ad obedientiam gremiumque ejusdem sanctae matris ecclesiae, spe maxime libertatis et haereditatis nobilitaris, rediret, prout Spiritus sancti, qui ubi vult spirat, gratia illustrante jam de facto se renunciasset rediisseque profiteretur, ex eoque animas ejusdem Maylathii et haeredum suorum domino et redemptori nostro lucrificare possent, tum igitur ex eo, tum vero pro illis trecentis florenis auri, quos praefatus Petrus Koppany, et Gregorius filius ejusdem, ad nonnullorum negotiorum suorum expeditionem ab ipso Maylathio successive jam levassent et accepissent, quartam partem totalis possessionis Kyralyhalma in Comitatu Albensi Transilvaniae adjacentis, sub tutela utpote et protectione Pauli de Thomor usque modo existentis, eosdem Petrum et Gregorium omnis juris titulo concernentis, simul cum cunctis suis utilitatibus etc., memorato Maylathio de Komana, nec non Komchae, Johanni, Nagowicza, Zehan, et Demetrio, filiis, ac puellae Ma-

thae filiae, suis, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, dedissent, donassent et contulissent, inscripsissentque, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam; imo dederunt, donarunt contuleruntque, et incipserunt coram nobis, assumentes nihilominus annotati Petrus de Koppan, et Gregorius filius ejusdem, oneribus sub praemissis levatis, memoratos Mayladium hoerorem, ac filios et filiam suos etc. scilicet onus evictionis, ut, si Petrus et Gregorius Koppany Mayladios contra impeditores defendere non possent, tunc Mayladii ex universis bonis Petri et Gregorii Koppany satisfactionem summere valeant, exceptis tamen portionibus ipsorum Koppanyanorum in Koppan Comitatu Thoroda habitis, quas pro se indemniter reservassent. Datum in oppido Thoroda, sabbatho proximo post festum assumptionis SS. Virginis Mariae, anno partus ejusdem MDXI. —

Nos igitur praemissa supplicatione etc. Datum Budae in festo ascensionis Domini anno ejusdem MDXXVI, regnorum vero nostrorum XI, Ludovicus rex m. pr.

Mai chiaru se cunoșce acea cauza dein decretelor mai multor regi ai Ungariei, prein carele ritulu grecescu seau schismaticu se proscrisie in provincie-le coronei unguresci; si anume dein alu regelui Sigismundu, cu datulu dein Sebesiu 1428. (la Battyani Leges. eccl. t. III pag. 405. seqq.), prein care toturor celoru ce aru urma acestu ritu in provinci'a Sehesiului, Hatiegului si Mchadiei, mai alesu nobililoru si Keneziloru, li-se amenitia confiscarea bunureloru, in sensulu altui decretu de sub regele Ludovicu. Vedi totu acolo juramentulu regelui Ludovicu I dein a. 1356, de a stirpa pre schismaticii Serbi (pag. 202); decretulu aceluiași dein a. 1366, de a scote dein Comitatele Keve si Craseu pre preotii Sclavi schismatici si mulierile loru (pag. 214). Mathi'a Cor-

vinu pre Serbi si alti schismatici nui numera intre crestini (decr. dein a. 1486 ib. t. I pag. 514); nece pre romani, macaru ca nui numesce apriatu (decr. dein a. 1468 ib. t. III p. 529); asemenea nece Vladislau (in decr. dein a. 1498 ib. p. 609); er' intru altulu dice espresse: Vladislau etc. Fidelibus nostris universis Schismaticis seati Valachis ubivis in terris Christianorum in partibus regni nostri Transilvaniensibus commorantibus salutem et gratiam etc. (dein a. 1500 ib. p. 635 seq.). Inca si Statutele Capitulului Oradei-mari dein a. 1370 (ib. pag. 234) dicu romaniloru, ca-su chiaru pagani: Praeter subditos nostros Olahales, qui ritu adhuc gentilitatis adhuc viventes differunt omnino ab Ungaris. De unde nu e mirate, ca familiile romane se lapedau de ritulu grecu, si asia de una-data se instrainau si de nationalitatea romana.

Vedi despre familiile romane si in Vizsgalodas etc. pag. 50 a).

Nr. XIII.

In cartea lui Dioscoride; medicu grecescu de pre la miedi-loculu seclului I, despre materi'a medica; intre alte multe sinonime ale plantelor in limbe barbare, se afla si preste XXX de nume dacice; forã de a se afla intru inșele macaru unulu, carele se fia reimasu in limb'a romana. Cu tote astea acea nomenclatura a plantelor, prea interesante pentru anticitatile patriei nostre, merita una pertractiune destinta, carea in se nu pote ave locu aici. Vedi Dioscoridis opera ed. Lips. 1820 t. I pag. XVI seq.

Nr. XIV.

Daci'a Aureliana, patri'a a' mai multora imperati, si chiaru a' lui Aurelianu. (Eutrop. lib. IX, 9: Dacia ripensi oriundus), erá rupta dein Moesi'a de mediulocu; acarui a metropole erá Ratiari'a, (in Bulgari'a de astádi tienutulu Vidiului, unde acumu stá cetatea Arcer-palanca seu Argulgrad lenga riulu Arcer), un'a dein cele mai mari si mai poporate cetati (Priscu in exc. de leg. pag. 141 ed. Bon. *μεγίστη και πολυάνθρωπος*) surupata de Atil'a la a. 442. In Ratiari'a erá si statiunea legiunei XIII Gemine stramutate de in Daci'a vechia; er' a' legiunei V Macedonice in Escu (Oescus Triballorum) nu departe de riulu Isceru. Inca si Sardic'a se numesce la unii scrietori metropolea Daciei, inse nu a celei ripensi, ci a' mediteraniei, in carea pre la a. Chr. 347 se a tienutu conciliulu Sardiceanu in cuntr'a Arianiloru. Vedi Notitia imperii ed. E. Böcking Bon. 1839 seqq. t. I p. 107 seqq. 492 — 515, si autorii cē-i citeza.

Impartirea Daciei Aureliane, in Ripensis (cea de lenga rip'a Dunarei), si in Mediteranea (cea mai in la-intrulu Mesiei de catrá Dardani'a), fu reu intielesá de multi scrietori Transilvani si aplecata la Daci'a vechia; asia cátu prein Daci'a mediterania intielegeau Transilvani'a, er' pre in cea ripense tienutulu de lenga Dunare incepundu de in Banatu paná la Galati; la cari apoi mai adausera si Daci'a alpestre forá nece una autoritate istorica. Vedi J. Benkő, care nece insusi nu a scapatu de acesta ero-re, in Transilvania gener. t. I pag. 5 seq. etc.

In Daci'a ripense cea adevērata de preste Dunare, in principatulu Serbiei, totu tienutulu între Timocu (Timavus celoru vechi) si între Moravasi astadi e locuitu mai numai de romani intru unu numeru de 104 de milie si mai bene. Afora de acelia, in Dobrucia si pre marginea derepta a Dunarei dela Silistri'a paná catrá Dunaveti'u la 33 de milie, si in tienutulu Vracia in Bulgari'a la 40 de milie; cu totulu la 177 de milie; cari toti vorbescu nu numai aceeași limba cu romanii de de in coce de Dunare, ci si același dialectu principale, si suntu intru una continuitate mai pre totendenea neintrerupta cu acestia.

De altu dialectu si intru una despartire notabile suntu romanii de preste Balcanu in Macedoni'a, Tesali'a, Epiru si Greci'a, de care ramu se tie-nu si Istrianii. Vedi G. Lejean Ethnographie dela Turquie Gotha 1861, pag. 19 seqq.; si Fr. Miklosich l. c. pag. 55 seqq.

Nr. XV.

Carprii inca sub Alex. Severu pre la a. 230 se scolasera asupr'a Romaniloru in Moesi'a, precumu scrie Jul. Capitolinu in Maximu cap. XVI dupa Dexippu, si Petru Patritiu in excerp. IX. Er' Aurelianu i-a sfermatu: Carporum copias affli-xit (Fl. Vopiscu in Aurel. c. XXX). — Cumu cá Carpii si in Transilvani'a aru fi facutu rele, se pare de in inscriptiunea aflata la A. Julia: G. VAL. SERAPID. A CARPIS LIBERATVS PRO SALUTE SVA ET SVORVM POSVIT. Orelli t. I nr. 987 (dupa Gruteru p. 85 nr. 9); Neugebauer p. 151 nr. 196 si p. 160 nr. 262.

Nr. XVI.

Promisi tibi filiam in matrimonium. postea peregrinatus apparuisti; non est mihi cum externo concubium. Seneca de benef. IV, 35.

Caiu Comm. lib. I c. V: Vocantur autem peregrini dediticii, qui quondam adversus populum romanum armis susceptis pugnaverunt; deinde ut victi sunt, se dederunt. Hujus ergo turpitudinis servos; quocumque modo et cujuscumque ætatis manumissos; et si pleno jure dominorum fuerint, nunquam aut cives romanos, aut latinos, fieri dicemus.

Caiu instit. epit. lib. I tit. IV, 1: Legitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam nuptiis intervenientibus vel consensu ducat uxorem.

Ulpianu tit. V, 4. Concubium habent cives romani cum civibus romanis. cum latinis autem et peregrinis, ita, si concessum sit: Cum servis nullum est concubium. 9. Ex cive romano et latina latinus nascitur, et ex libero et ancilla servus. quoniam cum his casibus concubia non sint, partus sequitur matrem.

Paulu sentent. lib. II tit. XIX, 6: Inter servos et liberos matrimonium contrahi non potest, concubium potest. — Ib. tit. XX: Eo tempore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest. concubina igitur ab uxore solo dilecto separatur.

Codex Theod. l. XII t. I, 6: Nulla præditi dignitate ad sordida descendere concubia servorum, etsi videtur indignum, minime tamen legibus prohibetur; sed neque concubium cum personis potest esse servilibus; et ex hujus modi concubio servi nascuntur: (Imp. Constantinus Kal. Jul. Const. A. V. et Licinio Coss. seau a. 319).

Digest. lib. I tit. V, 23: Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet, qui et spurii vocantur.

Nr. XVII.

Nestore pre Itali, Romani si romani, inca-i numesce Vlachi forã destintiuone. In capu III (ed. Miklos. p. 2. Schlötzer c. IV p. 66 si 80 seqq.) scrie, cã: Dupa multe tempore Slovenii se asiediara lenga Dunare, unde acumu e tier'a Unguresca si Bulgari'a. dein acestia apoi se latra Slovenii pre pamentu sisi Inara numele dupa locurele, unde se asiediara. asia se numira Moravi, celi ce se asiediara lenga Morava, altii se numira Cechi. Sloveni suntu si Chorvatii albi, si Serbii, si Chorutanii. Er' dupa ce Vlachi se scolara asupra Sloveniloru de lenga Dunare, si se asiediara intre eli, sã asuprira, Slovenii se dusera si se asiediara la Visla (Vistula) si se numira Lechi, er' unii dein acesi Lechi se numira Poleni, altii Lutici, altii Mazovi, altii Pomoreni.

ВЛАХОМЪ БО НАШЪДЪШЕМЪ НА ГЛОбЪНИИ НА ДУНАЙСКИИ, И СЪДЪШЕМЪ БЪ НИХЪ И НАИЛЮЮЩЕМЪ ИМЪ, ГЛОбЪНИ ЖЕ ОБИ ПРИШЪДЪШЕ СЪДОВА НА ВИСЛА etc.

Schlötzer la l. c. pag. 81 nu scie, ce-ne au fostu aceli Vlachi: Nun wer sind diese Wölchen oder Wlachen, die die grosse Auswanderung der Slaven nach Norden hin veranlaszten? Si se incurca bietulu, ne vrendu se recunosca a fi nece Romanii nece romani, ci—Longobardii! —Ci Nestore spune mai incolo de Vlachi in capu XIX (ed. Mikl. p. 12), unde scrie:

„In a. 6406 (d. Chr. 996) se trasera Ungurii pre lenga tiermurea dela Chievu, carea acumu se numesce unguresca, si ajungundu la Dni-

pru-si pusera corture-le, pentru că erau nomadi
 că si Poloviti. si ajungundu de catră resaritu
 strabatura prein muntii celi mari, si incepura a
 se bate cu Vlachi si cu Slovenii cari sie-
 deau acolo. că-ci acolo siediusera mai antaniu
 Slovenii, er' Vlachi luasera pamentulu Slovene-
 seu. dupa acea inse Ungurii alungara pre Vla-
 chi, si ocupara pamentulu, si siediura cu Slove-
 nii, dupa ce si-i-au supusu, si de atuncia se a nu-
 mitu tier'a Unguresca. Si incepura Ungurii a se
 bate cu Grecii, si devastara pamentulu Tracicu si
 Macedonicu pană la Tesalonic'a. si incepura a se
 bate cu Moravii si cu Cechii etc.

Въ лѣто 895 идоша оугри мимо Къинѣхъ го-
 роу, иже сѣхъ зоветь нзинѣ Оугорьское, и пришѣдъ-
 ше къ Днѣпру сташа вѣжами, бѣша ко ходѣше
 акзи Пдоловци. и пришѣдъше отъ вѣстока оугри-
 миша сѣ чрѣзъ горѣ великѣша, и почаша воевати
 наживоущаго тоу Влахи и Словѣнзи. сѣдѣхоу ко
 поу прѣжде Словѣни, и Влахоуе приаша землю
 словѣнскоу. по сѣмь же Оугри прогнаша Влахи
 и наслѣдиша землю, и сѣдоша сз Словѣнзи, поко-
 ривъже їа подѣ сѣ, и отъ толѣ прозва сѣ земля
 оугорьска. и начаша воевати Оугри на Греки, и
 поплѣниша землю драчьскоу и македоньскоу доже
 и до Селонии; и начаша воевати на Моравоу и
 на Чехзи.

Nu suntu acesti Vlachi romani? si nu suntu
 eli totu acelia, cari alungasera pre Sloveni dela
 Dunare, inse atunci su nume de Romani?

Nr. XVIII.

Nobilibus fueras quondam constructa patronis,
 Subdita nunc servis, heu male, Roma, ruis!

Deserere tui tanto te tempore reges;

Cessit et ad graecos nomen honos-
 que tuus.

In te nobilium Rectorum nemo remansit,

Ingenique tui rura pelasga colunt.

Vulgus ab extremis distractum partibus orbis,

Servorum servi nunc tibi sunt domini.

Constantinopolis florens nova Roma vocatur;

Moenibus et muris Roma vetusta cadis.

Hoc cantans prisco praedixit carmine vates:

Roma tibi subito motibus ibit amor. etc.

La Muratori, antiq. med. aevi t. II p. 147, ca-
 rele crede că epigram'a edein VII seau VIII, er'
 altii, mai adeveratu, dein secl. VI. Prein servi
 servorum, dice Muratori, că se intielegu grecii.

Nr. XIX.

Ce au facutu Corvinescii pentru romani, be-
 nele nu se prea scie, er' de reu nu vomu se grai-
 mu. Inse Sasiloru cătu bene au facutu, se cuno-
 sce dein urmatoriele diplome.

In a. 1467 vendū Mathi'a Corvinu Sasiloru
 Resinariulu pentru 250 fl. de auru. Diplom'a,
 dein care Eder la Felmer pag. 135 citeza numai
 unu fragmentu, asia suna.

Nos Mathias dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae,
 Croatiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium
 significantes, quibus expedit universis: Quod licet quae-
 dam villa Walahikalis Rosenara vocata, in territorio
 civitatis nostrae Cibiniensis sita et habita, ad eandem civi-
 tatem nostram omni iure pertinuerit, tamen tempore in-
 gressus quondam magnifici Michaelis Zilagy de Horogzeg
 piae memoriae ad has partes transsiluanas, per magistrum
 civium, iuratosque ciues et totam communitatem eiusdem
 civitatis nostrae, propter urgentem ipsius necessitatem, si-

enti veridicis relatibus informati sumus, quondam Petro Gereb de Weresmarch, pro trecentis florenis auri pignori extitisset obligata, nunc vero eodem Petro Gereb propter infidelitatem suam, quam contra nostram majestatem et sacram coronam dicti regni nostri Hungariae grauer excedendo et rebellando incurrit, in capite truncato, Nos ad deuotam et diligentem instantiam uniuersorum ciuium, et totius communitatis praedictae ciuitatis nostrae, praedictam villam Walachicalem Resinara, quae ad manus nostras regias propter notam infidelitatis annotati quondam Petri Gereb rite et legitime peruoluta esse perhibetur, cum omnibus et singulis pertinentiis, ex regia nostra liberalitate producentis et quinquaginta florenis auri, nobis per eosdem ciues et totam communitatem plenarie exolutis et expeditis, eisdem ciuibus et toti communitati saepefactae ciuitatis nostrae praesentibus et futuris remisimus et relaxauimus, manusque nostras penitus de eadem excipiendo, perpetuo possidendam; immo remittimus et relaxamus et excipimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in dicta ciuitate nostra Cibiniensi, secundo die festi XI mille virginum, anno domini MCDLXVII, regni nostri anno X, coronationis vero quarto.

In a. 1472 totu Matthi'a doneza Sasiloru tienutulu Fagaras in l'ui si Omlasiului, carele prein diet'a Ungariei dein 1467 erau reseruate pentru principii Valachiei, si pre care mai multi romanii le au tienutu, si anume Mircea-voda 1395 date de Sigismundu, Vladu-voda filiu-so 1431, Danu-voda 1460, si Udriste panà la 1464, afora de Gaspar Bekessy, Mailath etc. Diplom'a suna asia.

Nos Matthias dei gratia rex Hung. etc. ad perpetuam rei memoriam. Licet cunctorum sub commissio nobis diuinitus regno constitutorum curam et sollicitudinem habeamus, ipsorumque commoda regiâ munificentia prosequi intendamus, illos tamen praerogatiua specialis gratiae, nunc nouarum donationum titulis, nunc iurium antiquorum restaurationibus amplectimur, quos in opere fidelitatis feruis-

dos et exhibitione seruitiorum indefessorum solitudine sedula comperimus insistentes. Proinde attendentes satis grata atque magna fidelium seruitiorum nostrorum merita circumspectorum ciuium et hospitiu ciuitatis nostrae Cibiniensis, Saxonum in septem sedibus commorantium, quae ipsi primum sacrae dicti regni nostri Hungariae coronae, et tandem Maiestati nostrae, cum omni feruentis animi zelo et fidelitatis constantia exhibuerunt; considerantes etiam damna, quae ipsi per Valachos plerumque susceperunt; volentes igitur ipsis benevolentiam nostram regiam ostendere fructuosam, Districtum Fogaras vocatum, et possessionem Omlasch appellatam, in quorum pacifico dominio licet iidem ciues et hospites ac Saxones se a dudum ex donatione nostra ac confirmatione desuper facta perstitisse, ac etiam nunc persistere dicant, ex quo tamen nouissime dictae litterae nostrae donationales et confirmationales simul cum certis alijs rebus et bonis ipsorum, per Valachos latrones, cum quidam ex ipsis ciuibus, apud quos huiusmodi litterae habebantur, hinc Transiluaniam ingrederentur, ablatae essent, et formidarent concessu temporis exinde iuribus eorum periculum posse eueniri, supplicarunt nobis, ut ipsis super inde generose prouidere dignaremur. Nos igitur tum praemissorum eorum intuitu seruitiorum, tum vero, quia casus nocuos cunctorum fidelium nostrorum reformationis beneficia et per remedia opportuna restaurare consueuimus, ipsum Districtum Fogaras ac possessionem Omlasch, simul cum villis et possessionibus in eodem districtu habitis et ad ipsam possessionem Omlasch pertinentibus, et pariter cum alijs cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris videlicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, virgultiis, siluis et nemoribus, montibus, vallibus et vineis, vinearum praemontoriis, aquis, fluuiis aquarumque decursibus, piscinis, piscaturis, molendinis et locis molendinorum, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis, praemissis sic ut praefertur stantibus et se habentibus, memoratis Iudici et Juratis ciuibus et hospitibus ac toti communitati dictae ciuitatis nostrae Cibiniensis ac Saxonibus praenotatis, de nouo et ex nouo, ac nouo nostrae donationis titulo, de-

dimus, donauimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrenocabiliter tenendum, possidendum, pariter et habendum, salvo iure alieno, harum nostrarum, quibus sigillum nostrum secretum est appensum, vigore et testimonio literarum, quas in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae, feria III prox. post festum b. Laurentii martyris, a. Dni. MCDLXXII, regnorum nostrorum anno, Hungariae XV, coronationis IX, Bohemiae vero quarto.

Publicata in fragmente la Schlötzer l. c. pag. 67 etc. Vedi Eder l. c. pag. 230.

In urma totu acel'asi donã Sasiloru dein Bistritia pre romanii de in valea Rodnei, dupa ce le confirmã in a. 1464 privilegia-le date de tata - seu la a. 1453, care se afla intregi la Schlötzer l. c. pag. 60 seqq. nr. LIV. Er' donatiunea Rodnei suna asia:

Matthias dei gratia rex Hungariae etc. fidelibus nostris dicatoribus et exactoribus quarumcunque contributionum nostrarum, taxarum et collectarum in Comitatu de Doboka pro tempore constitutis, salutem et gratiam. Exponitur nobis in personis prudentum et circumspectorum, Judicis Juratorumque ciuium et communitatis ciuitatis nostrae Bistriciensis, quod licet alias uniuersi Valachi in Districtu Radna-völgye commorantes per diuos reges Hungariae nostros scilicet praedecessores eidem ciuitati in perpetuum donati fuissent, tamen his praeteritis temporibus quidam Dicatorum nostrorum ab eadem ciuitate ipsos Valachos separasset, et in medium nobilium Comitatus praedicti numerasset, atque dicasset, in praedictum libertatum eorum et damnum non modicum. unde fidelitati vestrae similiter mandamus, quatenus perceptis praesentibus, si sic est ut nobis expositum extitit, extunc per amplius ipsos Valachos in medium nobilium non dicetis, sed ad ipsam ciuitatem secundum donationes praefatorum regum pertinere, ac in omnibus libertatibus, quibus alias usi fuerunt, usi permittatis, et permitti facere debeatis. Secus non facturi, praesentibus

perfectis exhibentibus restituti. Datum Jaurini in praefesto b. Emerici ducis, anno Dni. MCDLXXII, regni nostri XV, coronationis vero nouo.

De alte privilegia date Sasiloru de Mathia romanulu, vedi la Eder totu acolo pag. 230 etc., si la L. Gál in Ertekezödés etc.

XX.

La respunsulu nostru de panã aci, se inclina metã ore-ce-ne asi face reflexiunile intru unu articlu, totu in acelu diurnalu nr. 32 dein 26 febr. a. c. subtitlu: Starea vechia a natiunei romane, in care autoriulu acestui articlu, erasi anonimu sub masc'a de—ò—s, atatea infra vechia si noua, cele mai multe non ad rem inca si copilaresci, cãtu io nu me sentiu in stare, de a-lu urmã intru una discussiune, in care nescienti'a se manifesteaza pre intrecute cu aroganti'a, precumu se cuno-sce dein acesta apostrofa catrã romani:

Voi ve diceti urmasii Romaniloru; fia, volenti non fit injuria! deca ve negati descendentia dela Dacii, cari ore-candu asia de stralucitu domnira, si sunteli-mãi plecati a ve deduce originea de la poporulu servile remasu aici de Romani, ungunulu si prein ast'a se destinge, pentru cã in acestu casu poporulu romano necã una data nu a fostu poporu de sene statoriu si posedente, forã numã de candu regii unguresci pasiendu in susu, si nobilitandu pre barbati celi destinsi ai loru, iau premiatu cu pamentu liberu, si in urma mas'a poporului numai, de candu legile de in 1848 intensera libertatea si preste ea.

Ignotos fallit, notis est derisui. Phaedrus.

SE AFLA DE VENDIARE LA AUTORULU:

ACTE SI FRAGMENTE latine romanesci, pentru Istoria be-
serecei romane mai alesu unite, edite si anotate
de T. C. 8-o. Blasiu 1855 (XVI si 280 pagg.)
br. 1 fl. 92 xr. Mon. A.

COMPENDIU DE GRAMATECA LIMBEI ROMANE, Editiunea III.
indereptata de T. C. 8-o. Blasiu 1862 (112 pagg.)
br. 75 xr. Mon. A.

CRESTOMATIA seau ANALECTE LITERARIE de in cartile
mai vechi si noue romanesci tiparite si manuscri-
se; incepandu de la Seclulu XVI pana la alu XIX,
cu Notitia literaria, adunate si alese de T. C.
(Tom. 1) 8-o. Blasiu 1858 (XXXVIII si 258
pagg.) br. 1 fl. 92 xr. Mon. A.

CUVENTU la inaugurarea Asociatiunei Rom. Trans. in 4
Nov. 1861, aparatu in cuntra unei Critice, de T. C.
8-o. Blasiu 1862 (135 pagg.) br. 90 xr. Mon. A.

ELEMENTE DE LIMBA ROMANA dupa Dialecte si monumente
vechi, de T. C. 8-o. Blasiu 1854 (VIII si 200
pagg.) br. 1 fl. 37 xr. Mon. A.

ELEMENTE DE POETICA, metru si versificatiune, de T. C.
8-o Blasiu 1860 (200 s. 223) br. 1 fl. 30 s. 1 fl.
45 xr. Mon. A.

GRAMATECA LATINA pentru H. III. si IV. Clase a Gi-
mnasiului de diosu, dupa M. Schinagl, de T. C.
PARTEA I. 8-o. Blasiu 1857 (277 pagg.) br. 1 fl.
82. xr. Mon. A.

PARTEA II. 8-o. Blasiu 1860 (271 pagg.) br. 1 fl.
77 xr. Mon. A.

ISTORIA SANTA seau BIBLICA a Testamentului Vechiu
si Nou pentru incepatori, scrisa de T. C. Edi-
tiunea II. 8-o. Blasiu 1859 (80 pagg.) br. 55 xr.
Mon. A.

PORTAREA DE BUNA CUVENENTIA intre omeni, tradusa de
T. C. 12-o. Blasiu 1855 (35 pagg.) 15 xr. Mon. A.

SCIENCA S. SCRIPTURE, de T. C. 8-o. Blasiu 1854
(VI si 242 pagg.) br. 1 fl. 62 xr. Mon. A.

Sub presa:

ELEMENTE DE FILOSOFIA, dupa W. T. Krug, t. I. II. 8-o.
PRINCIPIA DE LIMBA SI SCRIPTURA, ed. II. 8-o.

